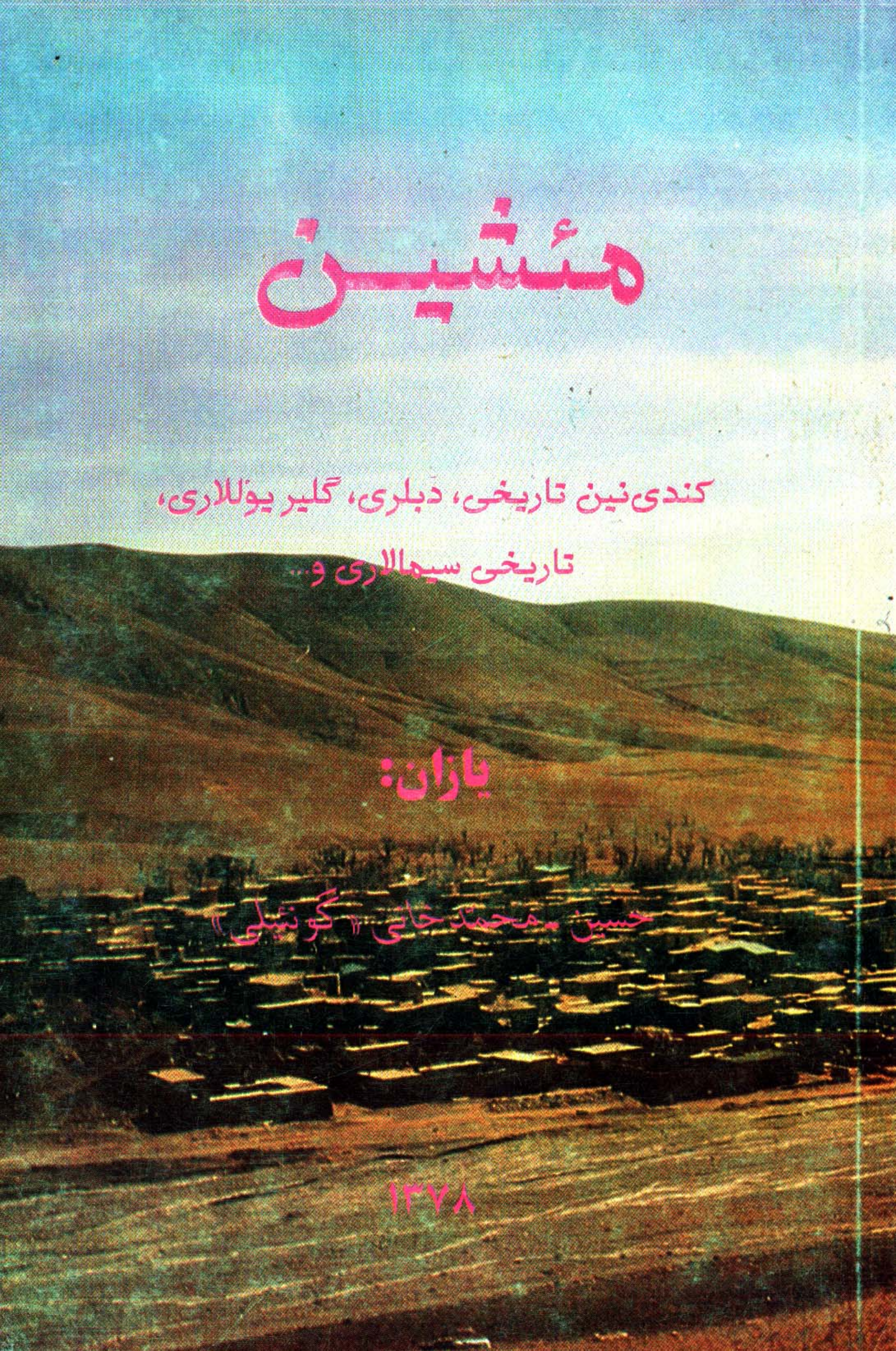

مئشین

کندی‌نین تاریخی، دَبلری، گلیر یوللاری،
تاریخی سیمالاری و...

یازان:

حسین ـ محمدخانی «گونئیلی»

۱۳۷۸

مئشین

کندی‌نین تاریخی، دَبلری، گلیر یوللاری،
تاریخی سیمالاری و...

یازان:

حسین ـ محمّدخانی «گونئیلی»

یاییلما ایلی:

۱۳۷۸

کیتابین آدی :مشثین
یازان: حسین ـ محمد خانی «گونئیلی»
یازیلدیغی ایل: ۱۳۷۳
حروف دوزه‌ن: لیزر چاپ
ویراستار: عبدالعلی مجازی
لیتوگرافی : قاسملو
چاپ نوءبه سی: ایلک
چاپ ایلی :۱۳۷۸
چاپ :میهن
صحافی: میهن
سایی: ۱۵۰۰نوسخه
یایان :حسین ـ محمد خانی «گونئیلی»
یایین یئرلری: مشثینین تهرانداکی هیئتلری
شابک ۷ـ۱۱۱ـ۳۳۰ـ۹۶۴ ISBN :964_330_111_7

چاپ و یایین حاققی یازانین دیر
قیمت ۱۰۰۰ تومان

ایچینده‌کیلر

باشلیق	صفحه
اؤن سؤز	۵
تقدیر	۹
مئشین (مِشنَق)	۱۰
خانلیق‌باغ	۱۳
جبه‌دَلی کندی‌نین کؤچمه‌سی	۲۰
اولیاء مقبره‌سی	۲۴
مئشه‌دن قالان نیشانه‌لر	۲۵
مئشین سؤزو نه دئمکدیر؟	۲۶
مئشینده گلیر یوْللاری	۲۸
باغدارلیق	۳۰
مالدارلیق	۳۳
پَتکچیلیک	۳۵
وحشی بیتگی‌لر و آغاجلار	۳۷
اهلی حیوانلار	۴۳
آتی یئییلمه‌ین اهلی حیوانلار	۴۴
وحشی حیوانلار	۴۵
پئشه صاحیبلری	۴۶
حیوان خسته‌لیکلریندن	۴۷
توْیوقلار وَ قوُشلار	۴۸
یئر آدلاری	۵۰
عمومی‌یئرلر و بَنالار	۶۹
مئشینده یاشایان طایفالار	۷۹

دیل ـ جمعیّت ۸۳
ال صنعتلری ۸۵
مدنیّت ۹۱
عاشیق قوربان ۹۴
تاتار عمی ۱۰۱
مشه میرحسین موسوی ۱۰۳
مشه ماشاءالله ـ عسکرزاده ۱۰۳
علی ـ عبدی ۱۰۴
مش حسین عباسزاده ۱۰۴
مش عباس عباسزاده «میسکین» ۱۰۶
حسین ـ محمدخانی «گونئیلی» ۱۱۰
کئچمیشده گئیدیگیمیز پالتارلار ۱۱۸
اثولنمک دبلری ۱۲۲
آخیر چرشنه ۱۲۶
محرّمده عَزا مراسیمی ۱۲۹
آب ـ هوا وضعیّتی ۱۳۲
اوُشاق اویونلاری ۱۳۵
ایناملار ۱۳۵
مشینده اسکی وَ یئنی چکی داشلاری ۱۵۸
اثلدارلیق ۱۵۹
اربابلیق دؤورو ۱۶۰
مشینین تهرانداکی هیئتلری ۱۶۱
حکیملیک (طبابت) ۱۶۳
آچیقلامالی سؤزلر ۱۶۷
اوخوجولارا بیر نئچه سؤز ۱۷۴

اؤن سؤز

عصیرلر بویو خلقیمیزین اؤز دیلی و ادبیّاتینی اؤیره‌نیب آراشدیرماقدان محروم اولدوغوندان، نه دیل، ادبیّات، فولکلور وَ سایره‌میزی اؤیره‌نمک اوّچون علم اوجاقلاری و تدقیقات مرکزلری یارانمیش، نه‌ده بو ایشلر اوّچون لازیم اولان متخصّیص عالیملر یئتیشمیشدیر. و اگر بعضی ائلی و وطنینی سئوه‌ن شخصلر و عالیملر اولموشدورسا، اولدوقجا آغیْر حیات سوّرمه‌لریندن علاوه، یازدیقلاری یا اونودولاراق آرادان گئتمیش، یادا معیّن سیاستلر طرفیندن محو ائدیلمیشدیر.

آمما زامان دایانمامیش، بشریّت و بوّتون میللتلر و خلقلر زامانلا آیاقلاشاراق ایره‌لی گئدیر، علمین بوّتون ساحه‌لری کیمی دیلچیلیک، ادبیّات و فولکلور شناسلیق؛ عادت - عَنعَنه‌لری اؤیره‌نمک / ائتنوقرافیا / و سایره‌ده انکشاف ائتمیش، و اکثر خلقلر و میللتلر اؤز دیللرینین مختلف لهجه‌لری و آغیْزلارینی اؤیره‌نمیش، آغیْز و لهجه‌لرده‌کی نادیر و گؤزه‌ل کلمه و ایفاده‌لری توپلامیش، دیللرینین تاریخینی ایشیقلاندیرمیش، ادبیّات و فولکلورلارینین بوّتون جهتلرینی: تاریخی، نوعلری، مضمونو و سایره‌سینی اؤیره‌نیب علم عالمینه تانیتدیرمیش، میللی دَبلر، عادت-عَنعَنه‌لرینی دقیق شکیلده

اؤیره‌نمیش، میللی گئیم، پالتار، توی و یاس مراسیملری حتیٰ خرافاتی ایش، عادت و رسملری اؤیره‌نیب، تدقیق ائتمیش و دوٚنیایا تانیتدیرمیشلار.

بو گوٚن گؤستردیگیمیز بوٚتون بو جهتلرینی اؤیره‌نیب قئیده آلمامیش قاباقجیٛل میللت و خلقه راست گلمک اولماز. آذربایجان جمهوریسینده بوٚتون بو جهتلر اؤیره‌نیلمیش و حتیٰ دیلیمیزین آرازین شمالینداکی لهجه‌لرینه لازیٛم اولان خریطه جیٛزیلمیشدیر. لاکین، گؤستردیگیمیز کیمی، متأسفانه خلقیمیزین اساس حیصّه‌سی و ایران جمعیّتینین یاریٛدان چوخونو تشکیل ائدن جنوبی آذربایجان و ایران توٚرکلری داخیلینده بوٚتون بو علمی ایشلر گؤرولمه‌میش، آراشدیٛریلمامیش قالمیٛشدیر. حالبو کی وطنیمیز ایران چَرچیوه‌سینده، فیکیریمیزجه، دیلیمیزین ایگیرمیدن چوخ لهجه‌سی، شهر و کندلری‌نین سایینداٰن آرتیق آغیٛزلاری واردیٛر و بوٚتون بونلارین خصوصیّتلری اؤیره‌نیلمه‌لیدیر.

سون زامانلاردا دیلیمیزین عِلمُ المَعانی سی / لئکسیکولوژی /، سس قورولوشو، صرفی و نحوی‌نین معیّن قَده‌ر اؤیره‌نیلمه‌سی باشلانمیشدیرسادا، اونون نه لهجه‌لری و آغیٛزلاری معیّن لشدیریله‌رک اؤیره‌نیلمیش، نه‌ده اونلارداکی نادیر سؤزلر، ایفاده و ترکیبلر آراشدیٛریلمیش، نه‌ده بو لهجه‌لرین ادبی دیلیمیزین فورمالاشماسینداکی رول و موقعی اشتراک درجه‌سی مُعیّنلشدیریلمیشدیر. شیفاهی ادبیّاتیمیزا گلدیکده ایسه، اونون معیّن قسمتلری و نوعلری بعضی عالیملریمیز واسیطه‌سیله معیّن قَده‌ر توپلانیب چاپ ائدیلمیشدیرسه‌ده، اونون هله نه بیر چوخ نوعلری، حتیٰ توپلانمیش نوعلرین مختلیف لهجه و آغیٛزلارداکی نمونه‌لری توپلانمیش، نه‌ده توپلانانلار کیفایت قَده‌ر ایشله‌نیب آراشدیٛریلمیشدیر.

خلق یارادیجیلیغیمیزین ان اسکی، قدیم و پارلاق سمبول و نماینده‌لری اولموش و اولان عاشیٛقلاریمیزین دا معیّن شخصیّتلری تانیٛتدیریلمیشدیرسا دا، اکثری تانیٛتدیریلمامیش و تدریجله اونودولورلار. تانیٛتدیریلمیشلارین اکثری‌نین ده اثرلری توپلانمامیش و آغیٛزلاردا گزیر و دوروم بئله گئتسه اونودولاجاقلار.

شهرلر، قصبه‌لر و کندلریمیزده‌کی دَبلر، عادت ـ عَنعَنه، رسملر، مراسیملر، اویونلار، قاب - قاجاق، حیات و یاشاییش بَزه‌ک و زینت وساییطی، گئییملر و سایره یه گلدیکده ایسه، دئیه بیله‌ریک‌کی، بو ساحه‌ده هئچ بیر ایش گؤرولمه‌میش و هئچ بیر آددیم آتیلمامیشدیر.

بو سایدیقلاریمیز و بو کیمی آچیقلانماسی لازیم و واجب اولان حقیقتلر و علمی مسئله‌لری نظرده جانلاندیریب، اوْست-اوْسته قویدوقدا، خلقیمیزین بو ساحه‌لرده حیاتی و وارلیغینین علمی جهتدن ایشلنمه‌سی لازیم و واجب اولان ساحه‌لریننده‌کی بوشلوغون اندازه‌دن‌بؤیوک اولدوغونو تصوّر ائتمک اولار.

اسلامی انقلابدان بَری عالیم و بیلگینلریمیزین قلم و ائنرژیسی اساساً بیرینجی درجه‌لی اهمیّت و ضَرورتی اولان دیلیمیزین صرف - نحوی و ادبیّاتیمیزی اؤیره‌نمک و اونلارین علم اوجاقلاریندا رسمی حالدا تدریس اولونوب اؤیره‌نیلمه‌سینی حیاتا کئچیرتمه‌یه یؤنلدیگیندن، یوخاریدا ایشاره ائتدیگیمیز مسئله‌لرین بیر چوخونا یا اصلاً و یا لازیمینجه فیکیر وئریلمه‌میشدیر.

بئله بیر شراییطده نئچه مین ایل تاریخه مالیک اولان، اولدوقجا زنگین مدنیّتیمیزین گؤستردیگیمیز ساحه‌لرده‌کی بوشلوغوندا آتیلان ایلک بیر آددیم، نه قَدر کیچیک، ساده، ابتدایی و حتّیٰ نُقصانلی اولسادا، اولدوقجا قیمتلی، مهمّ، سئویندیریجی، یول آچان و اؤیره‌دیجیدیر. بئله بیر آددیم سون زامانلار گونئی بؤلوگونون گؤرکملی شاعیرلریندن بیری اولان حسین م. گونئیلی طرفیندن آتیلان آددیمدیر.

ایران آذربایجانینین نسبتاً بؤیوک و مرکزی بؤلوگو اولان و آذربایجانین هر یئری کیمی قدیم و زنگین طبیعت، ثروت، اکینچیلیک، مدنیّت، فولکلور و تاریخی آبیده‌لره مالیک و ادیب، عالیم، عاشیق و شاعیرلر بئجه‌رمیش گونئی بولوگو «میشوو» داغلاریلا «اورمو گؤلو»نون آراسیندا و بؤیوک حیصّه‌سی وَ چوخلو کندلری میشووون جنوب یاماجلاری و دره‌لرینده یئرله‌شیر.

میشووون جنوب یاماجلاریندا یئرله‌شن بو گؤنئی کندلریندن بیری‌ده

«مئشین»دیر. حوُرمتلی ح. گۆنئیلی دوغولدوغو بو «مئشین» کندینین عادت - عَنعَنه فولکلور و تاریخی سیمالاری بارەده یازدیغی بو کیتابیندا هم دوغما یوردونون جغرافی مؤوقعیّتی، اسکی تاریخی، تاریخ بویو کئچدیگی یوللاری و اورایا گلەرک یورد سالیب قالمیش مختلیف تۆرک ائل - اوبالاری، خلقین عادت - عنعنەلری، دبلری، رسملری مراسیملری، قسماً گئییمی و سائیرەسینی، هم بو کندده خلق داخیلینده اولان و دیللرینده گزەن فولکلوروموزون نوعلری و نمونەلرینی، همده مئشینین تاریخ بویو بئجەریب، یئتیشدیردیگی عاشیقلار و ادبی سیمالارین حیاتی و یارادیجیلیغی بارەده گؤزو ایله گؤردویو، قوجالار و قاریلاردان قولاغیلا ائشیتدیگی و منبعلرده گؤروب اوخودوغو حجم و چرچیوه اساسیندا معلومات وئرمیشدیر.

بو ساحەده ایلک آددیم و سیْناق اولدوغوندان، اثرده بیر سیرا عادت - عنعنەلر، دبلر، مثبت و منفی مضمونا مالیک رسملر و رسوملار اؤز عکسینی تاپمامیش، بیر سیْرا فولکلوریک اثرلردن نمونەلر وئریلمەمیش و یا آچیْقلانمامیشدیر. اومودوموز وارکی، حوُرمتلی مؤلّیف گلەجک چاپدا بۆتون بو نُقصان جهتلری آرادان قالدیراراق، اثری داها دۆلغون، نمونەوی و داها درین شکله سالاجاق. اونو اسکی تاریخیمیزله زنگینلشدیرەجک، عادت - عَنعَنه و دبلری، خرافاتی‌لیک و منفی - مثبت لیگینه باخمایاراق اثرده گؤسترەجکدیر.

یئنەده اومودوموز وار کی، حوُرمتلی ح. گۆنئیلی مئشینلی شاعیر عباس عباسزاده «مئسکین»-نین اثرلرینی چاپ ائتدیریب یایماقلا، آدینی ادبیّات تاریخیمیزه داخیل ائدەجک وَ اثرلرینی ایتیب باتماقدان نجات وئرەجکدیر.

بو گؤزەل و دەیەرلی ایشینه گؤره بیز ح. گۆنئیلی‌نی تبریک ائدیر و اونا بو ایشده وخلقیمیزه ائتدیگی بۆتون خدمتلر ساحەلرینده باجاریلار، داها آرتیق نایلیّتلر و موفّقیّتلر دیله‌ییردیک.

شبستر ۶-۹-۱۳۷۳

دوقتور م. ت زهتابی / کیریشچی /

تقدیر

بو اثر چاپا حاضیرلاندیقدا، یوزلرجه مثشینلی هر بیری بیر، یا نئچه کیتابین پولونو وئریب، اثرین اوْن‌ساتیشینی (پیش‌فروشونو) قارشیلاماقلاق ایله چاپ ایشلرینی قاباغا سالدیلار. بئله‌لیکله اوْنلاردان وَ اوْن‌ساتیش ایشلرینده الیمیزدن تؤتان دوستلار حاج غلامحسین محمدی، حاج محمد حسین سلمانی، احمد میرزایی، آغاعلی حیدری، حاج حسین صبوری، میرزه محمد میرزایی، علی حسین - تیموری، داود رحیمدخت و جبارعلی نوروزاده حضرتلریندن تشکر ائدیر، هامیسینا اوزون عؤمور، آیدین گله جک و اوغورلار آرزولاییرام.

بو کیچیک اثری بوتون مثشینده یاشایان آغ‌ساقال آتالار، آغ‌بیرچک آنالار، خصوصیله‌ده حؤرمتلی وَ سایغیلی آتا ـ آناما تقدیم ائدیرم.

اولو تانری‌نین آدی ایله

مئشین (مِشنَق)

مئشین گونئی ماحالی‌نئن اَنزاب بؤلگه‌سینده «میشوو» داغلاری‌نئن جنوبی اتگینده یئرله‌شیب. مئشیندن سؤز آچمادان، گونئی‌ین هارادا یئرلشدیگینه بیر اشاره ائدیم. شمالی آذربایجان، یعنی آذربایجان جمهوریتینده، ایران چرچیوه‌سینده اولان آذربایجانا، یعنی زنجان، اردبیل، تبریز، اورمو و همدان مرکزیتلریله اداره اولونان ایالتلرین بۆتونلویونه گونئی (جنوب) و «گونئی آذربایجان» دئییرلر، آمما گونئی آذربایجانین اؤزونده ده آشاغیدا عنوانی وئریلن منطقه «گونئی» آدیله تانینیر.

گونئی اوُرمو گؤلو ایله میشوو داغلاری‌نئن آراسیندا یئرله شیبدیر. جنوب ـ شرقدن آذربایجانین مرکزی اولان تبریز، شمال شرقدن قاراداغ، شمالدان مرند و خوی، غربدن ده سالماس منطقه‌لریله قونشودور.

گونئی منطقه‌سی «ارونق» و «انزاب» آدلی بؤلگه‌لره بؤلونور اور نین مرکزی شبستر(چَویستر ـ چؤستر) شهری‌دیر. سکسندن یوخاری کَند، قصبه و شهری اؤزونده یئرلشدیرن بؤلگه‌ده شبِستر، صوفیان، تَسی (تَسوُج)، شرفخانا،

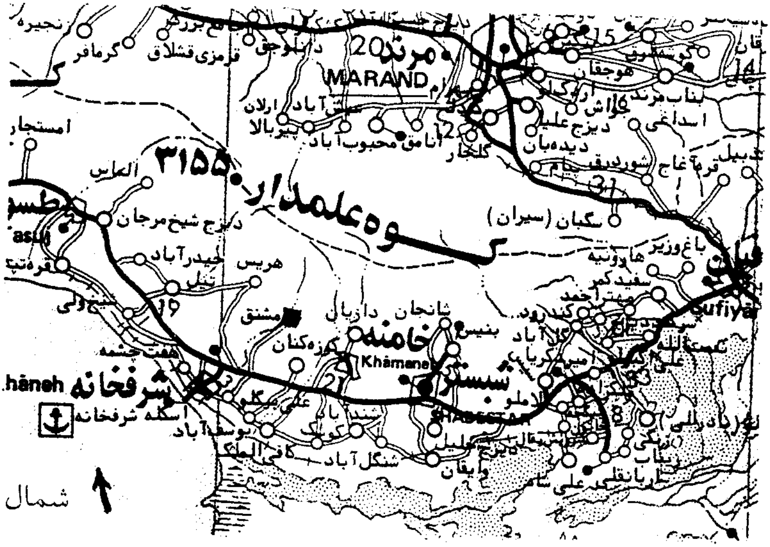

خومنا (خامنه)، شین دیوار (شندآباد)، سیس و وایقان بلدیّه اداره‌سینه (شهرداری‌یه) مالک دیرلر و شهر سایلیرلار. گونئی ۱۳۶۸ ـ ینجی ایله کیمی مستقل بخش‌ایدی. او تاریخدان بری شبسترده فرمانداری قورولماقلا، منطقه شهرستانا چئوریلدی و اسلامی شورا مجلسی سئچگیلرینده، ایندی لیکده هر دؤوره بیر نماینده مجلسه گؤندرمه‌یه حقلی‌دیر.

میشوو داغلاریندا «کؤسه‌بابا» آدلانان اوجا زیروه‌نین گونئی ـ غرب دؤشوندن باشلاناراق، سئللری اورمو دَنیزینه ساری آخان بؤیوک دره‌نین قوزئی دؤشونده یئرله‌شن مئشین گؤن دوغان طرفدن «دریان» گؤن باتاندان «هئریس»، جَنوبدان «علیبگلی» و «کؤزه کوران» کندلریله قونشو اولور. شمالیندا ایسه میشووداغلاری و یؤکسک زیروه‌لریندن اولان کؤسه بابا یئرلشمیشدیر. بورانین آدی رضاشاه زامانینا کیمی مئشین‌ایدی. او زاماندان «مِشنَق» / مئشنق / اولدوغونا باخمایاراق، هم کندین اؤزونده هم ده منطقه‌ده دیللرده اولان آد هَمَن مئشین‌دیر و مِشنَق تکجه اداره‌لرده یازیلان کاغیذلاردا ایشله‌نیر.

آتا ـ بابالارین دئدیگینه گؤره مئشین ایکی ـ اوچ عصر بوندان قاباق

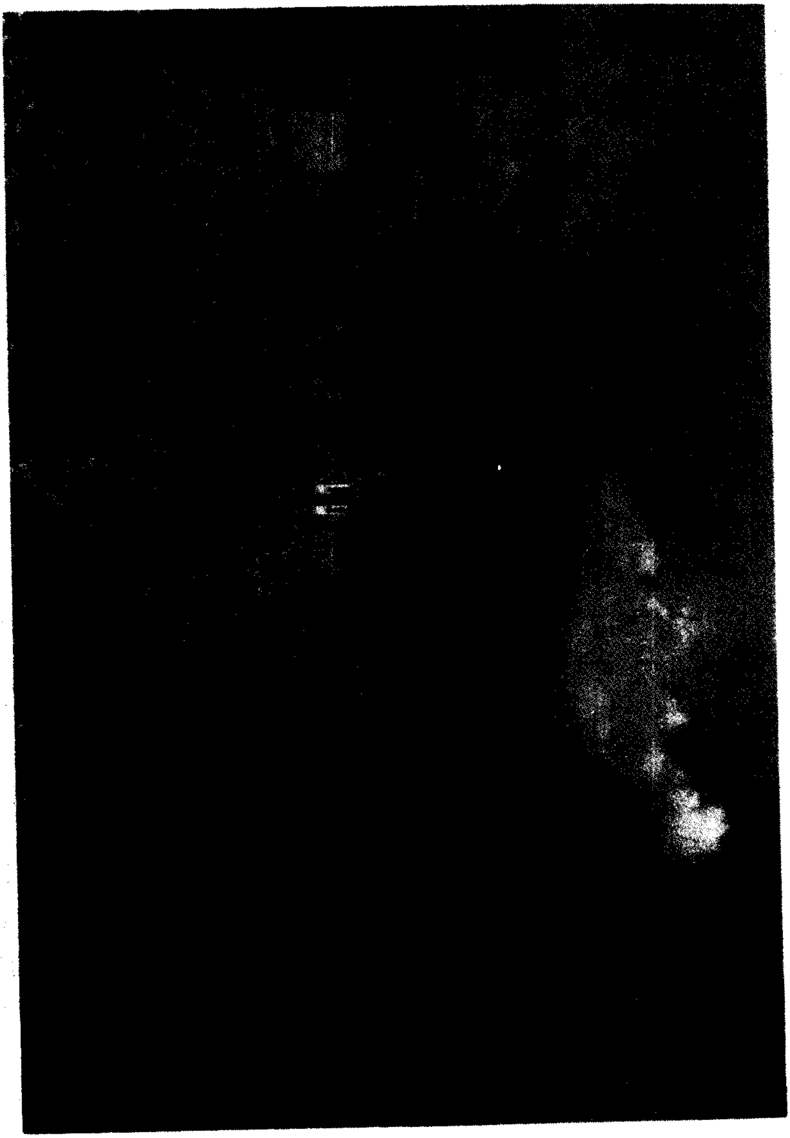

مئشینین «خرمنلر» محلّدسی

ایندی اولدوغو یئره چکیلمیشدیر و اوندان قاباق ایندی اولدوغو یئردن بیر آز آشاغیدا و ایندیکی کیمی یاماجدا یوخ، بیر دوزه‌ن (هامار) یئرده‌ایدی و اورانین آدی مشین یوخ «جبه‌دلی» ایدی. جبه‌دلی کندی ایندیکی مشین چایی‌نین گون چیخانیندا یئرلشه‌رک، چایین گون باتانیندادا بیر کند واریدی کی، ایندی بیر قبرستانلیقدان باشقا‌اورادان بیر زاد قالمامیشدیر. ایندی قبرستانی قالان بو کندین آداملاری‌نین باشینا نه‌لر گلدیگی و هارایا کوچدوکلری بارەده بعضی یاشلی آداملار آتا ـ بابالاریندان روایت ائده‌رک، بیر سیراسوزلر سویله‌ییرلرکی، یئری گلدیکجه اونلاردان اوخوجولارا معلومات وئره‌جه‌یم.

* * *

خانلیق‌باغ

اوّلجه اوکندین آدی؛

کندین آدی‌نین نه دئمک اولدوغو بللی دئییلدیر، آمما اورانین یئری اولان زمیلر «خانلیق باغ» زمیلری و او زمیلری سوواران کهریز «خانلیق باغ کهریزی» آدی داشاییر، اوناگوره بیزبو یازیدا او کندی «خانلیق باغ» آدلاندیراجاییق. خانلیق باغ کندی‌نین اوستونده بیر اوجا تپه واردیر بو تپه‌نین آدی «قاری‌ننه بازیسی» ـ دیر. اورانین قاری‌ننه بازیسی آد آلماسی بارەده یتمیشه یاخین یاشی اولان «مش علی اکبر رحیمدوخت» بئله دئییر:

ـ ائشیتدیگیمه گوره خانلیق باغلی‌لارین هامیسی کندی بوراخیب، کوچوب گتمیشدیلر. کوچمه‌یه ایمکانسیزاولان آدامسیزو قاری بیر آرواد، واری ـ یوخو بیرجه اینگیله اورادا قالمیشدی. هرگون او قاری ننه

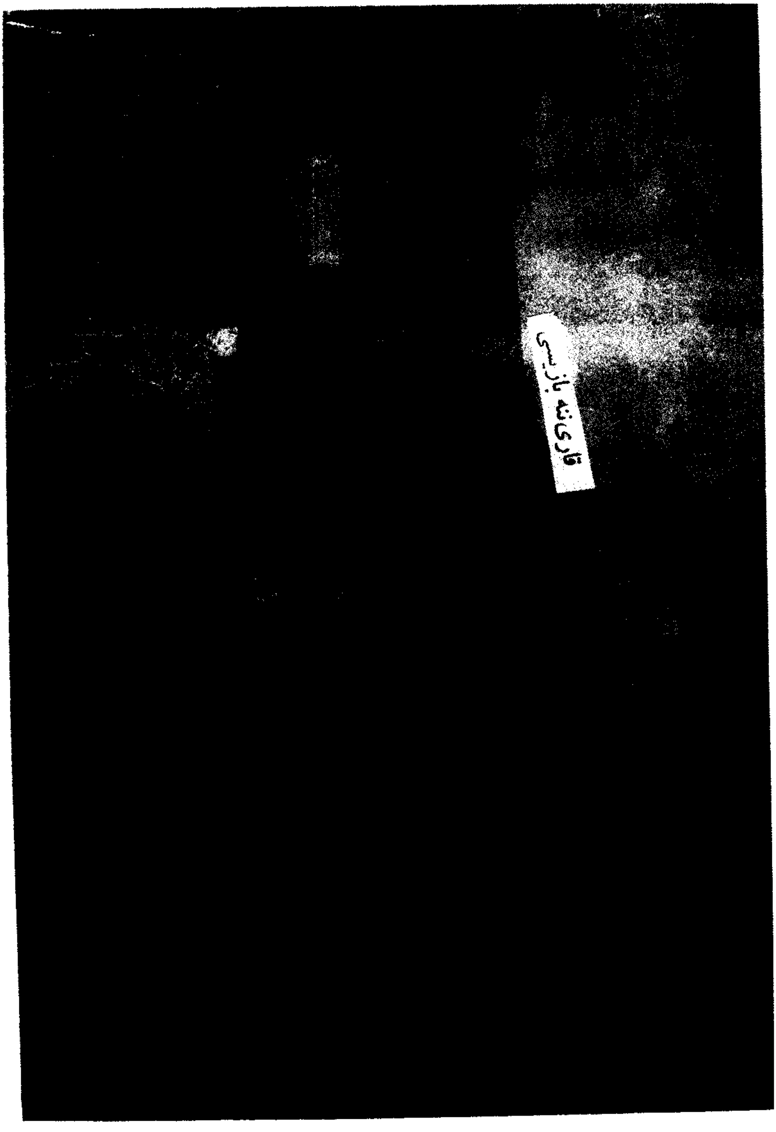

خانلیق‌باغ زمیلرینده مهدی ـ مهدوی داوار اوْتارماقدا ـ ١٣٧٢

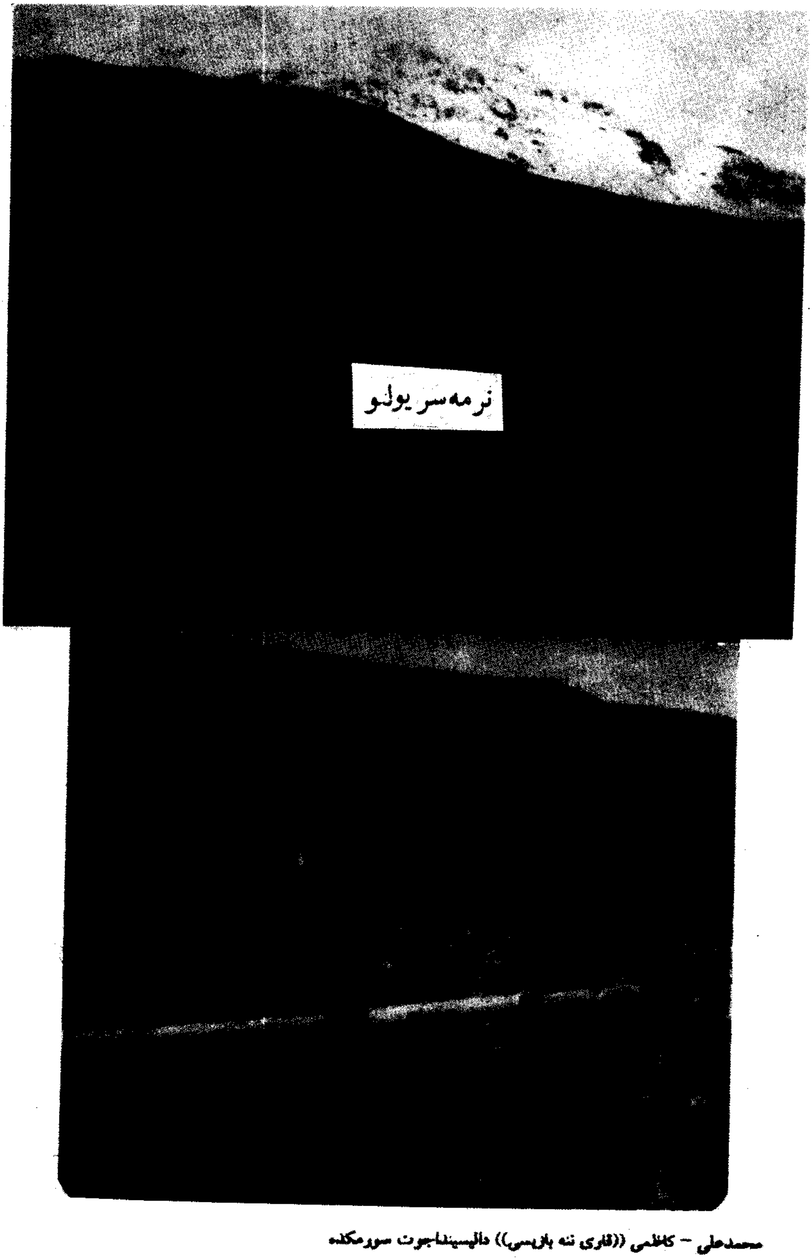

محمدعلی – کاظمی ((قاری نه بازیسی)) دالیسینداجوت سورمکله

اینگی چیخاریب، او تپه‌ده اوتاراردی و بیرگندین هامیسی‌نین کؤچوب، اونو تک قویدوقلاریندا هر گؤن آخشاماکیمی او تپه‌ده اوتوروب آغلایاردی. و اوجادان آغلادیغی‌نی چاتین بوتایینددا اولان جبه‌دلی کندینده ائشیدردیلر و بیر-بیرلرینه: قاری ننه آغلاییر، قاری ننه‌نین بازیدان آغلاماق سسی‌گلیر، قاری ننه بازیسیندان قاری ننه‌نین سسی گلیر دئیه‌ردیلر. آنجاق گئت-گئده اورانین اؤلکی آدی هرنه اولساید دا، اونودولدو و قاری ننه بازیسی و قاری ننه تپه‌سی آدی آلدی. قاری ننه و اینگی‌نین باشینا نه گلدی و اونلار نه اولدولار، بللی دئییل. خانلیق باغدان کؤچنلرین مختلف یئرلره گئتمکلری باره ده «مشه غفّارحق‌وئردی» دئییر:

- آتا-بابالاریمدان ائشیتدیگیمه گؤره قدیم زامانلار «حاج خلیل» آدلی بیر کیشی دئیه‌ردی:

- نئچه نفرله‌بو کندن مکّه‌یه گئدیردیک، ایندی عراق آدلانان اؤلکه‌نین بیر شهرینده «تذکره» -لریمیزه قول چکدیرمه‌لی‌ایدیک. نهایت ایشیمیز دوشن یئر و اداره‌نی تاپدیق آمما قاپیچیلار دئدیلر:

- ایندی رییس یاتیبدیر، گئدین نئچه ساعتدن سونرا گلین. بیز بیر یئری تانیمادیغیمیز اوچون، اداره‌یه یاخین بیر یئرده اوتوروب، اویان-بویاندان دانیشیردیق. آنجاق عابا چیگنینده قوجابیرکیشی اورادان کئچدیکده، بیزیم دانیشیغیمیزا قولاق آساراق دایاندی و قاییدیب تورکجه بیزه دئدی:

- بورادا نییه اوتورموشسوز؟ اولمویا اداره ده ایشینیز وار؟ بیزدن هن جوابی آلدیقدا، اونون آردینجا اداره‌یه گئتمه‌ییمیزی ایسته‌دی. بیزده یولا دوشوب، گئتدیک. قاپی‌چیلار قوجاکیشی‌نی گؤردوکده، ایچری کئچیب، رییسی اویاتدیلار. قوجاکیشی قاباقجا، بیزده اونون دالینجا اداره‌یه گیردیک. دانیشیقلاردان بللی ایدی‌کی، قوجاکیشی رییسین آتاسی ایدی. قوجاکیشی رییسه دئدی:

- اوغول، تئز اول، بونلارین کاغیذلارینا قول چک، یوبانماسینلار، بیز بوسؤزه تعجّب‌له‌نه‌رک، اوندان: «بیزی هاردان تانیرسان، سن کیمسن؟

ـ دئیه، سوروشدوقدا،او دئدی:

ـ بیز همیئرلی‌ییک. من اوشاقلیٔقدا عائله‌میزله بیرلیکده... کندیندن (کندین آدینی حاج خلیل یاددان چیٔخارمیشدی) کؤچموشوک، ایندی اوغلوم بورادا ایش باشیندادیر.

بؤنلاردان علاوه، مشه غفار حق‌وئردی و اؤز آتام «مشهدعلی محمدخانی» دئییرلرکی: قدیم زامانلاردا مشینده قیٔتلیٔق اولور. نئچه نفر بورادان «خوی» شهری اطرافیٔندا بیرکَنددن بؤغدا آلماغاگئدیرلر. اورادا بیر ائوده قوناق اولدوقدا، ائوییه‌سی اونلارا پیشمیش «بینه» (Binə) (چغندر) وئریر. قوناقلار یئدیکدن سونرا، ائو ییه‌سی شام گتیریر آمما اونلار دئییرلر:

ـ ساغ اول قارداش، بیز شام یئیه بیلمه‌ریک، چؤن بینه یئدیک دویدوق. بؤنو ائشیدن ائو ییه سی سوروشور:

ـ بینه چؤره‌ک یئری وئره‌رمی؟

قوناقلار:

ـ هَن، بیزی دویوردو، دئدیکده، او کیشی دئییر:

ـ بَس نییه بینه اکمه‌ییرسیز؟

اونلار جواب وئریرلر:

ـ بیزیم یئرده نه بوللو سُو وار، نه‌ده یاخشی یئر.

بو سؤز اونلارین آغزیٔندان چیٔخار ـ چیٔخماز ائو ییه‌سی دئییر:

ـ سو «قایاکهریزی» ـ نده، یئرده «قاراشوخوم» زمیلری.

بو سؤزو ائشیدن قوناقلار آز قالیر تعجّبدن بوینوز چیٔخارالار. اونلار:

ـ سن قایاکهریزی و قاراشوخوم زمیلرینی هاردان تانیٔییرسان؟ دئیه، سوروشدوقدا، او، اوشاقلیٔقدا عائله‌سیله خانلیق باغ یئرینده اولان کنددن کؤچدویونو سؤیله‌ییر.

بئله ـ بئله روایتلردن بَللی اولور کی، خانلیٔق باغلیٔلار عراقدان توتدو «خوی»اکیمی مختلف یئرلره کؤچوب، سَپه‌له‌نیبلر. آمما نه علّته بونلار

دوغما یۇردلارئنی بۇراخئب، دیدرگین دۆشدولر، آشاغئداکی روایتی اوخومالئ‌یئق.

یاشلئ‌لارئن دئدیگینه گۇره جبه‌دلی اهلی ایله خانلئق باغلی‌لارئـن سویو بیر آرخا گئتمزدی. خانلئـق بـاغلئـلار گۆجـلوایـدی. و گۆجـلرینه آرخالانئب، جَبه‌دَلی اهلینه اللریندن گله‌نی اسیرگه‌مزایدیلر. حـتی مـحرّم آیئندا امام حسین(ع) اۆچون یاس مراسیمی کـئچیرمک ایمکـانئـنی‌دا وئرمزایدیلر، ایندی «تَسوج»، کئچمیشده «تَسی» تانئنان قـصبه‌دن «بـدیر» آدلئ بیر کیشی‌نین جبه‌دلی‌یه گلمه‌سیله خانلئق باغ کَندی‌نین داغئلماسی‌نئن ایلگی‌لی اولدوغونو بوتۆن مشینلی‌لردن ائشیتمک اولار.

بو باره‌ده لاپ گۆجلو و مشهور روایت بئله‌دیر. بیر گۆن «بدیر» آدلئ بیر کیشی تَسی‌دن جبه‌دلی کندینه گلیر. او گۆنلر محرّم آیئ‌نئن اۆللریدی. بدیرعَمی کَندده «شـاخسئی ـ واخسـئی»دن سس ـ سـاو گـۇرمه‌دیکده، سوروشور:

ـ نییه شاخسئی گئتمه‌ییرسیز؟

اونلار دئییرلر:

ـ تَقیّه ائدیریک.

بَدیر عَمی تعجّب‌له سوروشور:

ـ کیمدن؟!

اونلار بوکنده اشاره ائدیب دئییرلر:

ـ بوقونشو کَندمیزدن، اونلار بیزی شـاخسئی گـئتمه‌یه قـویمورلار. بیزیم کندده حسن وای ـ حسین وای سسی چئخان کیمی، اونلار «آل‌ده‌ـیه‌نه گـه آتئب»، بـیزیم کَـنده یۆگـورورلر وَ بـیزی وورا ـ وورا دسـته‌نی داغئدیرلار.

بو سۇزو ائشیدن بَدیر عَمی دئییر:

ـ بئله‌دیرسه منه ایکی «جار ـ جار» زنجیری گَتیرین. اونـدان سـونرا دسته یئغئشیب، حسن وای ـ حسین وای دئیه ـ دئـیه شـاخسئی گـئتمه‌یه باشلاسین. ایکی جار ـ جار زنجیری قوناغا وئریلیر. بَدیر کیشی‌نین قول ـ

بیلگی بوبیری آداملارین قول ـ بیلگی کیمی دئییلدی. او هئیبتلی، یوغون ـ یومورو، اوجا بوی، ائنلی کوّره‌ک و قوللو ـ بیلکلی بیر کیشی‌ایدی. ایکی زنجیری اوُج ـ اوُجا باغلایاراق، اونون نئچه حالقاسینی بیلگینه دولاییر و قالانینی الینه ییغیب دئییر:

ـ دسته یولا دوّشوب، شاخسئی ـ واخسئی دئمه‌یه باشلاسین.

بو سؤزو ائشیدن دسته حسن وای ـ حسین وای دئیه ـ دئیه یولا دوّشدو. یئنه‌ده خانلیق باغلیلار بونلارین سسینی ائشیتجک، ال آغاجی، جوّت چوبوغو گؤتوره‌ن، دؤیه‌ج وزوپا قاپان، دمیرشنه، کؤسؤو، حتیٰ چیّرپ آغاجی اله‌کئچیره‌ن، جَبه دلیده دسته‌نی داغیتماغاتؤکولدولر. آمما اونلار دسته‌نین قاباغیندا یئریه ـ یئریه بیر الینده جار ـ جار زنجیری، بیر الیله سینه وُوران بَدیر کیشی‌یه راست گلدیلر. بَدیر عَمی قاباغاگلن الی آغاجلیلارین هربیرینه بیر زنجیر گوّپسه‌ییر ایکینجی‌سینی وورانا کیمی، خانلیق باغلیلارین «ایکی آیاغی واریدیسا، ایکی سینی‌ده بورج ائله‌ییب» خانلیق باغا کیمی قاچیر و قورخودان دالییا دا باخا بیلمه‌ییرلر. بئله‌لیکله بَدیر کیشی اونلاری «پرپینه» توخومو کیمی چایلاقلارا داغیدیر. بدیر عَمی‌نین قول گوّجونو، قهرمانلیغی‌نی گؤره‌ن جبه‌دلی آغ ساقاللاری بدیرکیشی‌دن ایسته‌ییرلرکی، گئدیب، آرواد ـ اوشاغینی‌دا تَسی‌دن جَبه‌دلی‌یه گتیریب، بوکندده قالسین. اودا قبول ائله‌ییب، گئدیب، آرواد ـ اوشاغینی گتیریب، اورادا قالیر. بَدیر کیشی‌نین جبه‌دلی‌یه گلمه‌سی و اورادا قالمالی اولماسیندان سونرا خانلیق باغلیلاردان جبه‌دلی اهلینه هئچ بیرآزار ـ اذیّت یئتیشمیر. آمما اهالی‌نین خانلیق باغی نه‌زامان ترک ائتدیگی‌نی دقیق تعیین ائتمک اولماز. آنجاق بعضی‌لری‌نین دئدیگینه گؤره، خانلیق باغ اهلینین جبه‌دلی اهلی‌ایله ترسه تو ولا دیقلاری کیمی، اؤز آرالارینداد همه‌شه دیدیشمه و قان تؤکمک واریدی و بیر ـ بیرلریله ساواشدا نئچه نفر آرادا اؤلموشدو و بو حادثه گندین داغیلماسیندا بؤیوک تأثیر بوراخمیشدی. هابئله جبه‌دلی اهالی‌سیله یول گتمه دیکلرینه اساساً ایندی یوّز ـ دؤرد یاشیندا اولان حاج محمّدعلی آذرتاج دئییر:

ـ آتا ـ بابالاردان ائشیتمیشم کی، خانلیق باغلیلاربیر ساواشدا دؤرد نفر جبه‌دلی اهلیندن اؤلدورورلر و بَدیر عَمی‌نین گلمه‌سیله اونلار او دؤرد کیشی‌نین قانی‌نین آلینماسیندان قورخوب، کندی بوشالدیب قاچیرلار.

* * *

جبه‌دَلی کندی‌نین کؤچمه‌سی

بللی اولمایان سببلره گؤره خانلیق باغدان آز زامان سونرا، جَبه‌دَلی اهلی‌ده اورانی بؤراخیب، بیر آز یوخاریدا اولان کیچیک بیر مئشه‌نی کَنده چئویریرلر. ایندی هرایکی کَندین قبرستانلاری، داملاری‌نین زمی‌یه چئوریلمیش یئرلرینده داغیلیب ایتمکده اولان کَند دووارلاری و مسجد یئرلریندن نشانه‌لر تاپماق اولور. خانلیق باغ کَندی قبرستانی‌نین اتگینده و جبه‌دلی‌نین گوَن باتان طرفینده سککی کیمی دوَزه‌ن یئرلر واردیرکی، بو کَـــندلرین مســـجدلرینین یـــئری اولمـــوشدور. جـــبه‌دلی کـــندی‌نین یوخاریَیاکؤچمه‌سی اوَچون معین علّت و سببلر گؤستریلمه‌ییب آمما بـو احتماللاری وئرمک اولار:

۱ ـ طبیعی حادثه‌لر، مثلاً یئر ترپشمکله علاقه‌دار کند داغیلیب، اؤلن ـ اؤلوب و قالانلاری کندین یئرینی ده‌ییشمیشلر.

۲ ـ ایندی کنداولان یئر «بَره کهریزی» و «قایاکهریزی» ـ نه یاخین دیر و اهالی سویا یاخین اؤلماق اوَچون یوخاری چکیلیبلر.

۳ ـ یوخاریدا آدیْ چکیلن کیچیک مئشه‌نین ایچینده بیر پیر مقبره‌سی واریدی کی، ایندی‌ده قالیر. شاید دینی و مذهبی سببلره گؤره، یعنی پیر قبری‌نین هنده ورینده یاشاماغی شرعی بیر وظیفه و دینی شرافت سایدیقلاری اوَچون اورایاکؤچموشلر.

۴ ـ سیاسی حادثه‌لرده سبب اولابیلردی مثلاً «زندیه» زامانی و اوندان بیر آز سونرالار و اوّللرخان ـ خانلیق دؤورواولاندا، هابئله چوخ قدیم دؤورلرده چوخ واخت اؤلکه‌ده امنیّت و دینجلیک اولمازدی. بعضی‌لری بو وضعیتدن سوءاستفاده ائده‌رک، بیر سیرا دیل قانمازلارایله کندلره تؤکولوب، تالاییب، داغیدیب، چالیب، چاپیب آپارارديلار. یاشلی آداملارین دئدیگینه گؤره حتیٰ قاجارلار حؤکومتینین زامانیندا قاراداغ آتلی‌لاری لاپ ائله گوْنون ـ گوْن اورتا چاغی کندلره تؤکولر، تاخیللاری و اللرینه کئچن ائو وساییلی‌نی ییه‌سی‌نین گؤزونون قاباغیندا گؤتوروب، گئدر و اؤز یوْکلرینی توتاناکیمی، آتلارینی‌دا کندلی‌لرین سامانلیقلارینا‌و یونجالیقلارینا بوراخاردیلار. جبه‌دلی کندی‌نین یئری دوْزه‌نلیک اولدوغو اوْچون اورداکوْهول و آیری گیزلی و یئر آلتی انبارلار یوخایدی و اونلارین، تاخیللاری و آرواد ـ اوشاقلاری گیزلتمک اوْچون بئله بیر یئرلره احتیاجلاری واریدی. ایندیکی کندین یئری آلچاق ـ اوجا اولدوغونا گؤره اورادا کوْهول قازماق ایمکانی و بلکه‌ده اورادا قاباقجادان قازیلمیش کوْهوللرین اولدوغونا گؤره اهالی کندی اورایا چکمیشدیلر. بو سؤزه شاهید حؤرمتلی عالیم و ایللر بویو دوْنیانین مشهور دانیشگاهلاریندا تورک دیلی اوستادی اولان و آذربایجان تاریخینده درین معلومات و یوْکسک نظرلر صاحبی «پروفسور دوقتور محمدتقی زهتابی‌نین یازدیقلاریندان آشاغیدا اؤرنک (نمونه) گتیریرم.

میلاددان ۸۱۴ ایل قاباق «اورارتو» (Orarto) حؤکومتی گونئی ماحالینی ایشغال ائدیب، قاباقجا ایشغال ائله‌دیگی «خوی»، «ماکی»، «سالماس»، «قره ضیاءالدّین» و «ائو اوغلو» بؤلوکلرینه قاتیب، یوْز ایل قدری بو بؤلگه‌نی الده ساخلادیلار

بو تاریخه قدر بوتون اورموگؤلو اطرافی، او جمله‌دن گونئی اهالیسی آسوری و اورارتو هجوملاریندان نسبتا قورونوب آماندا قالماق اوْچون اولاً میشوو اتکلرینین داغلیق منطقه‌لرینده کندلر تیکیب یاشایار،

ایکینجیسی هامان داغلیق منطقه کندلرینه یاخین تپه‌لرین آلتیندا گیزلنمک اوچون کؤهوللر قازیب حاضیر ساخلایاردیلار. گونئی، اثله‌جه‌ده اورموگؤلونون شرق منطقه‌سی اهالیسی آسوری و اورارتو هجوملارینی / یا بو گونکو سالماس ـ تبریز ـ اوسکو خطی یا دا اوسکو ـ تبریز ـ سالماس خطی اؤزره / اؤنجه‌دن بیلمک اوچون معین فاصیله‌لرده، تپه‌لر اوستونده اودیاخاراق، علامت‌لر وئره‌ر واهالی، دوشمن گلمه‌دن چوخ قاباق مال ـ قاراسینی و مومکون اولان ثروتینی گؤتوروب کؤهوللرده گیزلنه‌ردیلر.

دوقتور زهتابی‌نین نظرینه گؤره بو کؤهوللرین چوخونون قازیلما تاریخی تخمیناً میلاددان مین ایل قاباغا قاییدیر. بلکه‌ده مشینده بو کؤهوللرین اطرافینداکی مشه‌نین اکیلمه‌سی‌ده کؤهوللرین آغزینی اوزاقدان باخانلارا گیزلتمک اوچون، طبیعتین گؤجویله یوخ، اهالی‌نین الیله مومکوندور. آنجاق بورادا ایندی ده چوخ بؤیوک کؤهوللر واردیرکی، بعضی‌لری‌نین ایچی بوش قالیب، بعضی‌لریندن مال ـ داوار یئری کیمی فایدالانیرلار. بو کؤهوللرین چوخو مال ـ داوار اوچون قازیلمیش اولسادا بعضی‌لری اوقده‌ر درین‌دیلرکی، اونلار مال ـ داوار ساخلامالی دئییل. بلکه پناهگاه و تاخیل گیزلتمکدن باشقابیر ایشه یارارلی دئییللر.

بو کؤهوللردن بیری/شئیطان دیگگی/آدلانان کوچه‌ده مرحوم «مشه محمدعلی رحیمی» ـ نین حیَطینده‌دیرکی، ایچری گیرنلر دئییرلر:

ـ اورانین اوجو ـ بوجاغی بللی دئییل، قاباقدان بیر آزینی کسیب داوار یئری ائده‌رک، قالانینی بوش بوراخمیشلار.

مرحوم «زولفعلی حقّی»نین حیَطینده اولان کؤهول باره‌ده «حسین آذرتاج» بئله سؤیله‌ییر:

ـ من اوشاقلیقدا بیر گؤن بوکؤهوله گیردیم الیمده گؤتوردوگوم مشعل ایله هرنه قاباغا گئتدیم، کؤهول قورتاران دئییلدی. هرآرادابیر، کؤهولون بؤیورلرینده تاقچا کیمی یئرلر گؤزه ده‌ییردی، آمما اونلار تاقچا

دئییلدیلر، بلکه بو کؤهولدن آیرئلان پناهگاهلارئن قاپئلاری‌ایدی. چوٚن ایچریلری چوخ درین و گئنیش‌ایدی.

یاشلیْ آداملارئن دئدیگینه گؤره بو کؤهولون اوزونلوغو بالا گدیگه کیمی یعنی ۷ ـ ۸ یوز متر کَنددن قیْراغا کیمی‌دیر وَ چاپغئنچئلار کند اهالیسی‌نئن بیر چوخونو اورایا سیغیندیقلاری زامان، سامان توٚستوٚسویله بوغموشدولار. بو کؤهولون‌ده قاباقدا بیر آزئندان مال ـ حیوان یئری کیمی فایدالانئرلار و قالانیْ بیر داش دیوار وسیله‌سیله اورادان آیرئلیب، بوراخئلمئشدیر. آرتیْرماللیام کندین خصوصیله یاماجدا تیکیلن یئرلرینده، کؤهولسوز حَیَط یوخدور.

نتجه کی یوخارئدا دئییلدی، بورا بیر زامان مئشه آغاجلارئلادا دولوایدی و **مئشه آغاجلاری** کندین اوٚستونو اؤرته بیله‌رک، کندی حارامیئلارین گؤزوندن گیزله‌دردی، اونا گؤره‌ده کندی بورایا یئریتمیشدیلر.

هابئله یاشلیْلار دئییرلرکی‌ه حارامیئلارین قورخوسوندان اهالی کؤشنده آغاج‌دا اکه بیلمزایدیلر. چون اونلار هریئرده آغاج گؤرنده، او هَنده‌ورده کند آختارئردیلار و تاپان کیمی‌ده تالائیردیلار. بونا گؤره کنددن آشاغی «قیْزیل دوٚز» ـ ده بیر ایگده آغاجی وارئدی کی اونودا کند اهلی اؤزلری چئخارتدیلار.

دئمَک اوْلار، مئشین کؤوشنینده جبه‌دلی و خانلیق باغ کندلریندن علاوه، آیری بیر کندده اوْلموشدور.

کندین اؤزوندن دوٚرد ـ بئش کیلومتر یوٗخاریدا وَ «چیمنلیجه» آدلی دره‌نین آغزیندا، یعنی «ساری دیزه‌لری» یاماجیندا بیر کؤهنه قبرستاندان نیشانه‌لر گؤرونور. بلکه بیر زمان او یاخینلیقدا وَ بلکه‌ده ساری دیزه‌لری آدلانان دوزده بیر کند واریمیش وَ او کندین آدی‌دا ـ ساری دیزه‌لری ـ ایمیش‌کی، کند داغیلاندان سوٚنرا، آدی یئرینده اوْلان زمیلرین اوستونده قالیبدیر.

دئییله‌نلره گؤره همین چیمنلیجه دره‌سی آغزیندان باشلاییب، کنددن آشاغیدا اوْلان «بایبر» آدلی یئرلره گونگ ـ ***Güng*** (ساخسی لوله) ایله سوْ چکیلمیشدی؛ بئله کی، چای سوُیو چیمنلیجه‌ده گونگه سالینیب، هئچ اوْلماسا، اوْن کیلومتر آشاغیداکی بایبر تپه‌سی‌نین باشینا آپارمیش، اوْرادان آشیریب، بایبرین ایچریسینده‌کی زمیلری سوُوارارمیشلار.

اولیاء مقبره‌سی

کئچن بحثده دئییلدیگی کیمی، دینی حؤرمته مالک اولان اولیاء مقبره‌سی قدیمی بیر بنا‌ایدی. اولیاء کلمه‌سی ایشلندیکجه «اَولییه» (əvliyə) سؤزونه چئوریلیبدیر. یانیْندان کئچن کوْچه اَولییه قاباغی و اوندان یوخاریْداکی دره‌ایسه اَولییه دره‌سی تانیْنیر.

بورادا باسدیْریْلانین کیم اولدوغو بللی دئییل‌دیر، احتمال وئرمک اولور، بو آدام صفویه عصرینده‌کی عارفلردن و او زامان یا اوندان قاباق زامانلاردا «اولیاءالله» ساییْلان شخصیتلردن بیری اولموشدور. بواوْلیانین کیم اولدوغو ونه زامان یاشادیْغی معلوم اولماسادا، مقبره‌نین دؤوره‌سی مشه‌اولان زامان، «داغ کئچی‌لری» ـ نین (آولارین) سوْرویله گلیب اوراتیْن باشیْنا دولانیْب، گتدیکلرینی آغیْزدان ـ آغیْزا چوخلاری سؤیله‌ییرلر. بومقبره‌نین بَناسی کندین اؤزکؤوشنینده اولان داشلار و آهک ایله تیکیلمیش، کندین بَزه‌گی و مدنیّت سندی اولان تاریخی بیر آبیده‌ایدی. تأسفلرکی، نئچه ایل بوندان قاباق اورانی یئنیدن تیکمک ماهاناسی ایله پوزدولار. بنا مکعب شکلینده، اؤزوده «یاریم کُره» کیمی

کۆنبذه مالک ایدی: گۆن چیخانیندا آغاج دیره‌ک ایله باسیریلمیش، سۆتونلو بیر ائیوانی واریدی، بللی ایدیکی، بو ائیوان سونرالار اورایا آرتیریلمیشدی. مقبره‌نین قاپیسی بو ائیوانا آچیلیردی. هابئله قبله‌یه ساری بیرکیچیک پنجره‌سی واریدی. ایچریده هر دیواردا بیر «تاق» تیکیلمیشدی. اورانین یئرینده یئنی تیکیلمیش بنا. کئچمیشده‌کی کۆنبذ و ایچری دیوارلارداکی تاغلاردان محروم اولاراق، مذهبی بنا و اولیاء مقبره‌سینه بنزه‌مه‌ین و اۆلکی جاذبه‌سینی الدن وئرن بیر بنااولدو. پیشمیش کرپیجلرله تیکیلن بوبنا ایندی‌ده یاریمچیق قالمیشدیر.

اولییه مقبره‌سی و یانیداکی قاراغاج آغاجی

مئشه‌دن قالان نیشانه‌لر

اولیاء مقبره‌سی‌نین قبله طرفینده بیر قوجامان «قاراغاج» آغاجی

گؤزه‌ده‌ییر. بو آغاج «اولییه قاراغاجی» آدیلا تـانیـنیر. آتـا ـ بـابالارین دئدیگینه گؤره بو آغاج، هابئله «علی بگین جَویزی» (جویز آغاجی‌دیر) و «مسجد قاراغاجی» مئشه‌دن قالمادیر. ایندی آدی چکیلن جویز آغاجی وأولییه قاراغاجی قول ـ بوداقلارینی الدن وئرمیشسه‌لرده، اؤز حیاتلارینا داوام ائـده‌رک، بـصیرت اهـلی اولانـلارا کـئچمیشدن آجـی ـ شـیرین خاطیره‌لر سؤیله‌ییرلر. تأسفلرکی، مسجد قاراغاجی ۱۳۴۸ ـ ینجی گؤنش ایلی مسجدی پوزوب، یئنی‌دن تیکَنده، کَسیلیب آرادان گئتدی. بو آغاج «مسجد جامع» ـ نین گؤن بـاتان طـرفینده‌ایـدی و بـاشی مسـجد دامیـنا اه‌یـیله‌رک، مســجدله اؤز آراسیـندا اولان یـولون اؤسـتونه کـؤرپو وورموشدو، اونون ۲/۵ متردن آرتیق قطری وارئـدی. آمـما بـئله بـیر آبیده‌نین اودونلارینی‌دامسجدده یاندیردیلارو ایزی ـ توزو ایتیب باتدی. مئشینده چوخ دئییلن ناغیللاردان بیری «علی بگین جویزلری» ناغیلی‌دیر. دئمک اولار بو ناغیل مئشینده یارانیب و یوخاریدا سؤزو گئدن علی بگین جویزی ایله علاقه‌داردیر.

* * *

مئشین سؤزو نه دئمکدیر؟

«مئشین» سؤزونون نه دئمک اولدوغو، نئجه مئیدانا گلدیگی و نـه معنا داشیدیغی باره‌ده دئمک اولار، کندین مـیشوو داغـی‌نیـن اتگـینده یـئرلشدییی اوچـون، بـوکلمه‌نین‌ده او داغیـن آدیـلا ایـلگی‌لی اولاراق یارانماسی مـومکوندور. آنجـاق مـیشوو سـؤزونون ده آنـلامی مـعلوم اولمامیشدیر. بعضی‌لری میشوو سؤزونون اوللر «بئش اوو» یعنی بئش داغ کئچی‌سی یا بئش شکار یئری یا بئش شکارلی یئر و... اولدوغونا احتمال

وئریرلر. «بئش اوو» سؤزو ایشلندیکجه «مئشوو» و «میشوو» اولموشدور. هابئله مئشین مئشه یئرینده تیکیلدییی اوٚچون مئشه سؤزویله علاقه‌دار یارانماسی‌دا عقله سیٔغان بیر احتمالدیر. بیرده بئله ـ بئله یئر آدلاری، خصوصیله داغ اَتکلرینده‌کی کندلرده چوخدور، دئمک اولارکی،

بو آدلاپ قدیم بیر توٚرک ائلینین آدی ایله باغلیدیر. / قیپچاق، ایس کمر و... / کیمی. «مئش» سؤزوده مئشینده خصوصیله اوشاقلارئن ایچینده ایشلنک بیر سؤزدور. اوشاقلار بیر زادی اوزاقدا قویوب و یا بیرزادی اولدوغو یئرده معینلشدیریب، اونو داش و آیری بیر زاد ایله وورماغا «مئشله‌مک»، اونو اورادا قویماغا «مئشه قویماق» و وورانا مئشله‌ین دئیه‌رلر. هابئله آشیق اوینایاندا «ساقا» (سقه) سیله اوبیری آشیقلاری ووراندا بو سؤزو اوشاقلاردان ائشیتمک اولار:ـ هاناداندا، ساقاداندا مئش وورا بیلرسه، مئشله‌دیم دئیه‌ر، بس بو سؤزون ده مئشین سؤزو ایله ایلگیلی اولماسی اولوملودور. عموم توٚرک دیللرینده، ائله‌جه ده شبستر و دؤوره‌کندلرده مئشین سؤزو قویون دریسیندن دوٚزه‌لن گؤن معناسی داشایئر، مئشینده بیر سیٔرا اَل ایشلری‌نین اولدوغو کیمی، کئچمیشده گؤن حاضیٔرلاما صنعتی‌نین اولدوغونودا احتمال وئرمک اولار و دئمک اولارکی، بورادا قویون و کئچی دریلریندن «مئشین» (گؤن) قاییٔراردیلار «مِشنَق» سؤزونون مئشیندن آلیٔنماسینا شوٚبهه یوخدور. و اولا بیلرکی، بو سونرادان قویما یعنی «مِشنَق» سؤزونو ثبته سالان مأمور اورانیٔن آدینی «مئشین» ائشیتدیکده، اؤز ـ اؤزونه دوٚشونورکی، بورا مئشین یوخ، مئشین عَمَله گلن و مئشین (گؤن) حاضیٔرلانان یئر اولابیلر و دیلین صرفینی بیلمه‌ین مأمور، اونو تبریز شیوه‌سیله مئشینئق یازماق ایسته‌سه‌ده، «مِشِنِق» یازابیلیر (چون دوٚزگون توٚرکجه یازماق باجارمایئردی) و بو سؤزو سونرا یازانلاردا اونون «حرکه‌لرینی سالیٔرلار.نتیجه‌ده مئشینئق یا همان مِشِنِق سؤزو «مِشنَق» سؤزو کیمی بیزیم الیمیزه چاتیٔر. من بو مؤضوعنو یازاراق، «دهخدا» سؤزلویونه مراجعه ائتدیم. اوکتابدا مئشین سؤزو یوخدور و مِشنَق سؤزونون آلتیندا بئله بیر عبارت یازیٔلمیشدیر. «مشنق یکی از روستاهای

قصبهٔ شرفخانه از توابع تبریز است» و سؤزون آنلام و معناسینا گؤره بیر سؤز یازیلمامیشدیر.

* * *

مشیندە گلیر یؤللاری

اؤلکه میزین چوخ کندلری کیمی، مشینین‌ده اهالیسی اکینچیلیک ایله کئچینیرلر. پاییز گیرندن بوغدا، پاییزآرپاسی اکمک باشلانیر. یازدا ـ یاز آرپاسی، نخود، کؤروشنه، و مَرجی (عدس) اکیلیر. هابئله قوهون، قارپیز، خیار، مه که، گؤنه‌باخان، گرچک، قیرمیزی بادیمجان و آیری صیفیجات و یئمه‌لی گؤیلر (سبزیجات) اکیرلر. هابئله یئملردن (علوفه‌لردن) یونجا، شَنبلله و شبدر اکرلر.

کئچمیشده حیوان و انسان گوجویله گؤرولن ایشلرین چوخو ایندی ماشین و تراکتور ایله گؤرولور. مثلا تکجه خرمن دؤیمک اوچون «جار ـ جار»، «شنه»، «دمیرشنه» اؤکوز و آیری زادلار گره‌ک‌ایدی. اونو دؤیدوکدن سونرا ایئغاراق، «خُویان» ائله‌مه‌لی ایدیلر. و یئل گلنده شنه‌ایله سووورارديلار. هابئله تاخیلین خُویان دالیسیندان یئغیلان تورپاقدان آییرماسی نه چتینلیکده‌ایدی. بیر اکینچی نئچه گونلر، حتی بیر آی خرمنده توز ـ تورپاق ایچینده قالاردی آمما ایندی او ایشلرین هامیسی‌نی مخصوص ماشینلارلا نئچه ساعاتدا گؤروب بیتیریرلر. بونونلابئله ایندی گونو ـ گوندن اکینچیلیکله مشغول اولانلارین سایی آزالیر. اکین ـ اکیلن یئرلرین چوخو «کؤده» لَشمکده‌دیرلر. ۱۳۵۰ ـ ینجی ایلده ۴۰۰ ـ دن آرتیق جوت اؤکوزو اولان کندده ایندی ۵۰ ـ دن آرتیق اؤکوز قالماییر

مشهدعلی - محمدخانی و اوغلو جعفر - محمدخانی اکین درمکله ۱۳۷۳ - نجوایل

۱۳۶۲ ـ نجی ایلده کندین نمونه اکینچیسی تانینان مش‌عظیم کمالی

مشهدعلی – محمدخانی ۱۳۶۷ – نجی ایل

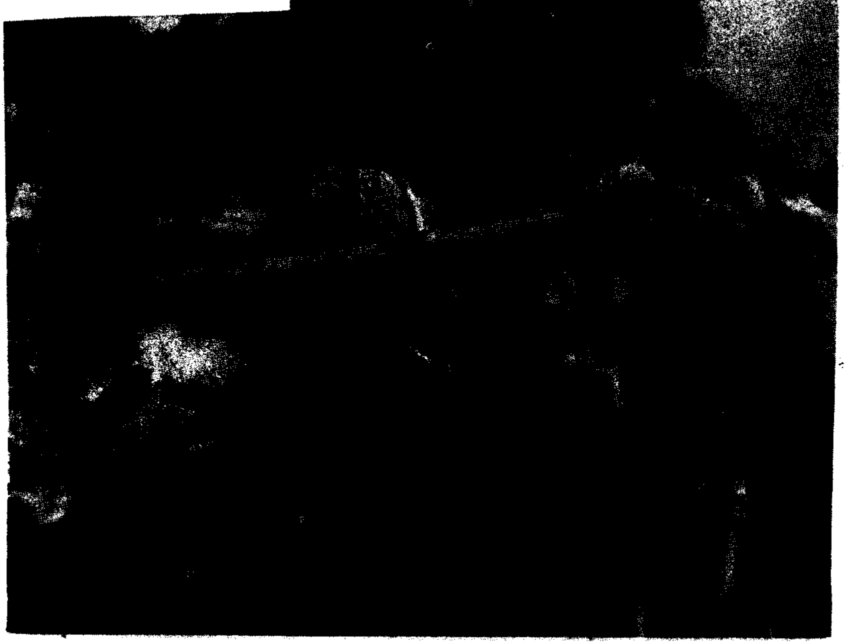

و جوّتجولر اؤکوزلری ساتیب، یا تهرانا کؤچوبلر، یادا شبسترده «تیکینتی» ایشلرینده فهله‌لیگه گئدیرلر. او ماشینلارکی، گره‌ک اکینچیلرین بوغدا، آرپا و آیری محصوللارینی ساتیش اوّچون شهره آپارالار، شهردن گَنده اوُن و آیری اکینچیلیک محصوللاری گتیریب، دوّننین اکینچی‌سی، بو گوّنون فهله‌سی و صاباحین... اولانلارینا ساتیرلار، هابئله کندلیلری فهله میدانیناداشیییرلار.

* * *

باغدارلیق

مشینده آغاج اکمک و باغدارلیق دا آتا ـ باباایشلریندن بیری‌ایدی.

اکدیکلری آغاجلارین چوخو بادام‌ایدی آمما آیری آغاجلاردا اکیلردی. مثلاً اوْزوم، جَویز، نار، آلما، اَریک، هئیوا، آلو، هوْلو، آمرود، توت، گیلاس، گیله‌نار و آیری میوه‌لر. تأسفله آغاجلارین چوخونو تشکیل ائدن باداملار کئچمیشده‌کی کیمی اولمایئرلار و تئز - تئز قورویورلار. هابئله عمومی سو آرخلاری‌نین قیراقلاریندا ایگده، سؤیود، کَلَمتور، قارا قلمه و قلمه اَکیرلر. مئشینده باغدارلیق‌دا، اکینچیلیک کیمی گوْنو -گوْندن دالی گئدیر. دئمک اولار اودا بوئنچه سببدن‌دیر.

۱ - یاغیئنین آزالماسی و آشاغی کندلرده سو قویولاری‌نین چوخالماسی بوکندین کهریزلرینده سولارین آزالماسینا بعضاً‌ده قوروماسینا سبب اولور.

۲ - یوللارین دوْزه‌لمه‌سی و ماشینلارین چوخالماسی ایله آز زاماندا اطراف بازارلاردان اوجوز قیمتلرله گره‌ک اولان میوه‌لری گتیریب کندلرده ساتماق، کندلی‌لری باغدارلیقدا چالیشماغا ماراقلاندیرمیر.

رحمتلیک حاج ابراهیم - میرزایی ۱۳۷۲ - نجی ایل.

منشینده آلما باغلاریندان بیری

۳ ـ فهله‌لیگین قازانجی اکینچیلیکدن، مالدارلیٔقدان و باغدارلیٔقدان چوخدور، هم ده نه آفتی‌وار، نه سو قیٔتلیٔغی، نه میوه‌سی‌بِش گوْن گـئج ساتیٔلاندا چوْرومه‌سی، نه قورددان نه مـال خسـته‌لیگیندن، نـه‌ده آیـری زیانیٔندان قورخور. نه چوبان،نه‌ده نـاخیٔـرچـی مّـنتی چکـیر. بونـا گـؤره باغلاریٔن چوخو آرادان گئتمکده‌دیر.

* * *

کئچن یایدا یولوم دوْشدو باغلارا
فیکریم آشیب، گئتدی اؤتن چاغلارا
اوْره‌ک دولدو، آهیٔم چیٔخدی داغلارا
گؤرجک اوردا خزان یئلی اسیبدیر
چوخ آغاجیٔ لاپ کؤکوندن کسیبدیر

* * *

چوخ آغاجیٔن اوجا بویو بوْکولوب
دیوارلارین داش، تورپاغی تؤکولوب
قاپیٔلارین چرچیوه‌سی سؤکولوب
چوخ باغلاردا سویون آرخیٔ ایتیبدیر
گوْل یئرینده چالیٔ ـ تیکان بیتیبدیر

* * *

مالدارلیق

مئشینده‌ده بیر چوخ گندلرکیمی مال ـ داوار ساخلاماق چوخلار ـ ینیٔن ایشی اولموشدور. بـوردا جوْت اؤکـوزلری و یوْک داشییـان آت، اششکدن باشقا اینک، قویون، کئچی ده ساخلایارلار. هم اینکلری هم

آیدیٛن محمّدخانی قوزولارا اوت وئریر ۱۳۷۲ـ یای فصلی

رحمتلیک مشهد علی‌اکبر شعبانی قوْیون قیرخماقدا

۱۳۷٤ – تیر اول

ده اۏکوزلری کئچمیش زامانلاردا «ناخیرچیلار» و قویون ـ کئچی‌لری‌ده معین «چوبانلار» معین اولموش اَمَک حاققی آلاراق، اوتاراردیلار. آمما ایندی نه ناخیرچی تاپیلیر، نه‌ده چوبان و هرکس نؤبتی اولاراق، هم ناخیر اوتـارماغا گـئتمه‌لیدیر هـم ده سۆروداوار. آممـا اَت و سۆد قـیمتی‌نین یوخاری اولدوغو اۆچون هله‌لیک سۆد وئرن اینَک و داوار ساخلاماق کئچمیشده‌کی کیمی قالیر و داوارلارین سایی آزالماییب.

* * *

پَتَکچیلیک

مشینده اسلامی انقلابدان سونرا پَتَکچیلیک گۆنو ـ گۆندن آرتیق اۆزونه یئر آچیر. کئچمیشده تک ـ تۆک پتکچی‌ده تاپیلسایدی، او قَدَر پَتَک ساخلامازدیلار کی، اۆز مصرفلریندن آرتیق بـال اله گـتیره‌رک، بازارلاردا ساتیشا آپارالار. آمما ایندی هم پتکچی چوخالیب هم ده هر پتکچی‌نین پَتَکلری‌نین سایی. نتیجه‌ده بالین کیفیتی آشاغی گـلیب. چۆن کئچمیشده آری‌لار هرگۆله، هرچـیچگه قونسایدی‌لی دۆلو اۆز پَـتَگینه قاییداردی. آمما ایندی آری هرگۆله قونور، اونو اۆزوندن قاباقکی آری لار طـرفیندن تـالانمیش گـؤرور و نهـایت الی یـالین پـتگه دؤنـه‌رک، بییه‌سی‌نین پتک «دیوه» ـ سی‌نین یانیندا حاضیرلادیغی شَکَـر شـربتیندن یۆکونو توتور و شکر بالینی حاضیرلاییب، بییه سینه تحویل وئریر. بونونلا بئله بیر کیلو بالین قیمتی بیر فهله‌نین ایکی گۆن امک حاققیندان یا ۵۰ کیلو بوغدا قیمتیندن آرتیق‌دیر. خصوصیله مشین بالی بۆتون اطراف کَندلرین بـالیـندان بـاهالی‌دیر؛ چۆن اونـلارا نسـبت عـطیرلی‌دیر. او دا مـشین کۆوشنینده یئرله‌شن «نرمه‌سر» آدلی بؤیوک بیر تـپه‌نین چـوخ عـطیرلی اوتلاریندان و گۆل ـ چیچکلریندن آسیلیدیر.

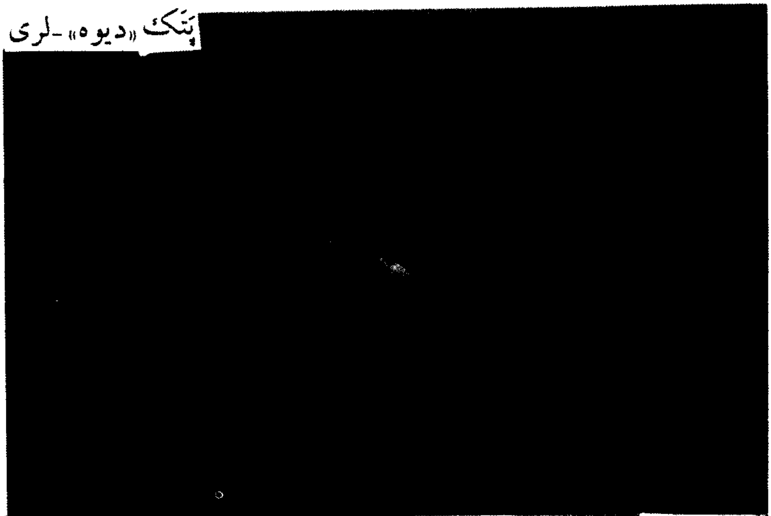

پَتَک «دیوه» -لری

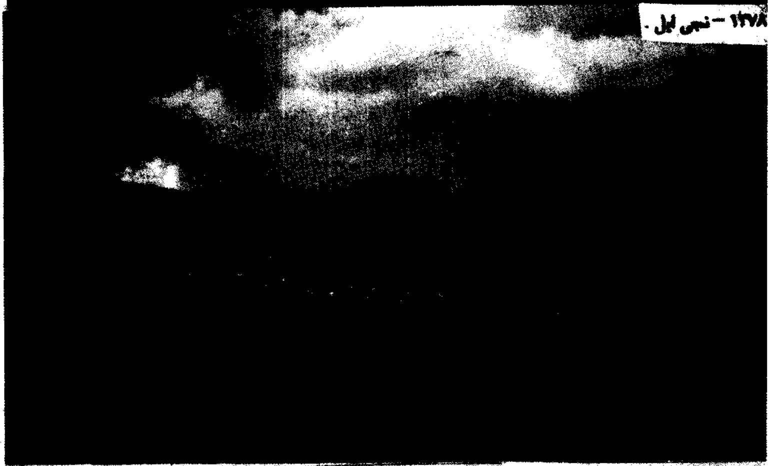

۱۲۷۸ — نمی لیل .

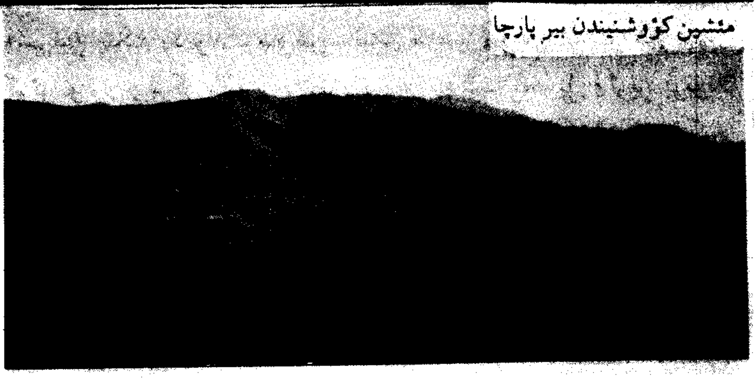

مشین کؤرشیندن بیر پارچا

وحشی بیتگی‌لر و آغاجلار

مئشین کؤوشنینده‌ده، بوتون کؤوشنلرکیمی، بیر سیْرا «چـیی» و یـا «پیشمیش»-ی، یئمه‌یه مناسب اولان وحشـی و اؤزو گـؤیه‌رن بـیتگی‌لر واردیرکی، بعضی‌لرینین آدینی چکمک ایسته‌ییرم.

۱ ـ اوشقون	Uşqun
۲ ـ قابالاق	Qabalaq
۳ ـ غازآیاغیْ	Ğazayağı
۴ ـ دَوه دابانی	Dəvədabanı
۵ ـ قوزو قولاغی	Quzu qulağı
۶ ـ توْلکوقویروغو	Tülkü quyruğu
۷ ـ تکه ساققالی	Təkəsəqqəli
۸ ـ قاریْ یارپاغی	Qarı yarpağı
۹ ـ پیشیک دیْرناغی	Pişik dirnağı
۱۰ ـ جاجیْق	Cacıq
۱۱ ـ یئملیک	Yemlik
۱۲ ـ پرپینه	Pərpinə
۱۳ ـ تورشک	Turşək
۱۴ ـ یارپیْز	Yarpız
۱۵ ـ اَوه‌لیک	əvəlik
۱۶ ـ قیجی	Qıcı

Giləli	۱۷ ـ گیله‌لی
Çiydan	۱۸ ـ چییدان
Piyava	۱۹ ـ پییاوا
Dağnoxudu	۲۰ ـ داغ نوخودو
Dağ alması	۲۱ ـ داغ آلماسی
Dağ gilası	۲۲ ـ داغ گیلاسی
Dağ amrudu	۲۳ ـ داغ آمرودو
Yemişan	۲۴ ـ یئمیشان
Çoban Kibriti	۲۵ ـ چؤبان کبریتی
Kələmə Keşir	۲۶ ـ کَلَمه کئشیر
Suqalqanı	۲۷ ـ سوٗقالقانی
Kükə gülü	۲۸ ـ کوٚکه گولوٚ
Gəlin Barmağı	۲۹ ـ گلین بارماغی
Araq	۳۰ ـ آراق
Murçalıq	۳۱ ـ موٗرچالیق
Məvirtoxumu	۳۲ ـ مه‌ویر توخومو
Qara göz	۳۳ ـ قاراگؤز
Donbalan	۳۴ ـ دوٗنبالان
Göbələk	۳۵ ـ گؤبه‌لک
Pölük	۳۶ ـ پؤلوک
	چایا سالمالی بیتگی‌لردن.
Kəhlikotu	۳۷ ـ کهلیک اوتو
Ismayil Çayı	۳۸ ـ ایسماییل چایی
	اَم (درمان) ائله‌مه‌لی بیتگی‌لردن.
Quzuqaytaran	۳۹ ـ قوزو قایتاران
Xətmi	۴۰ ـ خَتمی
Göytikan	۴۱ ـ گؤی تیکان
Çaşnı	۴۲ ـ چاشنی

Pərpinə	۴۳ ـ پَرپینه
Gülü Zuğan	۴۴ ـ گۆلوزوغان
Şüvərən	۴۵ ـ شۆوه‌رن
Buzovşa	۴۶ ـ بُوزووشا
Xoymadərən	۴۷ ـ خوْیمادره‌ن
Xocabaşı	۴۸ ـ خوْجا باشی
Qılıc Otu	۴۹ ـ قیْلیج اوتو
Üzərlik	۵۰ ـ اوْزه‌رلیک
Şirinbiyan	۵۱ ـ شیرین‌بییان
Cinqarpızı	۵۲ ـ جین قارپیزی
Quşüzümü	۵۳ ـ قوش اوْزومو
Çilədağ	۵۴ ـ چیله‌داغ
Fır-Fıra	۵۵ ـ فیْر ـ فیْرا
Şətərə	۵۶ ـ شَتَره
	زَهَرلی و زیان وئرن بیتگی‌لردن.
Ağı	۵۷ ـ آغی
Halqatıs	۵۸ ـ هالقاتیس
Qarayarpaq	۵۹ ـ قارا یارپاق
Cin göbələgi	۶۰ ـ جین گؤبه‌لگی
	آشاغیداکی بیتگی ایله پالتار یویولار.
Çoğan	۶۱ ـ چوْغان
	حیوان یئمه‌لی و سایره‌دن بیر سیْراسی
It Otu	۶۲ ـ ایت اوْتو
Kəkirə	۶۳ ـ کَکیره
Pənir Çörək	۶۴ ـ پنیر چؤره‌ک
Sarıyonca	۶۵ ـ ساری یونجا
Qızılyonca	۶۶ ـ قیْزیل یونجا
Bənövşə	۶۷ ـ بنؤوشه

Qarçiçəyi	٦٨ ـ قارچیچگی
Yağlıca	٦٩ ـ یاغلیجا
Sarmaşıq	٧٠ ـ سارماشیق
Qurdqulağı	٧١ ـ قورد قولاغی
Sarıgül	٧٢ ـ ساری گۆل
Çobanyasdığı	٧٣ ـ چۏبان یاسدیغی
Ağ gəvən	٧۴ ـ آغ گوەن
Pişikgəvəni	٧۵ ـ پیشیک گوەنی
Qızılgəvən	٧٦ ـ قیزیل گوەن
Qaragəvən	٧٧ ـ قارا گوەن
Çovdar	٧٨ ـ چۏودار
Buğda Otu	٧٩ ـ بوغدا اوتو
Sarımanca	٨٠ ـ ساریمانجا
Çaşır	٨١ ـ چاشیر
Ağaverdi	٨٢ ـ آغا وئردی
Sarıtikan	٨٣ ـ ساری تیکان
Pırpıs	٨۴ ـ پیرپیس
Yelqovan	٨۵ ـ یئل قووان
Dəvəqarnı	٨٦ ـ دوه قارنی
Zilaf	٨٧ ـ زیلاف
Çatlanquş	٨٨ ـ چاتلانقوش
Dınqırğa	٨٩ ـ دینقیرغا
Qalqan	٩٠ ـ قالقان
Qaraqalqan	٩١ ـ قارا قالقان
Çayqələməsi	٩٢ ـ چای قلمەسی
Çayır	٩٣ ـ چاییر
Kəvi	٩۴ ـ کوی
Topal	٩۵ ـ تۏپال

Siçanqulağı	۹٦ - سیچان قولاغی
Qarabuta	۹۷ - قارا بوتا
Danadaşşağı	۹۸ - دانا داششاغی
Buğatikanı	۹۹ - بوغا تیکانی
Sıgırquyruğu	۱۰۰ - سیٔغیر قویروغو
Eşşək Otu	۱۰۱ - ائششک اوتو
Eşşək Lalası	۱۰۲ - ائششک لالاسی
Dovşan alması	۱۰۳ - دوْوشان آلماسی
Xoruzdaşşağı	۱۰۴ - خوْروز داششاغی
Bostangülü	۱۰۵ - بوْستان گوٚلو
Dəmirtikanı	۱۰٦ - دمیر تیکانی
Murdartikan	۱۰۷ - موردار تیکان
Çaxırtikanı	۱۰۸ - چاخیر تیکانی
Sarı Süpürgə	۱۰۹ - ساری سوٚپورگه
Ağ Süpürgə	۱۱۰ - آغ سوٚپورگه
Ağ Çali	۱۱۱ - آغ چالی
It burnu	۱۱۲ - ایت بورنو
Keçi boğan	۱۱۳ - کئچی بوغان
Südləyən	۱۱۴ - سوٚدله‌ین
Dişi Südləyən	۱۱۵ - دیشی سودله‌ین
Qarğa Soğanı	۱۱٦ - قارغا سوغانی
Ölməz	۱۱۷ - اؤلمه‌ز
Pıtraq	۱۱۸ - پیٔتراق
Qaşşaq	۱۱۹ - قاششاق
Ilanpölügü	۱۲۰ - ایلان پوٚلوگو
şoran	۱۲۱ - شوْران
Qılçıq	۱۲۲ - قیٔلچیق
Qıyaq	۱۲۳ - قیٔیاق

At yoncası	۱۲۴ ـ آت یونجاسی
Bat-bat	۱۲۵ ـ بات ـ بات
Başıpobbuz	۱۲۶ ـ باشی پۆببوز
Çölməkçatladan	۱۲۷ ـ چۆلمک چاتلادان
Lala	۱۲۸ ـ لالا
Süsən	۱۲۹ ـ سۆسن
Xaxıt	۱۳۰ ـ خاخیت
Çəmən Otu	۱۳۱ ـ چمن اوتو
Məməliüzərlik	۱۳۲ ـ مَمه‌لی اۆزه‌رلیک
Burunqanadan	۱۳۳ ـ بُورون قانادان
Acıbiyan	۱۳۴ ـ آجی بییان
Yovşan	۱۳۵ ـ یۆوشان
Çim	۱۳۶ ـ چیم
Qırx yaşar	۱۳۷ ـ قیرخ یاشار
Dağmərzəsi	۱۳۸ ـ داغ مرزه‌سی
Qəmiş	۱۳۹ ـ قمیش
Gül	۱۴۰ ـ گۆل
Risim	۱۴۱ ـ ریسیم
Qatırquyruğu	۱۴۲ ـ قاتیر قویروغو
Alayonca	۱۴۳ ـ آلا یونجا
Çoş	۱۴۴ ـ چۆش
Nərməni	۱۴۵ ـ نرمه‌نی
Mal Kökəldən	۱۴۶ ـ مال کۆکَلده‌ن
Eşşək turpu	۱۴۷ ـ ائششک تورپو
Baba Zəh	۱۴۸ ـ بابا زَه (بابازهر)
Südlücə	۱۴۹ ـ سۆدلوجه
Tüklücə	۱۵۰ ـ تۆكلوجه
Məryəmnoxudu	۱۵۱ ـ مریم نوخودو

اهلی حیوانلار

اهلی حیوانلار یاشلارئنا و جنسلرینه گؤره مخصوص آدلارئلا:

فارس دیلینده حیوانلارین چوخونا بیر آتا ـ آنا آدی (یعنی ایکیسینه بیرآد) بیرده بالا آدئ قـویولوبدور، آممـا تۆرک دیـلینده بـئله دئـییل. مختلف حیوانلارئن یاشیئنا و جنسینه گؤره مخصوص آدلارئ واردئـر. مثلاً فارس دیلینده گاو و گوساله‌دن باشقا بو نوع حیواندا بیر آد یوخدور. آمما بیزده اونون هم ارککئ هـم دیشـی‌سینین مـختلف سِـنّلرینه گـؤره مختلف آدلارئ‌اولور. مـن سـؤزو اوزاتمـاق ایسـته‌میرم و بـئله حـیوان آدلارئندان اؤرنکلر وئریرم.

۱ ـ اؤکوز öküz گاونرشخم‌زنی .

۲ ـ اینک İnək گاوماده ،

۳ ـ بوزوو Buzov گوساله .

۴ ـ قئسیر اَمَن Qısırəmən گوساله یکساله ،

۵ ـ دانا Dana گوساله نر دوساله .

۶ ـ گؤنجه Göncə گوساله نر سه ساله .

۷ ـ دۆیه Düyə گوساله ماده ۲ ـ ۳ ساله ،

۸ ـ بوغا Buğa گاونر مخصوص جفت‌گیری .

۹ ـ قویون Qoyun گوسفندماده .

۱۰ ـ قوچ Qoç گوسفند نر مخصوص جفت‌گیری .

۱۱ ـ اؤیَج Öyəc گوسفند ۳ ساله که حالت جفت‌گیریش گـرفته شده .

۱۲ ـ آژمان Ajman گـوسفند ۴ سـال و بـالاترکـه حـالت جفت‌گیریش گرفته شده .

۱۳ ـ قوزو Quzu بره

۱۴ ـ توخلو Toxlu برّه‌ای که از شیرگرفته شده و یکسالش تمام نشده .

۱۵ ـ شیشک Şişək بره‌ای که بین یک و دو سال باشد

۱٦ ـ خام شیشک Xamşişək گوسفند ماده که شکم اوّل را نزاییده است .

۱۷ ـ کئچی Keçi بز .

۱۸ ـ تَکه Təkə بزنر مخصوص جفت‌گیری .

۱۹ ـ دؤبور Dübür بز نر سه‌ساله که قدرت جفت‌گیریش را ازبین برده باشند .

۲۰ ـ چَپیش Çəpiş بزغاله بین ۱ و ۲ سال .

۲۱ ـ اوغلاق Oğlaq بزغاله .

۲۲ ـ خام چپیش XamÇəpiş بزغاله ماده بین ۱ و ۲ سال که نزاییده .

۲۳ ـ بیجَک Bicək هرگاو و گوسفند و بزی که یک سال جلوتر از معمول زاییده باشد .

۲۴ ـ اوغورساق ـ اؤوورساق Ovursaq حیوانی که بچه‌اش مرده ولی شیر می‌دهد .

۲۵ ـ قیسیر Qısır حیوانی که باید باردار می‌شد، اما نشده باشد .

* * *

آتی یئییلمه‌ین اهلی حیوانلار

۲۷ ـ دیشی پیشیک Dişi Pişik گربه ماده
۲۸ ـ ناراکتی پیشیک Naraketipişik گربه نر
۲۹ ـ پیشیک بالاسی Pişik balası بچهٔ گربه
۳۰ ـ آت At اسب نر
۳۱ ـ مادیان Madyan اسب ماده
۳۲ ـ دای Day بچهٔ اسب که نزدیک اسب شدن است .
۳۳ ـ ائششک Eşşək خر
۳۴ ـ سوپا Supa خر ماده
۳۵ ـ قودوق Qoduq کرّه‌خر
۳٦ ـ کۆچۆک Küçük بچهٔ سگ
۳۷ ـ دۆره‌ک Dürək سگ لاغراندام
۳۸ ـ ایت It سگ نر
۳۹ ـ قانجیق (قانجیق ایت) QancIq سگ ماده
۴۰ ـ تولا Iula سگی که گوشهایش بریده نشده .

* * *

وحشی حیوانلار

منشین کۆوشنینده آشاغیدا آدلاری گلن وحشی حیوانلاری گۆرمک اولار.

۱ ـ آو Av بز کوهی
۲ ـ قوچ Qoç قوچ کوهی

۳ - قورد Qurd گرگ
۴ - توْلکو Tülkü روباه
۵ - دوْوشان Dovşan خرگوش
۶ - پوْرسوخ Porsux
۷ - تونقوز (دوغوز) Tonquz خوک
۸ - قابان Qaban خوک نر
۹ - توْسباغا Tosbağa لاک‌پشت
۱۰ - ائوسیچانی Evsiçani موش‌خانگی
۱۱ - کوْرسیچان Korsiçan موش کور
۱۲ - آقچالی سیچان Aqçalisiçan موش صحرایی

* * *

پشه صاحیبلری

اکینچی Akinçi کشاورز
چوْبان Çoban چوپان
ناخیْرچی Naxırçı چرانندهٔ گاو و الاغ
قوزوچو Quzuçu چرانندهٔ بره و بزغاله
جوْتجو Cütcu کسی که شخم می‌زند
خوده‌ک Xodək شاگردکسی که باگاو زمین را شخم می‌زند.
نوْرسه Nürsə شاگردکشاورز
ده‌للک Dəllək آرایشگر
جولفا Culfa بافندهٔ کرباس
حاللاج Hallac پنبه‌زن و پشم‌زن

پیچاقچی Pıçaqçı چاقوساز
ایپلیکجی Iplikci نخ‌تاب و نخ‌فروش
پامبیقچی Pambiqçı پنبه‌فروش
پینه‌چی Pinəçi تعمیرکار کفش
بۆیاچی Boyaçı رنگ رز
باخیٛجی Baxıcı فال‌بین و دعا نویس
قۆروقجو Qoruqcu نگهبان

* * *

حیوان خسته‌لیکلریندن

آشاغیٛدا گلن حیوان خسته‌لیکلری و آفتلرینی مـشینده گـۆرمک اولار.

۱ - قیزیل قورد Qızılqurd مرضی مخصوص بز وگوسفند
۲ - گنه Gənə دربزو گوسفند و گاو دیده میشود
۳ - بیت Bit مخصوص برّه
۴ - کپنک Kəpənək مخصوص برّه و بزغاله و بزو گوسفند
۵ - دَبباغ Dəbbağ مخصوص برّه و بزغاله و بزوگوسفند و گاو
٦ - بۆزدوٚم بولاما Büzdümbulama مخصوص بزغاله
۷ - چه‌رَتمه Çərətmə مخصوص گوسفند و برّه
۸ - دالاق اوٚلماق Dalaqolmaq مخصوص گاو
۹ - ساققوو اوٚلماق Saqqov Olmaq مخصوص خر و اسب
۱۰ - کۆپ Köp مخصوص گاو و گوسفند
۱۱ - چیچک Çiçək مخصوص گوسفند و بز

۱۲ ـ دۆوشانجیل اوْلماق Dovşancıl Olmaq مـــرضی مخصوص خر

۱۳ ـ قوْتورلوق Qoturluq مرضی مخصوص گوسفند و بز

۱۴ ـ شیرنه Şirnə مخصوص خر

۱۵ ـ آغیْ Ağı گیاهی سمّی و مضرّ به گاو و گوسفند وبز

۱۶ ـ قارایارپاق Qarayarpaq گیاهی سمّی و مضرّ به گاو و گوسفند وبز.

* * *

توْیوقلار وَ قوُشلار

قدیم زامانلاردان هرائوده بیر نئچه خوْروز و توْیوق ساخلانیْلاردی کی، گره‌ک اوْلاندا یومورتاسیْندان، اَتیندن و خُصوصیله اوْباشدان چاغیْ خوْروزون بانیْندان فایدالانـاردیْلا. بـو خـوْروز ـ تـوْیوقلار مـختلف بوْیالاردا اوْلوردولار. آمما ایندی ساخلاماقلاری چتین اوْلور، چوّن اوّلا توْیوق خسته‌لیگی چوْخالیْب و تئز ـ تئز توْیوقلار اوْلورلر، ثـانیاً تـوْیوق باسیْرماق و جوجه بئجرمگین زحمتی چوْخدور و اوْز خرجینی قایتارمیْر. و چـوخو هـم تـویوق اَتـینی هـم ده یومورتـانی پـول ایـله آلیـرلار. و ساخلادیْقلاری توْیوقلاردا کئچمیشده‌کی رسمی توْیوقلار یوخ، آمریکا و هُلند سویلاریندانیْـر. هـابئله تک ـ توّک اوْردک، غـاز، هشـترخـان تویوغو و یاهی (کفتر)دا ساخلایارلار.

آشاغیْدا آدی چکیلن قوشلاری کـوْوشنده و داغـلاردا گـوْرمک اولار.

۱ ـ داغ تویوغو Dağtoyuğu

Çilkəhlik	۲ ـ چیل کهلیک
Gözəlkəhlik	۳ ـ گؤزل کهلیک
Göyərçin	۴ ـ گؤیه‌رچین
Sığırçın	۵ ـ سیٚغیرچین
Serçə	۶ ـ سئرچه
Qumru	۷ ـ قومرو
Qarğa	۸ ـ قارغا
Qəcələ	۹ ـ قَجَله
Qəcil - Qəcir	۱۰ ـ قَجیر ـ قجیل
Qara quş	۱۱ ـ قاراقوش
Dağserçəsi	۱۲ ـ داغ سئرچه‌سی
Bülbül	۱۳ ـ بۆلبول
Bayquş	۱۴ ـ بایقوش
Bubbu	۱۵ ـ بوببو
Adamaldadan	۱۶ ـ آدام آلدادان
Qızqarğası	۱۷ ـ قیٚزقارغاسی
Arıqapan	۱۸ ـ آریٚ قاپان
Qaraqarğa	۱۹ ـ قاراقارغا
Bıldırçın	۲۰ ـ بیٚلدیٚرچین
Bağrıqara	۲۱ ـ باغری قارا
Bağçaxoruzu	۲۲ ـ باغچاخوروزو
Anqut	۲۳ ـ آنقوت
Qırğı	۲۴ ـ قیٚرغی
Gecəquşu	۲۵ ـ گئجه قوشو
Çaylaqquşu	۲۶ ـ چایلاق قوشو

* * *

یئر آدلاری

مئشین کۇوشنینده مختلف یئرلر، مختلف آدلارلا تانیئنیرلارکی، ایمکان قَدەر اونلاری یازیْرام. البته آشاغیْداگلن آدلار مئشین کۇوشنی آدلاریْ‌نیْن هامیْسی اولابیلمز. شوبهه‌سیز قلمدن دۆشه‌نی‌ده آز دئییلدیر. هابئله بعضی یئرلرین مختلف قسمتلری‌نین‌ده اؤزونه مخصوص آدی وارکی، اونلاری یازماقدان وازکئچدیک. آرتیْرمالیْیام‌کی، بعضی آدلاردان یئرلرین کیچیک اولدوغو آنلاشیْلسادا، یعنی بیر یئر تکجه بیرداش آدیْ، بیر بولاق آدیْ، بیر باغ آدیْ کیمی نظره گلسه‌ده، او یئرین کیچیک اولدوغونا دلیل دئییل. اؤرنک اولاراق، خانلیْق باغ، آغ داش و گؤی بولاق آدلارینی گؤسترمک اولارکی، هربیری گئنیش بیر یئردیر.

* * *

مختلف یئر آدلاری

۱ ـ اوغورلو	Uğurlu
۲ ـ آلانبار	Alanbar
۳ ـ بایئر	Bayır
۴ ـ دۆلئیی	Düleyi
۵ ـ ده‌ییرمان داشی	Dəyirmandaşı
۶ ـ کند آلتی	Kənd altı
۷ ـ دوشاب تورپاغی	Doşabtorpağı

Dərəzəmi	۸ ـ درەزمی
Dəmirqəyə	۹ ـ دمیرقیه
Sultanqələməligi	۱۰ ـ سلطان قلمه‌لیگی
Köçəklər	۱۱ ـ کؤچَکلر
Çaxmaqlar	۱۲ ـ چاخماقلار
Sınıq	۱۳ ـ سیٛنیٛق
Gödülə	۱۴ ـ گؤدوله
Yapa	۱۵ ـ یاپا
Qaraşoxum	۱٦ ـ قاراشوخوم
Torpaqlıq	۱۷ ـ تورپاقلیٛق
Xərmənlər	۱۸ ـ خرمنلر
Züvrünçək	۱۹ ـ زۆورونچک
Xanlıqbağiçi	۲۰ ـ خانلیٛق باغ‌ایچی
Xərmənyerləri	۲۱ ـ خرمن یئرلری
Dədəbibi	۲۲ ـ دده بی‌بی
Duzlaq	۲۳ ـ دوزلاق
Gillik	۲۴ ـ گیللیک
Keçiqalası	۲۵ ـ کئچی قالاسی
Qurdlaryuvaları	۲٦ ـ قوردلار یووالاری
Götyırtan	۲۷ ـ گؤت ییٛرتان
Gəcxana	۲۸ ـ گچ خانا
Pətəklik	۲۹ ـ پتکلیک
Çubuqlu	۳۰ ـ چوبوقلو
Südəsər	۳۱ ـ سۆدآسَر
Seyidkəmər	۳۲ ـ سیّدکمر[1]

۱ ـ بو سؤز لاپ قدیم تۆرک سؤزلریندندیر و شۆبهه‌سیز میلاددان تخمیناً مین ایل قاباق آذربایجانین چوخ یئرلری، او جمله‌دن گۆنئیده یاشامیش «کیممئر» (Kimmer)لردن قالمادیر و

٣٣ ـ امیرسید یونجالیغی	əmirseyidyoncalığı
٣۴ ـ ایت یولو	It yolu
٣۵ ـ گؤی زمی	Göyzəmi
٣٦ ـ ممدجان	Məmədcan
٣٧ ـ آللاه جیله‌سی	Allahciləsi
٣٨ ـ یاپاگۆنه‌وری	Yapagünəvəri

* * *

«چشمه آدی داشییان یئرلر»

٣٩ ـ آتلار چشمه‌لری	Atlar Çeşmələri
۴٠ ـ اصیل‌بگ چشمه‌سی	əsilbəy Çeşməsi
۴١ ـ خَلَف چشمه‌سی	Xələf Çeşməsi

* * *

«دره‌لر»

۴٢ ـ بند دَره‌سی	Bənd dərəsi
۴٣ ـ یاپادَره‌سی	Yapa dərəsi
۴۴ ـ ائلخی دره‌سی	Ilxı dərəsi
۴۵ ـ آییْ دره‌سی	Ayı dərəsi

صوفیان یاخینلیغیندا یئرله‌شن «ایس‌کمر» کندی‌نین آدی ایله بیر کؤکدن اولاراق، عین معنادا یئر آدی اولموشلار.

Igdəlidərə	۴۶ ـ ایگده‌لی دره
Qafarın dərə	۴۷ ـ غفارین دره(سی)
Məməd can dərəsi	۴۸ ـ ممدجان دره‌سی
Ağabba dərəsi	۴۹ ـ آغ آبا دره‌سی
Hacxəlil dərəsi	۵۰ ـ حاجی خلیل دره‌سی
əkbərabad dərəsi	۵۱ ـ اکبرآباد دره‌سی
Çeşmə dərəsi	۵۲ ـ چشمه دره‌سی
Köhüllər dərəsi	۵۳ ـ کؤهوللردره‌سی
Osman dərəsi	۵۴ ـ عثمان دره‌سی
Alanbar dərəsi	۵۵ ـ آلانبار دره‌سی
Köçəklər dərəsi	۵۶ ـ کؤچَکلر دره‌سی
Qala dərəsi	۵۷ ـ قالا دره‌سی
Qaban dərəsi	۵۸ ـ قابان دره‌سی
Məşdhəsən dərəsi	۵۹ ـ مشهدحسن دره‌سی
Pətəklik dərəsi	۶۰ ـ پَتَکلیک دره‌سی
Dəlmə dərəsi	۶۱ ـ دَلمه دره‌سی
Mallausub dərəsi	۶۲ ـ ماللا اوسوب دره‌سی
Ağ əmmad dərəsi	۶۳ ـ آغ اممد دره‌سی
Turab dərəsi	۶۴ ـ توراب دره‌سی
Məş şəfiâ dərəsi	۶۵ ـ مش شفیع دره‌سی
Hacılar dərəsi	۶۶ ـ حاجیلار دره‌سی
Seyran dərə	۶۷ ـ سئیراندره
Çayırlı dərə	۶۸ ـ چاییرلی دره
Mığmığlı dərə	۶۹ ـ میغ میغ‌لی دره
Kələmturlu dərə	۷۰ ـ کَلَمتورلو دره
Qara quşlu dərə	۷۱ ـ قارا قوشلودره
Ikcə dərə	۷۲ ـ ایکجه دره

Yetim dərə	۷۳ ـ یتیم دره
Xəznə dərə	۷۴ ـ خزنه دره
Qəcələ dərə	۷۵ ـ قَجَله دره
Zoğala dərə	۷٦ ـ زوغالادره
Aşa dərə	۷۷ ـ آشادره
Sulu dərə	۷۸ ـ سولودره
Göy dərə	۷۹ ـ گؤی دره
Kəlb əskər dərəsi	۸۰ ـ کَلب عسکردره‌سی
Şor dərə	۸۱ ـ شور دره
Hüsen dərələri	۸۲ ـ حسین دره‌لری
Üç dərələr	۸۳ ـ اوچ دره‌لر
Şəbistərlinin dərələr	۸۴ ـ شبسترلی‌نین دره‌لر(ی)

* * *

«دوزلر»

Qəcələdərədüzü	۸۵ ـ قَجَله دره دوٚزو
Osmandüzü	۸٦ ـ عُثمان دوٚزو
Mintüməndüzü	۸۷ ـ مین توٚمن دوٚزو
Ilxi düzü	۸۸ ـ ایلخی دوٚزو
Həmənidüzü	۸۹ ـ هَمَنی دوٚزوٚ
Qala düzü	۹۰ ـ قالا دوٚزوٚ
Baba düzü	۹۱ ـ بابا دوٚزوٚ
Pətəklik düzü	۹۲ ـ پتکلیک دوٚزو
Sultan düzü	۹۳ ـ سُلطان دوٚزو

Alanbar düzü	۹۴ ـ آلانبار دۆزو
Qizil düz	۹۵ ـ قؽزیل دۆز
Xanlıq düz	۹٦ ـ خانلیق دۆز(و)
Qaşşaqlı düz	۹۷ ـ قاششاقلی دۆز

* * *

«آرخاجلار»

Qızıl arxac	۹۸ ـ قؽزیل آرخاج
Baş arxac	۹۹ ـ باش آرخاج
Biyanli arxac	۱۰۰ ـ بیانلی آرخاج
Çinədanlı arxac	۱۰۱ ـ چینه دانلی آرخاج
Hadı arxacı	۱۰۲ ـ هادی آرخاجی
Kürd həsən arxacı	۱۰۳ ـ کۆردحسن آرخاجی
Qarınənə arxacı	۱۰۴ ـ قارؽ ننه آرخاجی
Xanlıqbağ arxacı	۱۰۵ ـ خانلؽق باغ آرخاجی
Kəlbəzeynal arxacı	۱۰٦ ـ کلبه زئینال آرخاجی
Qum arxac	۱۰۷ ـ قوم آرخاج
Kasıblar arxacı	۱۰۸ ـ کاسؽبلا آرخاجی

* * *

«یاتاقلار»

Imanı yatağı	۱۰۹ ـ ایمانی یاتاغی
Məlik yatağı	۱۱۰ ـ مَلیک یاتاغی
Topcu yatağı	۱۱۱ ـ تؤپجو یاتاغی
Qayalı yataq	۱۱۲ ـ قایالی یاتاق

* * *

«قوزئیلر»

Quzey	۱۱۳ ـ قوزئی
Anqut quzeyi	۱۱۴ ـ آنقوت قوزئیی
Gödülə quzeyi	۱۱۵ ـ گؤدوله قوزئیی
Yapa quzeyi	۱۱٦ ـ یاپا قوزئیی
Hacı quzeyi	۱۱۷ ـ حاجی قوزئیی
Bayırın quzey	۱۱۸ ـ بایئرین قوزئی

* * *

«دالیلار»

Qarınənə dalısı	۱۱۹ ـ قارئ ننه دالئسی
Qabaqtəpə dalısı	۱۲۰ ـ قاباق تپه دالئسی
Gödülə dalısı	۱۲۱ ـ گؤدوله دالئسی

Təpə dalısı	۱۲۲ ـ تپه دالیٛسی
Daş dalısı	۱۲۳ ـ داش دالیٛسی
Dalı Çubuqlu	۱۲۴ ـ دالیٛ چوبوقلو
Seyid Kəmr dalısı	۱۲۵ ـ سیدکمر[1] دالیٛسی
Ağdaş dalısı	۱۲۶ ـ آغ داش دالیٛسی
Qaya dalısı	۱۲۷ ـ قایا دالیٛسی
Uzun yal dalısı	۱۲۸ ـ اوزون یال دالیٛسی

* * *

«آغیزلار»

Gen Çay ağzı	۱۲۹ ـ گئن چای آغزی
Yapa ağzı	۱۳۰ ـ یاپا آغزی
Qəcələ dərə ağzı	۱۳۱ ـ قَجَله دره آغزی
Çimənlicə ağzı	۱۳۲ ـ چیمنلی‌جه آغزی
Gennav ağzı	۱۳۳ ـ گئن ناو آغزی
Igdəlidərə ağzı	۱۳۴ ـ ایگده‌لی دره آغزی
Ayıdərəsi ağzı	۱۳۵ ـ آییٛ دره‌سی آغزی

* * *

«جاده‌لر»

Istanbul Cadası	۱۳۶ ـ ایستانبول جاداسی

---

۱ ـ عمومی آدلار ۳۲ـ ینجی نومره‌ده «سیدکمر» سؤزونون اتک یازیسی:

۱۳۷ ـ دؤز جاداسی	Duz cadası
ـ یاسین جاداسی	Yasıncadası

* * *

«چایلار»

۱۳۸ ـ خان چایی	Xan Çayı
۱۳۹ ـ گئن چای	Gen Çay
۱۴۰ ـ مامان چایی	Maman Çayı

* * *

«آلتلار»

۱۴۱ ـ تخت آلتی	Təxt altı
۱۴۲ ـ گؤل آلتی	Göl altı
۱۴۳ ـ خانلیق باغ آلتی	Xanlıqbağ alti
۱۴۴ ـ آرخ آلتی	Arx altı

* * *

«سککی‌لر»

۱۴۵ ـ حامام سککی‌لری	Hamam səkkiləri
۱۴۶ ـ زوغالانین سککی‌لر	Zoğalanın səkkilər

* * *

«اوْستلر»

Səttar üstü	۱۴۷ ـ ستّار اوْستو
Çeşmə üstü	۱۴۸ ـ چشمه اوْستو
Daş üstü	۱۴۹ ـ داش اوْستو
Təpə üstü	۱۵۰ ـ تپه اوْستو
Xanlıqbağ üstü	۱۵۱ ـ خانلیق باغ اوْستو

* * *

«باشلار»

Gədik başı	۱۵۲ ـ گدیک باشیْ
Göybulaq başı	۱۵۳ ـ گؤی بولاق باشیْ
Şorbulaq başı	۱۵۴ ـ شور بولاق باشیْ
Kəhriz başı	۱۵۵ ـ کهریز باشیْ
Qızılqayalar başı	۱۵۶ ـ قیزیل قایالار باشیْ
Çubuqlu başı	۱۵۷ ـ چوبوقلو باشیْ

* * *

«بازیلار»

Qələməli bazı	۱۵۸ ـ قلمه‌لی بازیْ
Ağ bazı	۱۵۹ ـ آغ بازیْ

Uzunyalın bazı	۱٦۰ ـ اوزون یالیٛن بازیٛ
Naxır bazısı	۱٦۱ ـ ناخیٛر بازیٛسیٛ

* * *

«گدیکلر»

Qızıl gədik	۱٦۲ ـ قیٛزیل گدیک
Bazar gədigi	۱٦۳ ـ بازار گدیگی
Gödülə gədigi	۱٦۴ ـ گؤدوله گدیگی
Xanı gədigi	۱٦۵ ـ خانیٛ گدیگی
Nərməsər gədigi	۱٦٦ ـ نرمه‌سر گدیگی
Aghüsen demi gədigi	۱٦۷ ـ آغ‌حسین دئمی گدیگی
Ara gədik	۱٦۸ ـ آرا گدیگ
Bala gədik	۱٦۹ ـ بالا گدیگ

* * *

«کهریزلر»

Qəyə Kəhrizi	۱۷۰ ـ قَیه کهریزی
Bərə Kəhrizi	۱۷۱ ـ بَره کهریزی
Xanliq bağ Kəhrizi	۱۷۲ ـ خانلیٛق باغ کهریزی
Çavuş Kəhrizi	۱۷۳ ـ چاووش کهریزی
Təzə Kəhriz	۱۷۴ ـ تزه کهریز
Islam abad Kəhrizi	۱۷۵ ـ اسلام آباد کهریزی

Osman Kəhrizi	۱۷٦ ـ عُثمان کهریزی
Həməni Kəhrizi	۱۷۷ ـ هَمَنی کهریزی
Kəlbəməlik Kəhrizi	۱۷۸ ـ کَلبه‌مَلیک کهریزی
Kürd Həsən Kəhrizi	۱۷۹ ـ کۆردحسن کهریزی
Şor Kəhriz	۱۸۰ ـ شور کهریز

* * *

«گؤللر»

Kənd gölü	۱۸۱ ـ کند گؤلو
Təpə gölü	۱۸۲ ـ تپه گؤلو
Qizildüz gölü	۱۸۳ ـ قیزیل‌دۆز گؤلو
Təzə kəhriz gölü	۱۸۴ ـ تزه کهریز گؤلو
Çavus gölü	۱۸۵ ـ چاووش گؤلو
Xan gölü	۱۸٦ ـ خان گؤلو
Şor göl	۱۸۷ ـ شۆرگؤل

* * *

«بولاقلار»

Ağ bulaq	۱۸۸ ـ آغ بولاق
üç bulaq	۱۸۹ ـ اوٚچ بولاق
Qara bulaq	۱۹۰ ـ قارا بولاق

Sərin bulaq	۱۹۱ ـ سَرین بولاق
daşlı bulaq	۱۹۲ ـ داشلیْ بولاق
Şor bulaq	۱۹۳ ـ شوْر بولاق
Qoca bulağı	۱۹۴ ـ قوجا بولاغیْ
Qızlar bulağı	۱۹۵ ـ قیْزلار بولاغیْ
Məməd can bulağı	۱۹۶ ـ مَمَدجان بولاغیْ
Məş ismayıl bulağı	۱۹۷ ـ مش‌اسماعیل بولاغیْ
Rəhim bulağı	۱۹۸ ـ رحیم بولاغیْ
Məhəmməd bulağı	۱۹۹ ـ محمد بولاغیْ
Kəlbəhəsən vəkil bulağı	۲۰۰ ـ کَلب‌حسن وکیل بولاغیْ
Kəlbəskər bulağı	۲۰۱ ـ کَلب عسکر بولاغیْ
Malla bulağı	۲۰۲ ـماللا بولاغیْ

* * *

«گؤزه‌لر»

Böyük gözə	۲۰۳ ـ بؤیوک گؤزه
Malla gözəsi	۲۰۴ ـ ماللا گؤزه‌سی
əsilbəg gözəsi	۲۰۵ ـ اَصیل‌بگ گؤزه‌سی
Çuxur gözələr	۲۰۶ ـ چوخور گؤزه‌لر
Alovun gözə	۲۰۷ ـ آلوون گؤزه

* * *

«باغلار»

۲۰۸ ـ دئم باغ	Dem bağ
۲۰۹ ـ کَلب اَممَد باغیْ	Kəlbəmməd bağı
۲۱۰ ـ خانلیْق باغ	Xanlıq bağ
۲۱۱ ـ دره باغ	Dərə bağ
۲۱۲ ـ کوْردحسن باغیْ	kürd həsən bağı
۲۱۳ ـ علی‌بگ باغیْ	əlibəg bağı

* * *

«داشلار»

۲۱۴ ـ آغ داش	Ağ daş
۲۱۵ ـ علی داشیْ	əli daşı
۲۱۶ ـ عاباسین داشلار(ی)	Abbasın daşlar
۲۱۷ ـ قچیل داشیْ	Qəçil daşı
۲۱۸ ـ گرچک داشیْ	Gerçək daşı

* * *

«قایالار»

۲۱۹ ـ سیدکمر قایاسیْ	Seyid kəmər qayası
۲۲۰ ـ قوربانیْن قایالار(ی)	Qurbanın qayalar

۲۲۱ ـ قیزیل قایالار	Qizil qayalar
۲۲۲ ـ عمامه‌لی قایا	əmmaməli qaya

* * *

«دئملر»

۲۲۳ ـ ایلانلی دئم	Ilanlı dem
۲۲۴ ـ بؤیوک دئم	Böyük dem
۲۲۵ ـ سیّددئمی	Seyid demi
۲۲۶ ـ پولاد دئمی	Polad demi
۲۲۷ ـ قاشقا دئم	Qaşqa dem

* * *

«قاباقلار»

۲۲۸ ـ داش قاباغی	Daş qabağı
۲۲۹ ـ قایا قاباغی	Qaya qabağı
۲۳۰ ـ دهنه قاباغی	Dəhnə qabağı
۲۳۱ ـ قیزیل قایالار قاباغی	Qizil qayalar qabağı
۲۳۲ ـ اَولییه قاباغی (کوچه‌دیر)	əvliyə qabağı
۲۳۳ ـ زوْرونچک قاباغی	Zürünçək qabağı
۲۳۴ ـ دیزه قاباغی	Dizə qabağı

Kohüllər qabağı	۲۳۵ ـ کۆهوللر قاباغیٛ
Bəndlərin qabağı	۲۳٦ ـ بندلرین قاباغیٛ

* * *

«تپه‌لر»

Qabaq təpə	۲۳۷ ـ قاباق تپه
Xan əmir təpəsi	۲۳۸ ـ خان‌امیر تپه‌سی
Bayir təpəsi	۲۳۹ ـ بایئر تپه‌سی
Bostan təpəsi	۲۴۰ ـ بوستان تپه‌سی
Çavuş təpəsi	۲۴۱ ـ چاووش تپه‌سی
Qoruqcu təpəsi	۲۴۲ ـ قۆروقجو تپه‌سی

* * *

«دیکلر»

Göy dik	۲۴۳ ـ گؤی دیک
Şeytan dikgi	۲۴۴ ـ شئیطان دیکگی (کۆچه)
Möhsün dikgi	۲۴۵ ـ مُحسن دیکگی (کۆچه)
Xatincan dikgi	۲۴٦ ـ خاتئن‌جان دیکگی

* * *

«دیبلر»

Gödülə dibi	۲۴۷ ـ گؤدوله دیبی
Təkigdə dibi	۲۴۸ ـ تک ایگده دیبی
Gədik dibi	۲۴۹ ـ گدیک دیبی
Təpə dibi	۲۵۰ ـ تپه دیبی
Qizil daş dibi	۲۵۱ ـ قیزیل داش‌دیبی (کوچه)
Tut dibi	۲۵۲ ـ توت دیبی
Tək ərik dibi	۲۵۳ ـ تک اریک دیبی
Tək söyüd dibi	۲۵۴ ـ تک سؤیود دیبی
Zərişlar dibi	۲۵۵ ـ زریشلر دیبی
Kəlbəskərin igdələr dibi	۲۵۶ ـ کلب‌عسکرین‌ایگده‌لر دیبی

* * *

«دیزه‌لر»

Daş dizə	۲۵۷ ـ داش دیزه
Sarı dizələri	۲۵۸ ـ ساریٛ دیزه‌لری
Kən- kən dizəsi	۲۵۹ ـ کَن ـ کَن دیزه‌سی

* * *

«قویولار»

Zınqırovlu quyu	۲۶۰ ـ زیٛنقیرووْلو قویو

Xarıldayan quyu	۲٦۱ ـ خارئلدایان قویو
Müslüm quyuları	۲٦۲ ـ مُسلِم قویولاری

* * *

«ناولار» (نوولار)

Maman navı	۲٦۳ ـ مامان ناوی
Müşüd navi	۲٦۴ ـ مۆشود ناوی
Gen nav	۲٦۵ ـ گئن ناو
Qalqanlı nav	۲٦٦ ـ قالقانلی ناو
Bənövşəli nav	۲٦۷ ـ بَنۆوشه‌لی ناو

* * *

«کوچه‌لرین آدی»

Naxır küçəsi	۱ ـ ناخیر کۆچه‌سی
Aşağı küçə	۲ ـ آشاغی کۆچه
Yuxarı küçə	۳ ـ یوخاری کۆچه
Sümük küçəsi	۴ ـ سۆموک کۆچه‌سی
Dali küçə	۵ ـ دالی کۆچه
Maman küçəsi	٦ ـ مامان کۆچه‌سی
Bazar küçəsi	۷ ـ بازار کۆچه‌سی
Döngə	۸ ـ دؤنگه

Bədəl döngəsi	٩ ـ بدل دؤنگه‌سی
Dəyirman qabağı	١٠ ـ ده‌ییرمان قاباغیٛ
dəyirman başı	١١ ـ ده‌ییرمان باشیٛ
Hac qafar küllüyü	١٢ ـ حاج قافار کؤللویو
Aşağı hamam yanı	١٣ ـ آشاغیٛ حامام یانیٛ
Göl başı	١٤ ـ گؤل باشیٛ
əvliyə qabağı	١٥ ـ اَولییه قاباغیٛ
Qizil daş dibi	١٦ ـ قیٛزیل داش دیبی
Gilif üstu	١٧ ـ گیلیف اوٚستو
Dərə nav	١٨ ـ دره ناو
Möhsün dikgi	١٩ ـ مُحسن دیکگی
Şeytan dikgi	٢٠ ـ شئیطان دیکگی
Yuxarı məscid qabağı	٢١ ـ یوخاری مسجد قاباغیٛ
Təxt altı	٢٢ ـ تَخت آلتیٛ

* * *

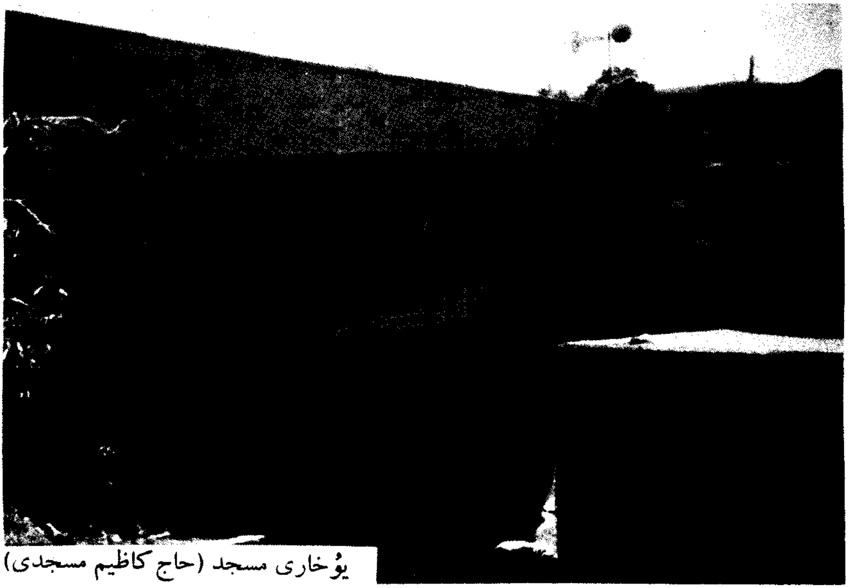

یوٚخاری مسجد (حاج کاظیم مسجدی)

عمومی یئرلر و بنالار

الف ـ «مسجد جامع» یا آرا مسجد کندین آشاغیْ یاریْسیندا گؤل‌باشیْ آدلانان محلّه‌ده یئرلشیبدیر. بو مسجدین نه زامان و کیمین همّتیله تیکیلمه‌سی بلی دئییلدیر. دئمک اولار، کندین جبه‌دلیدن ایندیکی یئره چکیلمه‌سیله بیر زاماندا بو مسجد تیکیلمیشدیر؛ آنجاق ۱۳۴۸ ـ ینجی ایلده بۆتون اهالی‌نین کؤمگی ومدَدی ایله مسجد یئخیلیب، بیرآز گئنیشلندیریلیب یئنی اوصول ایله تیکیلدی.

منشینده «جمعه مسجدی» (مسجد جامع)

ب ـ «یوخاریْ مسجد» یا «حاج کاظیْم مسجدی» حاج کاظیْملیلار طایفاسی‌نیْن بؤیوک بابالاریْندان اولان حاج کاظیْم آدلیْ بیر کیشی‌نین الیله تیکیلمیشدیر. حاج کاظیْم کیشی‌نین نتیجه‌لریندن اولان بؤیوک ننه‌م مرحومه «خاتون کمالی» آتا ـ بابالاریْندان بئله روایت ائدردی:

ـ بو مسجدین یئری «کلبه معصوم» آدلیْ بیر کیشی‌نین ائوی‌ایمیش. بیر گئجه کَلبه معصوم یوخوداگؤرورکی، اونا دئییرلر:

ـ کلبه معصوم، بو ائودن چیْخ؛ بورا مسجددیر! کَلبه معصوم یوخویا اعتنا ائتله‌مه‌ییر آمما نئچه گۆندن سۆنرا، یوخو تکرار اولور، یئنه‌ده یوخویا اهمییت وئرمه‌ین کلبه معصوما اۆچونجو یوخودا دئییلیر:

ـ ائوی بوشالدیب، مسجده وئرمه‌سن، زیانیْنیْ گؤره‌جکسن و نئچه گوندن سونرا کلبه معصومون بیر کؤرپه قیزیْ‌نی سو آپاریْب، گیلیفده بوغور، بئله گؤرن آتا ائوی بوشالدیب، مسجد تیکمه‌یه حاج کاظیْما تحویل وئریر. اوندان سونرا بو مسجد نئچه دؤنه تعمیر اولموشدور. نهایت ۱۳۴۸ ـ نجی ایلده جمعه مسجدی ایله بیر زاماندا بوتون اهالی‌نین کؤمگی‌ایله یئنی‌دن تیکیلدی.

جماعت یوخاری مسجدین چیخیرلار

پ ـ«حاج جعفر مسجدی» آدیٔندان بللی اولدوغوکیمی، حاج جعفر آدلی بیر کیشی‌نین الی ایله تیکیلمیشدیر. بو کیشی مئشینده «مؤشـودلو» (مُرشِدلو) طایفاسیٔ‌نیٔن اولو بـابالاریٔـندان‌ایـدی. بـو مسـجدده اسـلامی انقلابدان قاباق مرحوم «حاج میرزامحمد مرشدی»نین قاباغا دؤشمه‌سی و خرجیندن بیر چوخونو اؤده‌مه‌سیله، هابئله اهالی‌نیٔن کؤمگی ایله یـئنیدن تیکیلدی و امام حسین(ع) مسجدی آدی اونا قویولدو.

ت ـگَند تعاونی مغازاسی:

نئچه گَند تعاونی‌سینه آنا سایئلان «تعاونی روستایی مشنق» بیر سیٔرا ایشلرده مئشین و تعاونی‌لری بورادان یارارلانان کندلره خدمت گؤستریر.

مئشینده تعاونی مغازاسی

ج مخابرات:

تهرانـدا و خـصوصیله‌ده تـهرانـین شـرق مـنطقه‌سینده یـاشایان مئشینلی‌لرین پـولو وَ اؤنـلارین آغسـاقاللاری‌نین وَ نـارمکده اؤلان

«مـوسی‌بن‌جعفر» (ع) آدیـنا مسـجدیمیزین اُمَـنا هـیئتی‌نین قـاباغا دوشـمه‌سیله اسـلامی انـقلابدان سـوْنرا کـندین اوْرتـاسیندا اوْلان مئیداندا مخابرات دفتری تیکیلدی. شرفخانا مخابرات مرکزینه باغلی اوْلان بو دفتر، اوّلجه بیرخط، سوْن واختلار ایکی خط تـئلفون ایـله اهالی اوچون وطنین هر یئری ایله ارتباط قوُرا بیلیر.

مئشینین مخابرات دفتری

چ ـ آسفالت یول:

تهرانداکی مئشینلی‌لرله کند اهـالیسـی ال ـ اله وئـره‌رک شـبستر ـ سالماس جاداسیندان کنده کیمی بـیر آغـاج اوزونـلوقدا یـولو ۱۳۶۷ ـ ینجی ایلده آسفالت ائله‌میشلر و کنده گل ـ گئد ائله‌ین مـاشیـنلار دیـنج یولدان فایدالانیرلار.

بو یوْلون ایشله‌نمه‌سینده قاباغا دوشه‌نلرین اوْن سیراسیندا رحمتلیکلر مش عباس عباسزاده و حاج سیّد حسن موسوی گئدیردی.

یولو آسفالت ائله‌ینده شبستر ایمام جمعه‌سی کؤلونگ وورور ۱۳۶۷-نجی ایل

آسفالت یول

د ـ غسالخانا:

بو بنا ۱۳۵۹ ـ نجو ایلده کند اهالیسی‌نین، هابئله تهراندا یاشایان مئشینلی‌لرین پولو و کؤمگی ایله تیکیلمیش و عموم اهالی‌نین

اختیاریندا قویولموشدور بو بنانی تیکمکده مش محمّدعلی ـ کاظمی وَ رحمتلیک حاج ابراهیم میرزایی قاباغا دوشوب، بیر چوخ ایشلری اؤز عؤهده‌لرینه گؤتورموشدولر.

غسالخانانین یئری رحمتلیک حاج‌علی اشرف سلمانی‌نین واسیطه‌سیله قاین‌آناسی اوْلموش «نرگس» خانمیین احسانیندا اهداء اوْلموشدور.

ر ـ حسینّیه:

بو بنا کندین یوُخارِی مسجدی‌نین یانیندا تیکیلمیشدیر. یئری‌نین بیر حیصّه‌سی نئچه ایللر اوّل مرحوم حسین اسلانی‌نین ورثه‌لریندن آلینمیش، بیر حیصّه‌سی ایسه، مرحوم مش حسین عباسزاده‌نین ارثیندن و اونون قارداشی جناب مشهدی‌علی عباسزاده‌نین طرفیندن بو خئیر ایشه باغیشلانمیشدیر.

حسینیه بناسی مذهبی مراسیملرده، ها بئله اسلام حوْکملرینی نظره آلماق شرطی‌ایله بوتون اجتماعی ایشلرده عموم اهالی‌نین استفاده‌سینه وئریلیر. بو ایکی قات بنانین آشاغی قاتی یئمک پیشیریلن یئر، دستماز آلان یئر، آیاق یوْلو، یوُخاری قاتی‌دا عمومی سالُن دور.

س ـ کند بهداشت ائوی

بو بنانین یئرینی مرحوم مشه رضا ـ ابوالحسنی‌نین ورثه‌لری او مرحومون احسانیندا کندین اهالیسینا قارشیلیقسیز اوْلاراق، اهداء ائتمیشلر. بنانین تیکینتی ایشلری‌نین پوُلو مئشینلی‌لر، خصوصیله‌ده تهراندا اوْلان مئشینلی‌لر طرفیندن اؤده‌نیلمیشدیر. او پوُللارین چوْخونو توْپلایانلار رحمتلیک مش عباس ـ عباسزاده و رحمتلیک حاج سیدحسن موسوی اوْلموشدور. بو بنا نئچه ایللردیر کی، داوا ـ درمان وَ واکسناسیون ساحه‌لرینده کند اهلینه استفاده یئتیرمکده‌دیر.

ح ـ حامام:

بیرزامان کندین دیبینده بیر «خزنه حامام» وارئدی اورادا ایشله‌نن‌سو، حامامین یانئندان کئچن آرخئن سویوایدی. کندین آدامی بۆتون یومالئلارینی او سودا یودوقدان سونرا، اوندان بیر قوْل حاماما آیرئلیردی و حاماما دولان یئرده طبیعی دادئنداۆ بویاسئندا یوخ، بلکه ایـیلنمیش و بـولانمئش ـ ایـدی و او سویـا تـمیزگیرن، مـوردار چئخاردی. ۱۳۴۶ ـ نجی ایلده اهالی‌نئن کؤمگی‌ایله کندین آیری یئرینده بهداشتی و اَل ده‌یمه‌میش سودان فایدالانان بیرحامام تیکیلدی و بوحامامین تیکیلمه‌سیله بیر سیرا خسته‌لیکلر اوجمله‌دن کئچللیک بیر یۆللوق آرادان گئتدی

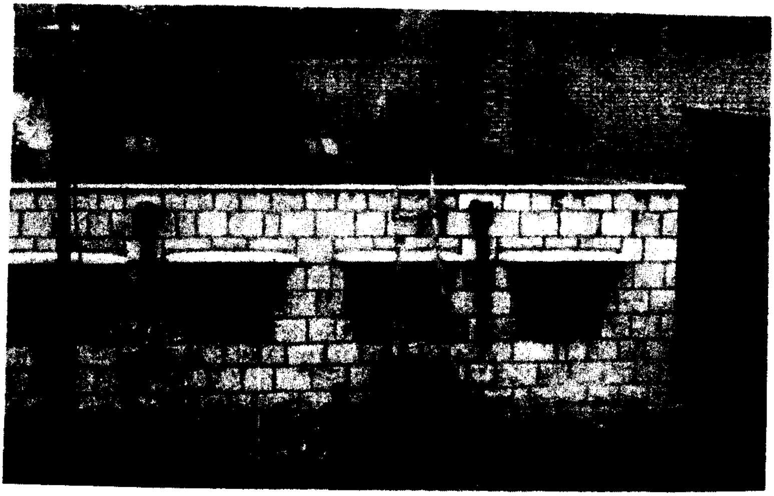

خ ـ ایچمه‌لی‌سو:

اۇنجه سؤزو گئدن حامامین تیکینتی ایشلریله یاناشی،کنددن بیر کیلومتر یۇخاریدا اوْلان «قایا کهریزی»ـ ندن ایچمه‌لی سودا کنده گتیریلدی. کندین بعضی کوچه‌لرینده عمومی شیرلر قویولوب اهالی لازیم اوْلان سۇلارینی بو عمومی سۇ شیرلریندن گؤتوروردولر. بو سۇ، مهندسی اۇصول ایله چکیلمه‌دیگی اوچون ایلین چوْخ

واختلارینداهامی‌نین الینه دینجلیکله چاتماییردی؛ یعنی سوُ آز اوْلاندا،تکجه آشاغی محله‌لرده ایچمه‌لی سوُ تاپیلیردی وکندین اوُجا یئرلرینده‌کی شیرلره سوُ گلمه‌ییردی.بوناگوْره‌ده اهالی‌نین ایسته‌گیله بیر عدّه خیّر اینسانلار قاباغا دوشوب کنددن تخمیناً ۴ کیلومتر یوُخاریدا اوْلان بیر بوُلاقدان کنده ایچمه‌لی سوُ گتیرمه‌گه سعی ائتدیلر. بو سوُیون گتیریلمه‌سینده شبسترین «جهادسازندگی» ادارسی خرجین بیر چوْخونو اوُده‌میش و اجرایی ایشلری‌نین گوْستریجیلیگینی‌ده عوْهده‌سینه گوْتورموشدور. تخمیناً ۳۵ میلیون تومن خرجی اوْلان بو اوُنملی ایشه تهراندا یاشایان مئشینلی‌لر وَ کندین اهالیسی چوْخلو پوُللار کئچیرمبشلر. تهراندا یاشایانلارین وئردیگی پوُللارین مبلغی **تخمیناً ۷ میلیون تومن** ،کندده یاشایانلارین وئردیگی‌ده تخمیناً ۳/۴۰۰/۰۰۰ تومن اوْلموشدور.

بوتون ائولره چکیلمیش بو سوُ ۱۳۷۷ـ نجی ایل بهمن آیی‌نین ۲۹ـ نجو گونونده تهراندان کنده گئدن مئشینلی‌لرین و منطقه‌نین اداره‌لریندن گلن قوْناقلارین حضوری ایله آچیلمیشدیر.

قایاکهریزیندن گتیریلن سوُیون قاباغا دوشه‌نی مرحوم حاج میرزه محمّد ـ مرشدی، داغدان گتیریلن سوُیون قاباغا دوشه‌نلری تهراندان حجة‌الاسلام میرزه‌محمد صالح عباسزاده ـ حاج محمّد حسین سلمانی ـ مهندس کریم کاظمی ـ حاج محمّدرضا ـ حاج کاظمی ـ حاج حسین صبوری ـ کنددن‌ده حسین عباسی ـ مشه‌قلی جوادی ـ رستمعلی قدرتی ـ عیسی جعفریان ـ عباس آذرتاج ـ محمدنقی مهدوی ـ احمد مرشدی و سید محمّد موسوی جنابلاری اوْلموشلار. سوُیون منبعی‌نین یئرینی‌ده خانم مشه ربابه کمالی اوْز آتادان قالما ارثیه‌سیندن باغیشلامیشدیر.

ـ نفت شعبه‌سی:

نفت شعبه‌سی نئچه ایل بوندان قاباق کندین دیبیندن اوزتاسئنداکی مئیدانا چکیلدی. و معین گؤنلرده کند اهالی‌سینه نفت ساتماقدادیر.

ش ـ ده‌ییرمان:

کندین بوغدا ـ آرپالارئنی دارتماق (اؤیوتمک) اوچون ۱۳۴۵ ـ ینجی ایلده «دیزئل» موتور ایله ایشله‌ین ده‌ییرمان قویولدو و اوگؤنه کیمی سوایله ایشله‌ین ده‌ییرمانلار، همیشه‌لیک اولاراق ایشدن دؤشدو. لاب سون زامانلار ایشدن دؤشن سو ده‌ییرمانلاریندان«حسن ده‌ییرمانی» و «بالا ده‌ییرماندان» آد چکمک اولار. منیم یادیما گلندن «ملاّ ده‌ییرمانی» (کنددن یوخاری و سومنبعیندن ۱۰۰ متر آشاغیدا) «بالا ده‌ییرمان»، (قاسیم اوغلو عسکرین حیط یانئ ده‌ییرمانی) و «قئزیل داش دیبی ده‌ییرمانی» ایشلک ایدیلر.

ص ـ قرآن مکتب‌لری:

ـ بؤتون شهرلر و کندلرکیمی مئشینده‌ده زامان ـ زامان قرآن مکتبی، اودا آرا ـ سئرا قورولاردی و کند اوشاقلارئ قئشدان ـ قئشا بیرنفر ملاّ یا آیری قرآن اوخوماغئ یاخشئ باجاران آدامین یانئندا قرآن اؤیرَنردیلر بورادا ایندیکی یاشلئ قرآن اوخویانلارئن چوخو مرحوم «کلبه رستم غفّاری» ـ نئن اؤیرَنجیلری اولموشلارکی، کئچمیشده حاج کاظئم مسجدی، ایندی یوخارئ مسجد سایئلان مکاندا قئشدان ـ قئشا مکتب آچاردئ. مدرسه تیکیله‌نه کیمی مکتبی‌نین داوامی اولان کیشی‌لردن بیری «حاج عبّاس عبّاسی»ایدی کی، ایندی‌ده کندین قوجا ودیانتلی کیشی‌لریندن سایئلیر. ملاّ عبّاس عمی آدی ایله تانئنان بوکیشی، بیر سئرا شرعی مسئله‌لره جوابلار وئریر و کندده یئر و حیط آل وئرلرینده «قباله» ـ لری‌ده یازئر.

انقلابدان سوْنرا تیکیلن اوغلان مدرسه‌سی.

ض ـ یئنی اوصولدا مدرسه:

۱۳۳۲ ـ ینجی ایلده مرحوم «حاج مهدی ابراهیمی» دریانی‌نیٛن پولو ایله مشیننده آلتی کلاسلیٛق مدرسه تیکیلدی او ایلدن اوغلانلار درس اوخوماغا باشلادیٛلار. بو مدرسه‌نین ایشه دوٚشمه‌سیله کند مکتبلری بیر یوللوق ایشدن دوٚشدو. مرحوم حاج مهدی دریانی تکجه مشیننده یوخ، بیرچوخ کندلرده مدرسه، حامام، خسته خانا، یول، کؤرپو و آیری عام‌المنفعه ایشلرده پوللار خرج ائدیب و مختلف ساحه‌لرده خدمت گؤسترمیشدیر. مشیننده‌کی مدرسه اسلامی انقلابا کیمی «مدرسهٔ دولتی ابراهیمی مِشنَق» آدی داشیٛاردی، سونرا مدرسهٔ شهداء و مدرسه فاطمیّه آدلاریٛ ایله حیاتیٛنا داوام ائدیر.

بو مدرسه‌نی ۱۳۷۷ـ نجی ایلده تعلیم ـ تربیه اداره‌سی یئنی‌دن تیکدی.

یئنی اوصولدا ایکینجی مدرسه انقلابدان سونرا کند اهالیٛ‌سی‌نیٛن کؤمگی ایله تیکیلدی. بو مدرسه کنددن آرالی اولدوغو اوٚچون قیٛزلارا اویغون گؤرونمه‌دی، اورانیٛ اوغلانلارا وئردیلر و ۱۳۳۲ ـ ینجی ایلده تیکیلن مدرسه‌کی، کندین اورتاسیٛندایدی، قیٛزلارا مخصوص اولدو.

* * *

مشیننده یاشایان طایفالار

مشیننده مختلف طایفالار یاشاییٛرلار و بو طایفالاریٛن بیر سیٛراسی کئچمیشلرده باشقا یئرلردن گلمیشلر. بو طایفالار باره‌ده الده ائتدیگیم معلوماتی حؤرمتلی اوخوجولارا تقدیم ائدیرم:

۱ ـ الیمیزده اوٚلان معلوماتا گؤره بوکندده گلن طایفالاردان بیری

«ابوالحسنلی‌لر» (əbulhəsənlilər) اۏلموشلار.

بو طایفا «عراق عجم» (اراک) دن گلمیشلر. نتیجه و نه اوّچون گلدیکلری بللی دئییلدیرقاجارلاردؤورونده «عراق‌عجم» یعنی ایرانین مرکزی یئرلریندن گلمیش بو توّرک دیللی طایفاگؤستریرکی، او عصیرلر او یئرلرین اهالیسی توّرک دیللی ایدیلر. بو دا اَسکی آذربایجان و ایران توّرکلری تاریخینین متخصیصلرینین و تاریخی فاکتلارین دوّزگونلویونو گؤستریر. بو عالیملرو فاکتلار دئییرلرکی،چاغداش ایرانین بوتون، غربی و مرکزی ایالت و ولایتلری باشدان ـ بینادان توّرک ائللرینین وطنی اولموش و تاریخ بویودا بئله قالمیشدیر. ایندی اۏنلار ابوالحسنی، بافی، مُصطَفَوی و اسلانی «سوٚی آدلارئلا» تانئنیرلار.

۲ ـ آقابوّزورگولر: (Ağabüzürgülər)

ـ بو طایفا ابوالحسنلی‌لرله برابر اراکدان گلمیشلر و ایندی «آقابزرگی» و «ملامحمدپور» «Ağabüzürgü» Və «Mullaməhəmmədpur» سوی آدلارئلا مشهوردولار.

۳ ـ اصیل بگ‌لی‌لر: (əsilbəglilər)

بو طایفانئن هارادان گلمه‌سی بللی دئییل.

۴ ـ بدللی‌لر: (Bədəllilər)

بو طایفانئن‌دا هارادان گلمه‌سی بللی اولماییبدیر. بونلار زامان ـ زامان مشینده دمیرچیلیک، پیچاقچئلیق و باشقا صنعتی ایشلرده چالئشمیشلار. بوناگؤره بونلارا پیچاقچیٛ‌لاردا دئیه‌رلر. بونلار بدلی (Bədəli) سوٚی آدیٛ داشییئرلار.

۵ ـ حاج کاظئملیلار (Hacı Kazımlılar):

بو طایفا مختلف شعبه‌لره بوٚلونموشلر و مختلف سوٚی آدلاریٛ اوجمله‌دن کمالی، کریمی، کاظمی، حاج کاظمی، غفّاری، عبدی، عسکرزاده، رضازاده و سایره ایله مشهوردولار. بعضی روایتلره گؤره بو طایفا «خوی» شهری طرفیندن گلمیشلر.

۶ ـ بدیرلیلر (Bədirlilər):

بو طایفا «تسی» ـ دن مئشینه گلمیشلر، خانلیق باغ عنوانلی یازیدا سؤزو گئدن «بدیر» کیشی‌نین نسلیندن‌دیلر. و (بدری) سوْی آدیْ داشییئرلار.

۷ ـ حاج هاشیْملیلار (Hachaşımlılar)

بو طایفا اصیل طایفالاردان‌دیْرلار و هاشم‌پور، ملکی، فریادی و ملکْ محمدی سوْی آدلاریْلا تانیْنیرلار.

۸ ـ درویشلی‌لر (Dərvişlilər)

بو طایفا «عاشیق قوربان» عنوانلی مقاله‌ده سؤزو گئدن عاشیق قوربانیْن نسلیندن‌دیر و من بیلن، «فوْلادی» ـ لاردان باشقا بیر شعبه‌لری یوخدور.

۹ ـ سیّدلر (Seyidlər):

بو طایفانیْن باباسی مرحوم «سیّدلطیف موسوی» مئشینین جنوبوندا اوْلان کوْزه کوران (کوزه کنان) کندیندن گلمیشدی و مئشینه گلن طایفالاریْن لاپ سونونجوسودور. بونلار «موسوی» سوْی آدیْ ایله تانیْنیرلار.

۱۰ ـ «قره حسنلی‌لر» (Qərəhəsənlilər)

بونلار قره حَسنی سوْی آدیْ داشییئرلار و هارادان گلدیکلری معلوم دئییلدیر.

۱۱ ـ قولو وکیللی‌لر (Quluvəkillilər)

بونلار «قلیزاده» سوْی آدیْ داشاییْرلار.

۱۲ ـ کلبه محمودلولار (Kəlbəməhmudlular)

بونلار «تیموری» «حنفی» و باشقا سوْی آدیْ داشییئرلار.

۱۳ ـ مامانلی‌لار (Mamanlılar):

بو طایفادان مئشینده قالان یوْخدور اونلاردریان، اورمو، تهران و باشقاشهرلره کؤچموشلر.

۱۴ ـ ملالیلار (Mallalilar):

بو طایفانین اوُلو بابالاریندان اوْلموش «ملّامحمد»- ین، شبستردن گلدیگینی سؤیله‌ییرلر. بو طایفا مهدوی، ملّازاده، علیحسینی، سوْی آدلاری ایله، تانینیرلار. همین طایفانین

آغساققاللاریندان اوْلان مشه‌رضا مهدوی‌نین دئدیگینه گؤره، مئشینده یاشایان «حق و ئردی» سوْی آدی داشایانلارین بیرقولو و «جـولایی» لار ملالی‌لار طایفا سیندان دیـرلار.

۱۵ ـ مؤشودلولر (Müşüdlülər)

بونلار خوی شهری‌نین شمـالی، قـره ضیـاءالدیـن ـ یـن جـنوبونـدا یئرله‌شن «چوْرس» (Çors) کندیندن گلمیشلر. مـن ۱۳۷۲ ـ نـجی ایـل شهریور آییندا بوکنددن گؤروش ائله‌دیم ۳۵۰۰ نفر حدودوندا جمعیّتی واردیر. اطرافیندا چوْخلو «اسکی مدنیّت اثرلری» (آثار فرهنگی باستانی) گؤزه ده‌ییر. اهالی‌نین ایشی اکینچی‌لیک‌دیر، بـوغدا، آرپـا، حبوبـات، توْتوْن، کدو و گوْنه باخان چوْخ اَکیرلر. کندین گؤزل هاواسـی واردیـر. مؤشودلو طایفاسی‌، مرشدی، احمدی، جعفری، جوادی و... سوْی آدی داشیییرلار.

۱۶ ـ هئجوانلی نجف (Hecəvanlınəcəf):

اونـون «مـرند» شـهری‌نین شـرقینده یـئرله‌شن هـئجوان کـندیندن گلمه‌یینی سؤیله‌ییرلر.«اووچو نجف» هئجوان کـندینده اکـینچی‌لیک‌له یاناشی «اووچولوق»دا ائدردی. بیر گوْن بوستانینا باش چکمه‌گـه گـئدن اووچـونجف گـؤرورکی، گـئجه بوسـتانا «دونـقوز» (دوغـوز) گـیریب، قـوهونلاردان بـعضی‌نی یـئییب، بـعضی‌سی‌نی یـارالاییب و خسـارت وروبدور. نجف کیشی گلن گئجه توْفنگی گوْتوروب بوستاناگئدیر. گئجه بیر آز یاتدیقدان سونرا، خیشا ـ خیش سسینه اویانیـر و یـاتدیـغی یـئرده بوستاناگؤز گزدیردیکده، بیر قارالتی گؤرور. قارالتـی‌نی دوْنـقوز سـانان نجف آخشامدان دوْلدوردوغـو توْفـنگی اونـاساری تـوتوب، مـاشانی چکیر. اوولادیغی قارالتی دونقوز یوخ، کند اهالی‌سیندان بیری ایدی‌کی، دئـمه‌به یــازیـق، قــوهون اوْغورلوغونـا گـلمیشدی، اؤز کـندلی‌سینی اؤلدوردوگوْنو گؤرن نجف گئجه ایـله بوْسـتاندان ائـوه گـلیب، آرواد ـ اوشاغینی گوْتوروب، گئجه ایله‌ده کنددن چیخیر و گَل ـ هاگَل اؤزونـو میشوو داغلارینا یئتیریر و داغلاری آشدیقدان سوْنرا، اؤزونـو مـئشینه سالیر. ائوینی، بوْستانی‌نی، واریوْخونو هئجواندا قوْیان نجف اؤلدوردویو آدامین طایفاسی‌نین قوْرخوسوندان بیرداها اوکنده دؤنـه بـیلمه‌ییر و بـیر

یۆللوق مئشینده قالیْر. من ۱۳۷۲ ـ ینجی ایل شهریور آییـندا بـوکـنده گئتدیم اۇوچو نجفین آدیٚ ـ سانیٚ و ایشی بیر یۆللوق اونودولموشدور. مئشینده‌ده هئجواندان گلمیش اووچو نجفین نسلیندن کیملر قالیْرلار، یـا یـوخ، مـنه بـللی دئـییلدیر. ۷۰۰ ـ ائـولی اولان هـئجوانـین اهـالیْسـی اکینچیلیکله یاناشی «پیلته» (فتیله)ده توخویورلار و کۆچه‌لرین چوخوندا پیلته توخویان دزگاهلارین سسینی ائشیتمک اولور.

۱۷ ـ هـئجوانـلیلار (Hecəvanlılar) بـو طـایفانین بـۆیوک بابالاریندان اولان «محمّدخان» و اونون اوغلو «کلبه حسینقولو» عائله‌سیله مئشینده خان اولماغا گئتیریلیرلر. آمما مئشینه چاتدیقدا، اۇزلری‌ده رعیّته قوشولوب، اکینچیلیگه باشلاییرلار. کلبه حسـینقولونون یئددی اوغـلو واریـدی کـی، ایـندی اونـلارین نسـلیندن اولان عـائله‌لر محمّدخـانی، فیض‌اله‌پور، بوبَر، علیبَگی سوی آدلاریلا تانینیرلار.

۱۸ ـ یعقوبلو یا قوجـالی (Yəâqublu Ya qocalı) بـو طـایفا مئشینین یئرلی طایفالاریْنداندیر و مختلف شعبه‌لری وار کی، عبّاسی‌لار و یعقوبیانلار اونلاردان سایئلیرلار. دئمه‌لی‌یم، بیر سیْرا آیری سوی آدلارینا مالک اولان عائله‌لرده واردیرکی، هـانسی طـایفالارا مـنسوب اولوب ـ اولمادیْقلاری منه بللی دئییلدیر.

* * *

دیل ـ جمعیّت

مئشینین دۆوره‌سینده کوزه‌کُنان، خامنه، دریان و هِریس کندلری‌نین یئرلشدیگینه باخمایاراق، دانیْشیق‌دیلی بوکندلرین دیللریندن فرقلی‌دیر و تسی، سالماس و خوْی ماحاللاریٚ آغیْزلاریْنا، هابئله ادبـی دیـله چـوخ

یاخئن‌دیر. شاید دؤوره کندلرین آغئزلاریئلا فرقلی اولماسی بوکنده گلن طایفالار، اوجمله‌دن خوی اطرافی، تسی و هئجوان کیمی یئرلردن گلن‌لرین گتیردیگی دانیشیق دیللری‌نین اثریندن اولسون. گئچن مطلبده قئیدائتدیگیمیز کیمی مؤشودلولر، حاج کاظیملیلار و بدیرلی‌لرین بورایا گلمه‌سی بوزمینه‌ده بؤیوک رول اوْینایابیلر. بورادا سؤزلرین چوْخوندا دیل قایدالاریْ دوْزگون ایشله‌نیر. او جمله‌دن، اینجه کؤکلره اینجه شکیلچی و قالئن کؤکلره قالئن شکیلچی آرتیراراق دانیشیرلار. اؤرنک اوْلاراق، بورادا گلمک، گتمک، گؤرمک، ائشیتمک و سایره‌نی دوْزگوْن یازدیغیمیز کیمی دئییرلر. هابئله آلماق، اوْولاماق آپارماق و سایره ادبی دیلده اوْلدوغوکیمی سؤیله‌نیر. آمما لاپ یاخئن کند، یعنی کوْزه کنان و تبریزه ساریْ بوْتون کندلرده بوْتون مصدر علامتلری (مَک ـ ماق) هامیسی قالئن گلیرلر. و یوخاریدا ایشلتدیگیمیز مصدرلر بو شکله دوْشورلر. گلماخ، گتماخ، گؤرماخ، ائشیتماخ و سایره.

«سایئش» (آمار) اداره‌سی‌نین وئردیگی نفوس سایئنا گؤره ۱۳۴۵ ـ نجی ایلده مئشینده ۱۲۱۴ نفر یاشاییردی. او واخت هامی کندده اکینچیلیک و مالدارلیقلادوْلانیردیلار. آمما ۲۰ ایلدن سوْنرا بو سای آشاغیْ گلیر و ۱۳۶۵ ـ ینجی ایلین سایئشیندا ۱۰۹۸ نفر نفوسون یاشادیغی گؤستریلیر. بونلارین‌دا بیر چوْخو قوْجادیلار، نه ایشله‌یه بیلیرلر، نه‌ده کوْچه بیلیرلر. آز ـ چوخ جانی سولولاردا اکینچیلیگی بوراخیب شبسترده فهله‌لیگه گئدیرلر. گوْنو ـ گوْندن جمعیّت آزالماقدا، اکینچیلیک یئرلری‌ده کؤده‌لشمکده دیر. کندده یاشاییش ایمکانلاری‌نین آز اولدوغو اوْچون اهالی‌نین چوْخو دیدرگین دوْشموشلر و یا دوْشمکده‌دیرلر. کئچمیشده کندلیلرین چوْخو اورمویا (ارومیه‌یه) گئدیردیلر. سوْنرا عمومیتله تهران و اطرافیندا کی شَهَرلره کؤچورلر. ایندی بئش یوز عائله‌دن آرتیق تهران و تهران اطرافیندا یاشاییرلار. هابئله شبستر، شرفخانا، تبریز، دریان، اورمیه و آیری یئرلره‌ده کؤچنلر اولموشلار.

۱۳۴۵ ـ ینجی ایلده ایلک مکتبه گئدن اوْغلان اوشاغیْ ۱۲۰

نفردن آرتیق‌ایدی حال بوکی، بوایل (۱۳۷۲ ـ ۱۳۷۱) بو تعداد ۹۹ نفره ائنیبدیر. اوزامان قیز مدرسه‌سی یوْخ‌ایدی و بللی دئییل، اوْلسایدی، نئچه باش قیز اؤیره‌نجی اوْلاجاغیدی. بوایل (۱۳۷۲ ـ ۱۳۷۱) قیز اؤیرنجی ده ۸۲ نفردن آرتیق دئییلدیر. آرتیرمالیئام‌کی، مئشینده ایندی ده اورتا مکتب (راهنمایی ـ دبیرستان) قورولمامیشبدیر و ۲۵ نفر اوْرتا مکتب اوْخوماق ایسته‌ین اوْغلانلار خامنه ده تحصیل آلماغا گئدیرلر.

* * *

ال صنعتلری

مئشینده اکینچیلیک، باغدارلیق و مالدارلیقلا یاناشی «ال صنعتلری» ده اؤزلرینه مخصوص یئر آچمیشدیر. بوکندین،منطقه‌ده گئییلن پالتارلاری حاضیرلاماقدا بؤیوک رولو اولموشدور. بورادا پامبیق، یوْن، گوْزه‌م و قزیلدن مختلف پارچالار و شاللار توخونوردو. هابئله کیلیم و عابا توخوماق‌دا رایج ایدی و بو ایشلرین هئچ بیرینده آیری کند و شهرلره احتیاج اولمازدی. یعنی اؤزلری ساخلادیقلاری حیوانلارین یوْن و توْکلریندن و اؤزلری‌نین اکدیگی پامبیقدان ایپ حاضیرلایاردیلار. داها دوغروسو بوساحه‌ده کاملاً خودکفایدیلار بورادا پامبیقدان توْخونان «بئز» پارچانین کئچیردیگی مرحله‌لره قیساجا اشاره ائتمه‌دن، مئشین بئزی‌نین نه‌قده‌ر شهرت قازاندیغینا‌ءائل آغزیندا اوْلان بیر جمله‌نی دئمک ایسته‌ییرم. مئشینین گوْن باتانیندا اوْلان «هریس» کندینده بیر «دوْز قایناغی» (معدن نمک) واردیر، و گوْن چیخان طرفینده «دریان» کندینده یاخشی قیزلار بویا ـ باشاچاتاردیلار، نئجه کی، هریس دوزوایله، دریان ایسه

جئیرئق

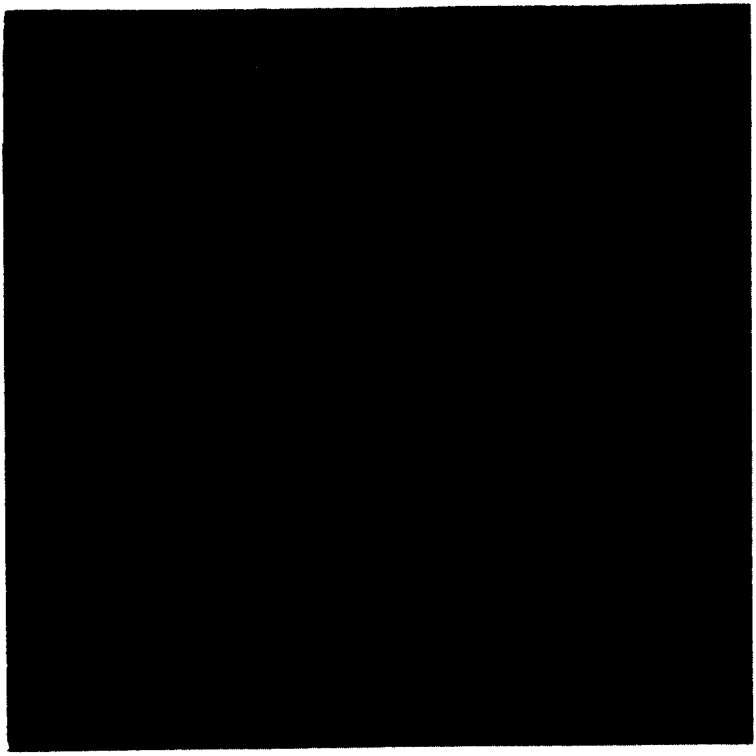

آدی جیـیریق (CIYRIQ) اوْلان بو وسیله ایله پامبیغین چیگیدینی پامبیقدان آییراردیلار؛ پامبیق کندین اؤزونده اکیلیردی، جیبریغیدا کندین اؤزونده قاییراردیلار. پامبیغین چیگیدینی آییراندان سوْنرا، اوْنلاری کندین حاللاجلاری یای ـ توْخماق ایله لؤکه‌لیکدن چیخاریب، کندین جهره‌چیلری‌نین اَییرمه‌یینه حاضیر ائدردیلر.

آدی «یون دارغی» اوْلان بو وسیله ایله قوْیوندان قیرخیلمیش یونو دارایبب اَیبرمه‌یه حاضیر ائدرلر. یون دارانماسا کئچه کیمی اوْلار وَ اوْنو ایبرمک اوْلماز.

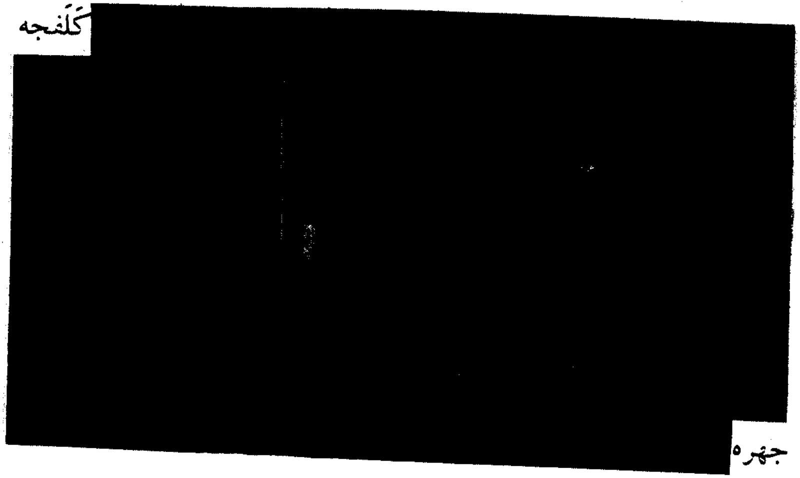

قیزی ایله تانینمیشدی، مشین‌ده بئزی ایله شهرت تاپمیشدی. بوناگؤره بوسؤز چوْخلارینین دیل ازبری‌ایدی «هریسین دوزو، دَریانین قیزی، مشینین بئزی».

پامبیق خُرداد آیئندا اکیلیردی و آبان ـ آذر آیلاریندا مَحصول وئریردی. «قوْزا»لاری (Qoza) دَریب، ائوه گتیریردیلر. «چیگیدلی» ـ لری (Çigidli) قوزادان چیخاریب، «جیئریق»ـدا (Cıyrıq) بورارديلار و چیگید پامبیقدان آیریلاردی. چیگیدلری اؤکوزلره وئرردیلر، «لؤکه» (Lökə) پامبیغی‌داکَندین حاللاجلاری «آتاردیلار» و آتیلمیش پامبیغی «گؤلوج» (Gülüc) ائله‌ییب بیبه سینه قایتارارديلار. آروادلار ائولرده اوْنلاری «جَهره» ایله آییریب حاضیرلایاردیلار. بئز توْخومالی، خشه توْخومالی، چووال، خورجون وکیلیم توْخومالی ایپلرین هربیری‌نین بیر معیّن اوْلچوسو وارایدی. و اوْنو آروادلار بیلردیلر کی، هانسی یوْغون اوْلمالیدیر، هانسی نازیک، هانسی «توْولو» اوْلمالیدیر، هانسی «خام» و هانسی نئچه قات اوْلوناراق «توْولانمالیدیر».

بئز اوْلمالی ایپلری دزگاهدا «ایش» اوُزادیب بئز توْخویاردیلار. سوْنرا اوْنو بوْیاییب، لازیم اوْلان پالتارلاری تیکردیلر. بئزدن یوْرقان میتیلی، اوْز ـ آستاری، یاسدیق اوْزوندن توتدوکؤینک، شالوار، ایندی گئیدیگیمیز «کُت» یئرینی دوْلدوران «بوْزمه‌لی آرخالیق» و تاخیللارینی دوْلدورماغا «خارال» ـ دا تیکردیلر. بوکندین بئزلری منطقه‌نین مختلف بازارلاریندا ـ دا ساتیشا گئدردی.

مشینده چُووال، خُورجون، پالاس، اوْرکن، دوْلاق، قوْلانلیق و پالان اوْزلویونو آروادلار توْخویاردیلار. عابا، کیلیم، خشه (Xəşə) پالتوولوق و یوْن شالوارلیق شالی ائله‌جه‌ده بئزلری کیشی‌لر توْخویاردیلار. بئز پامبیقدان، پالتوو-شالوار و عابا یوْندن، خشه-چُووال-قوْلانلیق-اوْرکن وَپالان اوْزو هم پامبیقدان اوْلار هم ده پامبیقلا قَزیلدن. پالاس وکیلیم‌ده یوْن ایله پامبیقدان توْخوناردی. تأسفلرکی، ایندی بوصنعتلر بیر یوْللوق اوُنودولموشلار و ایللر بوْیو بئزی، پالاسی، کیلیم و عاباسی

مختلف بازارلاردا ساتیلان مثشین، ایندی بۆتون کندلر و شهرلرکیمی مصرف بازارینا چئوریلیبدیر. نه پامبیقچی، نه جئیریقچی، نه حاللاج، نه ده جۆلفا تاپیلیر. اؤلن ـ اؤلوب، قالانلاردا قوْجالمیشلار. تکجه عابا توْخوماق بیر اثوده داوام ائدیرکی، تک ـ توْک چوبانلارا عابا توخویور. بونودا دئییم کی، حاللاجلارین یای ـ توخماغیندان توتدو، پامبیغی چیگیددن آییران جیئریق، ایلیک آییرن جهره، ایلیگی آچان «کَلَفجه»، اکینچیلره جوْت هنشی، بویوندوروق، توْپان، بئل ساپی، بئل تَپجَگی، کَرکی، کولونک، ناجاق ساپینا کیمی هامیسینی کند نجّارلاری دوْزلدردیلر. هابئله بورادا «پیچاقچیلیق» و آیری فلز ایشلری‌ده اؤزونه مخصوص یئرآچمیشدی. بو صنعت «پیچاقچیلار» آدلی طایفادا نسلدن ـ نسله دوْلاناراق بو زامانا قدەر داوام ائتمیشدی. اوْنلارین دوْزلتدیگی پیچاقلار منطقه‌ده آد چیخارمیشدی، چوْنکی پیچاغین تیغه‌سی‌نی پولاددان و قووارادان چکردیلر، ساپینی‌دا اوْو بوینوزوندان یادا اریک آغاجیندان یوناردیلار.بو ایشلرله یاناشی جهره‌لره «ایی» (Iy) (دمیر میله دیرکی، ایپ اَیریلدیکجه اوْنا سارییلار و بیر دوکجه (Dükcə) اوْلاندا اوْندان چیخاردارلار)، قئیچی‌لره قاداق و آروادلارا سوْرمه (Sürmə) موْلچوسو دوْزلدردیلر. کوْتلمیش پیچاقلاری، قئیچی‌لری ایتیدردیلر. هابئله اکینچیلرین کوْتلمیش گواهینلارینی تاپدایاراق ایتیدردیلر و قیسالاناندا اوْنلاری باشلایاردیلار. ایندی اوْنلاردا ایشلرینی بوْراخیبلار، نه کوْروک قالیر، نه چَکیش ـ سیندان، نه اوْد قالاییرلار، نه ده اوْو بوینوزو یوْنورلار. تکجه مش یوسف بدلی پیچاق و قئیچی ایتیدمکده آرا ـ سیرا ایشله‌ییر. نهایت تأسفلر اولسون کی، بئله ـ بئله ال صنعتلری ایندیکی تکنیکدن کومک آلماقلا گوْجلنمک یئرینه، گوْنو ـ گوْندن دالی گئدیب، اینجه‌لیب ـ اینجه لیب اوْزولمه گه معروض قالیرلار. یارادیجیلیقلار ایره‌لی له‌مه‌دن، دالیلاییرلار و بیر ـ بیر اونودولوب، آرادان قالدیریلیرلار. یوْز ایل بوندان قاباق بوْتون گره گی اولان زادلاری اؤزلری حاضیرلایان آداملارین بالالاری‌نین گوْزلری خاریجی‌لرین الینده قالیر و بو بؤیوک بیر

فاجعه‌دیر.

من یئری گلمیش‌کن نئچه ایللر بوندان قاباق یازدیغیم «گونئی» باشلیقلی قوشما میْن بوکندین ال صنعتلری ایله ایلگیلی اوْلان نئچه بندینی گتیریرم.

...

مئشین کندی قدیم دوْلو صفایدی
هریئر دوْلو ایستک‌ایدی، وفایدی
صنعتده‌ده غنی‌ایدی، خوْدکفایدی
منیم بابام دئییرلر بئز توْخوردو
دزگاه اوْسته ایشله‌یه‌رک اوْخوردو

...

آیاق ووروب، تئز ـ تئز «مکیک» آتاردی
بازار گوْنو بئز یوْکونو چاتاردی
بئزلرینی اوجوز ـ اوجوز ساتاردی
ایشلردیلر ائوده آرواد، اوشاق‌دا
«تان» سارئردی هربیری بیر بوجاقدا

...

«مشه قافار» (غفّار) قورارردی جوْت هئشلرین
«کرم قیْزی» گوْروب طبیب ایشلرین
«حاج‌الاشرف» چکیب خالقین دیشلرین
«اوستا مَندیل» مؤهره دیوار چکردی
«اوستا قولو» باشدا پامبیْق اَکردی

...

ملاّ احمد کندین دوعا یازانی
«مشه رضا» عَمی وئریب اذانی
گتیرردی یوْلا ـ یولدان آزانی
یاسیْن ـ الرّحمانی اَزبر اوْخوردو

پالتوولوق شال ـ خشه‌لیکده توْخوردو
...
«بَدَل اوْغلو» یاندیْراردی اوْجاغی
باشلایاردی گُواهیْنی ـ ناجاغی
ایتیدردی قئیچی‌لری، پیْچاغی
بهشت ایچره یاتسیْن «ملاّ بابا»نی
نَوه‌لری هله توْخور عابانی
...
پیْچاقلارا «مش یوسف» ساپ سالاردیْ
قئیچی‌لره تَزه قاداق چالاردی
هربیرینه بیر یومورتا آلاردی
ایندی گؤرن اولسا بئله انصافی
گؤره بیلرهم سیمرغی ـ هم قافی
...
ایندی کندین او ایشلری یاتیْبلار
پامبیْقچیْلار جیئرْیقلاری ساتیْبلار
حاللاجلاردا یای ـ توْخماغی آتیْبلار.
بوزاماندا بئز آرخالیْق گئیه‌ن یوخ
پامبیْق آلیب، ساتیْب، چؤره‌ک یئیه‌ن یوْخ
...

* * *

مدنیّت

ائل ادبیاتی

آتا ـ بابا میراثیمیز سایئلان ادبی‌دیل و معاصیر مدنیّتیمزین زنگین

قایناغی اولان ائل ادبیّاتی یا شفاهی ادبیّات، یعنی آتالارسؤزلری، بایاتیلار، ماهنیلار، قوشمالار، اوخشامالار، ناغیللار و سایره‌نی گؤزبیگی کیمی قوروپوب ساخلاماق بیزیم ملّی وظیفه‌میزدیر. چون هرائلین ده‌یَری، اجتماعی منلیگی و ملّی هویّتی اونون کئچمیشده‌کی وارلیغی و مدنیّتی‌نین نمونه‌لریله اؤلچولور. مختلف زامانلاردا، بیرسیرا مناسبتلر و حادثه‌لرله علاقه‌دار یارانان خلق ادبیّاتی یارادانلاری‌نین کیم اولدوغو بللی اولماسا دا، معاصیر، اوزاق و یاخین کئچمیشده یارانان فولکلورون یارادانلارینی اونوتماق و کئچمیشین اونودولموشلارینا قاتماق بؤیوک بیرخطا و باغیشلانماز گوناه کیمی‌دیر. البته بوسؤزله کئچمیشلری تانیتدیرمایان و مدنیّت یارادانلارین کیم اولدوقلارینی سون زامانلاردا گلن نسیللره بللی ائتمه‌ین‌لری قیناماق اؤزو ده یانلیش بیر دوشونجه‌دیر. چون بیزده یوزلر و مینلرجه ایل بوندان قاباق یاشاسایدیق، مکتب و یازیدان محروم اولماق نتیجه‌سینده، کئچمیشده‌کیلر دوشه‌ن گونه دوشه‌جک‌ایدیک. من بونا ایناتیرام کی، اونلارین دا بیزده اولان ایمکانلاری اولسایدی، آدلاری تاریخدا باتماز و بوگون اونلاردان بیزیم الیمیزه چاتان اثرلر نئچه قات آرتیق اولاردی.

آنجاق گله‌جگین چیراغی اولان کئچمیشدن عبرت درسی آلاراق، آرادان گئتمکده اولان زنگین مدنی میراثیمیزی قوروپوب، معاصیر فولکلورروموز و یارادانلاری‌نین کیم اولدوغونو ثبت ائتمکله ملّی بورجوموزو اؤده‌مه‌لی‌ییک. آتالار دئمیشکن «زیانین یاریسیندان قاییتماق قازانجدیر»، اونودولموشلار اونودولموشسا دا، قالانلاری ساخلاماق قازانجدیر.

هامییا آیدیندیرکی، فولکلور، مدنیّتلی تاریخی اولمایان و یا اینده‌کیلری الدن وئره‌ن بیر ائل بورلوغانلار اونونده کؤکسوز بیر آغاج‌کیمی‌دیر. آغاجی ییخیلماقدان ساخلایان و اونون یاشاییشی‌نی داوام ائتدیرن، هابئله میوه‌لرینی بئجردن اونون تورپاق آلتیندا سوردوگو کؤکلری‌دیر. ایندی هریئرده سؤزو گئدن «تهاجم فرهنگی» ایسه

بوناگؤره‌دیر؛ چۆنکی «مدنی ایستیلا» قصدینده اولانلار بونتیجه‌یه چاتمیشلارکی، اوّلجه هرائلی و ملّتی اؤز عادت، عنعنه و مدنیّتیندن آییرماق، علم و ترقّی آدیلا اوملّته بیر سیرا یاد و کذایی ایصطلاحلار و آدلاری منیمستمک، گئت ـ گئده اونلاری اؤزلریندن و اؤزلوکلریندن آییریب، اؤزگه قالیبه سالماقلا غلَبه مۆمکۆن اولار. داها دوغروسو هرائلین ایسکلتی اؤنون تاریخی و مدنیّتی‌دیر. ائلی بو ایسکلتدن آییرماقلا، اونو هرشکله سالماق و اوندان ایسته‌نیلن شکل یاراتماق سوایچمک کیمی‌دیر.

زنگین خلق ادبیّاتی‌نین آرادان گئتمه‌سینده، بیر سیرا قورو و اؤته‌ری تیلویزیون وئریلیشلری ده اساس رول اوینایئر. ایندی مندن سوروشسالار «اوشاقلیق خاطیره‌لریندن لاپ گؤزه‌لی و دادلیسی هانسی خاطیره اولابیلر؟» من جوابیندا دئیرم:

بؤیوکلر، خصوصیله بؤیوک ننه‌مین سؤیله‌دیگی ناغیللار، زمزمه ائله‌دیگی بایاتیلار، اوخشامالار، لایلالار و قوشمالار لاپ شیرین و اونودولماز خاطیره‌لردیر. اوتوز ایل بوندان قاباغی، سایسیز گؤزه‌للیکلریله گؤزومون قاباغیندا گؤرورم. بو دا تکجه منده دئییل، هامیدا وار؛ نئجه کی مرحوم اوستاد شهریار «حیدربابا» شعرینده دئییر:

قاری ننه گئجه ناغیل دئینده،
کۆلک قالخیب، قاپ ـ باجانی دؤینده،
قورد کئچی‌نین شنگیلیسین یئینده،
من قاییدیب، بیرده اوشاق اولایدیم؛
بیر گۆل آچیب اوندان سورا سولایدیم.

آمما تیلویزیون وئریلیشلری کؤنوللرده حماسی، اخلاقی، سئوگی و محبّت ایزی بوراخان ناغیللاری و اویونلاری قیراغا قویاراق، اونلاری اونوتدورماقدادیر. نئجه کی ایندی نه کند، نه شهرین یۆزلرجه ائویندن بیرینده او سؤزلردن خبر یوخدور. قورو، تکراری و عائله‌لرده اولان ملّی مدنیّت وَ اخلاق ایله اویمایان کارتونلار اوشاقلارین واختلارینی

تۆتماقدادیر. من حؤرمتلی همیٛرلیلریمیزی اؤز ایسته‌کلی بالالاری ایله آنا دیلیمیزده دانیشماقلا، اوْنلاری آتا - بابا میراثیمیز ساییلان زنگین مدنیّتیمیزله تانیش ائتمه‌یه، تهاجم فرهنگی‌نین قاباغینی آلماغا وَ بالالاریمیزی اؤز کؤکلری اوستونده بؤیوتمه‌گه چاغیریرام وَ هامیسیناکندمیزین نئچه مدنیّت قۆللوقجوسوندان سؤز آچماق ایسته‌ییرم.

عاشیق قوربان

دئییله‌نلره گؤره قاجار دؤولتی حاکیمیته چاتان ایللرده مئشینده قوٗربان آدلی بیر اوْغلان دونیایاگلمیشدی. بـو اوْغـلان بـوْیا- بـاشا چـاتاندان سـوْنرا عـاشیقلیغاباشلامیش، چـوْخ اوُزون عـؤمور سورموشدو؛ آممـا ایـندی‌کی لاپ قوجـاکـیشی‌لرده اونـو گـؤرموش بـیر آدامـی خاطیٛرلامایئرلار. یاشلی کیشی‌لرین دئدیگینه گؤره عاشیٛق قوربان‌دا بوٚتون کندده یاشایان معاصیرلری کیمی مکـتب و یـازئـدان مـحروم اولاراق، قدرتلی، طبعی جـوشقون و احسـاسلی بـیر شـاعیر اولمـوشدور. اونـون حاقڨیٛندا اله گـتیردیگیم معلومـاتی اوخـوجولارا وئـره‌رک بوسـاحه‌ده هرکسین‌ده آرتیٛق معلوماتی اولسامنه چاتدیٛرماسینی خواهش ائدیرم.

عاشیٛق قوربان عِرفانی شعر، اؤیود، طنز و باشقا ساحه‌لرده زَنگـین اثرلر یارادارمیش‌دیر. تأسفلر اولسون‌کی، یازیٛب، اوخوماق باجارمادیٛغی اوٚچون سؤزلری‌نین چوخو ایتیب، باتمیٛشلار. و تکجه نئچه پارچاسؤزو بیر سیٛرا خاطیره‌لرله دیلدن ـ دیله، آغیٛزدان ـ آغیٛزا الیمیزه چاتیٛبدیر.

آرتیٛرمالیٛیام‌کی، بـو سـاحه‌ده آختـاریٛشلاریمـا داوام ائـده‌جه‌یم. بورادا عاشیق قوربانین کئچیرتدیگی و بوتون یـاشلی‌لارین سـؤیله‌دیگی تویلاردان بیرینی و او توی باره‌ده عاشیغین قوشدوغو نئچه بـند شـعری

آشاغیداگتیریرم.

«صفرعلی» آدلی بیر کیشی مئشینده اوغلونا تـوی ائـله‌یردی بـونا گؤره گئدیب عاشیٛق قوربانا دئییر:

ـ عاشیٛق قوربان، منیم اوغلومون تویونو نئچه ایله سووا بیلرسن؟

عاشیٛق قوربان دئییر:

ـ هرنه وئردین، وئرمه‌دین ائـوین آوادان، دوسـتلوقدا بـو سـؤزلر یوخدور.

بؤنو ائشیدن صفرعلی دئییر:

یوخ قارداش، یا مندن دؤرد توْمـن آل «دؤوران» یـعنی دؤوره‌دن یئغیلان پول بیزیم اولسون، یادا دؤوران سنین اولسون آمما بیزدن بیرزاد ایسته‌مه.

نهایت عاشیٛغین هرایکی شرطه راضیٛلیغی‌نی گؤرن صفرعلی دئییر:

ـ دؤوران سنین اولسون آمما بیزدن بیرزاد ایسته‌مه! توی باشلانیٛـر؛ عاشیٛغین شیرین ـ شیرین سؤزلرینی ائشیدن قونـاقلار اونـا اوقَـده‌ر پـول وئریرلرکی، صفرعلی عَمی دئدیگی سؤزه پئشمان اولور و توی سووو‌شا ـ سووو‌شمایا عاشیٛغا دئییر:

ـ عاشیٛق، دؤرد توْمنی آل و دؤورانی منه قایتار!

بو سؤزو ائشیدن عاشیٛق دئییر:

ـ صفرعلی، «کیشی توْپوردویونو یالاماز». من، سن قویـان قَـرارلا راضیٛلاشدیم. آمما سن اؤز دئدیگین سؤزه راضی اولماییٛرسان؟ نهـایت سؤز اؤزانیٛر و صفرعلی عَمی هرگوْن، گوْنده نئچه دؤنه اؤزو یا آروادی عاشیٛغین قـاپیٛسینـا گـئده‌رک، دؤورانـی ایسـته‌یرلر. آمـما هـرگئدیشده عاشیٛقدان «اؤلدو وار، دؤندو یـوخدور» جـوابـی ائشـیدیرلر. صـفرعلی کیشی‌نین «ایکی الی اولور بیر باشی». آنجاق بیر گوْن کند ایچینده «قیٛزیل داش دیبی» ـ Qızıl daş dibi آدلانان کوچه‌ده، سوآرخیٛ‌نیٛن قیٛراغیندا سیٛرایلا اوتوران کیشی‌لرین ایچینده، عاشیٛغی گؤردوکده، ایره‌لی گـلیب، الینی اونا سیلکه‌له‌یه ـ سیلکه‌له‌یه دئییر:

ـ عاشیق قوُربان، سؤزو آداما نئچه یول دئیرلر؟ نییه منیم دؤورانیمی وئرمه‌ییرسن؟! سنین قاپیوا گلیب، گئتمکدن اؤزوم ده بئزیکدیم، آروادیم «خئیران» ـ دا.

بو سؤزلرین قاباغیندا عاشیق بیر سؤز دئمه‌دی و کوچه‌ده اوینایان اوُشاقلاردان بیرینی اؤز ائوینه گؤندریب، سازیٔ گه‌تیتدیردی. سازیٔ اوشاقدان آلان کیمی‌ده کؤکله‌ییب، آیاغا قالخدیٔ و کوّچه‌ده‌کی آداملاریٔن ایچینده صفرعلی‌یه دئدی:

ـ صفرعلی، «سیٔچان داغارجیٔغا یئریمکدن، داغارجیٔق سیٔچانا سازیٔ یئرییر»! من سندن عاشیٔقلیٔق حاققی ایسته‌مکدن، سن مندن دؤوران ایسته‌ییرسن؟! ایندی‌کی بئله اولدو، من‌ده «صاندیٔغی آچیٔب، پامبیٔغی تؤکه‌جه‌یم». و سازیٔ چالا ـ چالا بو سؤزلری اوخویاراق، صفرعلی کیشی‌نین توتدوغو تویدان سؤیله‌ییر:

یئددی گوّنده اوجاقلاری قازیٔلدی
اوّچ یوّز آدام بیر دفتره یازیٔلدی
اون دؤرد قازان یاندان ـ یانا دوّزولدو
باغیٔشلیردی بیره اون صفرعلی

«لوّمه» قاشیق، سئیینلرین یانیٔ یوخ
حئییف بو مجلسین دسترخانی یوخ
قوناغی چوخ، چیٔراغی یوخ، نانی یوخ
یاپیٔبدیر «هَفدیرم»[1] اوُن صفرعلی

اوّچ آرشیٔندان توی خلعتی تیکیلدی
دؤوران یئٔغان زامان اؤزو آکیلدی

۱ـ ۱۰ کیلو اؤلان باتمانین اؤتوز ایکی‌دن بیری

میثقال یارئم‌پیدن شاملار (شمعلر) چکیلدی
یوغوندور یارئسین یون،صفرعلی!

وارد اولدوق «خان صفرین» تویونا
برکه قویدوق چول ـ چایئغی[1] سویونا
چیت آرخالئق یاراشئردی بویونا
حئییف قئیسساگلدی دون صفرعلی

ای آغالار سیزه دئییم خئیراندان
دئییر اؤللم، ال چکمه‌رم دؤوراندان
بیر شاهیٔ‌دا آلانمازلار قورباندان
اوتوز خئیران‌گله، اون صفرعلی

عاشئق قوربان چکدی قئشی ـ بورانی
ووردون اوٚره‌ییمه اودلو یارانی
گؤزون چئخسین وئرمه‌رم بیر قئرانی
یانسان یان، دونسان دا دون صفرعلی

شعرین نه ساحه‌ده اولدوغونا باخمایاراق، شاعیری‌نین قدرتلی و جوشغون شعر قریحه‌سینه مالک اولدوغونو گؤرسه‌دیر. هابئله شعرین مُکَمَّل و زنگین اولدوغو شاعیرین چوخ ـ چوخ آیری اثرلر یاراتدیٔغینا شهادت وئریر. شعر و ادب اهلی‌نین بیلدیگی کیمی، شاعیر هرنه قَدەر گوٚجلوده اولسا، ایلک شعرلری بو قُدرتده اولا بیلمز. دئمک بو شعر شاعیرین ایلک شعری اولا بیلمز هابئله سون شعری‌ده دئییلدی. بو سؤزه شاهید چوخلو سَندلر الیمه چاتمیٔش کی، سؤزون اوزانماسیٔندان

۱ـ جئریق ـ سؤکوک پالتار

چکیندیگیمه گؤره‌ـ‌هامیسینی یوخ، بیر نئچه سینی گتیره‌جه‌یم.

عاشیق قوربان صفرعلی کیشی‌نین اوغلونون تویونا اؤز آیاغیلا گتمیشدی و کوچه‌ده اتورماغادا اؤز آیاغیلا گلمیشدی، آمما یاشلی کیشی‌لردن «مشه غفار حق وئردی» و مش اکبرقلی کریمی»ـ‌نین دئدیگینه گؤره، عاشیق قوربان سونرالار ائله قوجالمیشدی کی، هریئره گئدنده، یاخین یوللاری‌دا ائششگه مینه‌ردی. شوبهه‌سیز سون واختلاردا آیری ائرلر یاراتمیشدی کی، اونلاردان ایندی‌یه قده‌ر بیر ایکی بیتدن آرتیق الیمه چاتمامیشدیر. او ایکی بیتین حاقیندا بئله بیر روایت‌وار. عاشیق قوربان کند ایچینده «شئیطان دیککگی» آدلانان کوچه‌ده بیر تویا آپاریلیر. قوجا اولدوغو اوچون، ائششک اوستونده تویا آپاریلان عاشیق‌قاپیدا چوخ چتینلیکله یئره ائنمک ایسته‌دیکده «تؤفه» خالا آدلی بیر قاری آرواد بونا باخاراق گولور. بو آروادین گولمه‌یینی باشا دوشن عاشیق بو بیر بند شعری اونا سؤیله‌ییر:

قوجالیق سالمیشدی منی آیاقدان
اؤزوم ائنمیردیم یئره اولاقدان
تؤفه خالا منه باخیب گولوردو
... گؤرسه‌دیردی یاندان ـ قولاقدان

او زامان ایندی اولان ارتباط وسایطی یوخ‌ایدی. آمما عاشیق قوربان ائله آدلی ـ سانلی عاشیق اولموشدور کی، اونو اوزاق یئرلرده ده تانییب، تویا آپاراردیلار. مئشینده یاشایان «مشه ماشااله» و «مشه غفار حق‌وئردی» ـ نین آتا ـ بابالاردان نقل ائله‌دیگی روایتلره گؤره بیر ایل قیشدا اونو «مرند»ـه تابع اولان کندلردن بیرینه تویا آپاریرلار. تویو سوودوقدان سونرا، اونون سؤزوایله آرتیق ماراقلانان کند آغ ساققاللاری عاشیق قورباندان نئچه گون داها او کنده قالاراق، سازچالماق، سؤزاوخوماق ایسته‌ییرلر و چوخلو پول وعده‌سی‌ده وئریرلر. آمما عاشیق

دئییر:

ـ بورادا بیر گۆن آرتیق یوبانسام آرواد ـ اوشاغیم بئله بیلرلر کی، یولدا قارا ـ بورانا دۆشدوم، ایته ـ قوردا راست گلدیم، اونا گؤره یوبانا بیلمه‌رم؛ و آتینی مینیب، یولا دۆشور. بیر منزل یول گئتدیکدن سونرا، «صوفیان» یاخینلیغیندا قار ـ کۆلک ائله گلیر کی، عاشیق یول گئتمکدن دایانیر و گۆجله اۆزونو بیر کَنده یئتیریر؛ بیبه‌سی‌نی تانیمادیغی بیر قاپی‌نی دۆیور و اورادا گئجه‌نی قوناق قالماق ایسته‌ییر. ائو بیبه‌سی اونو ائوه آپاریر و الینده ساز گؤردویو اۆچون، اوندان چالیب اوخوماق ایسته‌ییر.

واختیندا ائوینه چاتا بیلمه‌دیگی اۆچون،آغزینی پیچاق‌دا آچا بیلمه‌ین عاشیق بو ایشی بوینونا آلمیر، آنجاق شام یئییب ـ ایچدیکدن سونرا عاشیق ائو بیبه‌سیندن ایسته‌ییر کی، آتینا بیر توربا سامان وئره‌لر. بونو ائشیدن ائو بیبه‌سی فرصتی غنیمت ساییب دئییر:

ـ عاشیق، چالماسان، اوخوماسان آتا یئم وئرمه‌یه‌جه‌یم. بونا گؤره عاشیق چاراسیز قالیر و کئچن گئجه چوخ پولا دا چالمادیغی‌نی خاطیرلاییر و بو بایاتی ایله سؤزه باشلاییر:

عاشیق زامانا چالار
سازی زامانا چالار
یۆز تۆمنه چالمایان
بیر توربا سامانا چالار

(البته، بو بایاتی‌نی عاشیق قوربان اۆزوندن دئییب و یا اوندان قاباق‌دا آغیزلاردا واریدی، منه بللی دئییل). هابئله بیر گۆن عاشیق قوربان کَند ایچینده گئده‌رک، نَدَنسه اونا «دَوه نالبنده باخان کیمی» باخان بیر آداما اۆز توتاراق دئییر:

نه باخیرسان یاندان ـ گئندن؟

منه بیگانالار کیمی،
سیچالار دَده‌ن باشینا،
گؤی یشمیش دانالار کیمی!

عـاشیق قوربـان «مـحمدعلی» آدلیٔ «سـاریٔ وَز» بـیر کـیشی‌نین طاماهکارلیغی‌نی پیسله‌ییر. محمد علی کیشی عاشیغا جواب قایتاردیقدا، سؤزلری اوزانیر. نهایت محمّدعلی آروادی ایله بیرگه عاشیغی وورورلار. عاشیق وورولماسینی بئله سؤیله‌ییر:

آلت یانیٔ قبرستان، اوٚست یانیٔ باغچا
اوققک دئدی، قبرستانی یه‌لندی[1]
اؤزو کوٚره‌ک قاپدیٔ، آروادی‌دا بئل
قوربانی ووردولار، قانا به‌لَندی

آختا قابان کیمی چیخدی اوٚستومه،
یاریم ساعات قاباغیندا دایاندیم
ساریٔ گووور ائله وُوردو بئلیمه
گئیید کیمی آل قانیما بوٚیاندیم.

عاشیق قوربان کندده یاشادیغی اوٚچون ایت ده ساخلایاردی بـیر گوٚن قونشو کندلرین بیری‌نین اهلی اولان بیر کیشی اونـون ایـتینی اوغـورلاییب، آپارمیشدی. عاشیق ایتینین هانسی کنده آپاریلدیغینی بیلدیکده، او کندین آغ ساققاللارینا بیر پیغامدا دئییر:
صاباحا کیمی ایتیمی قایتاردیرماساز، بوٚتون مجلسلرده ساز و سؤز ایله هامیزی آبیرسیز ائده‌جه‌یم. اوخویاجاغیم شعرین ده بیر بندی بئله‌دیر:

۱ـ صاحب اولدو. ییه‌لندی

منیم ایتیمین مَره‌سین کَسدیلر،
کَسه‌ر اولوب قناره‌دن آسدیلار،
اوندان اؤترو بیر-بیرلرین باسدیلار،
ایت آتی یئییرلر......

اؤنلار دا بو سؤزو ائشیدن کیمی، اؤغورلانمیش ایتی مئشینه گؤنده‌ریرلر عاشیق قوربانین اؤلوم ایلی‌ده بللی دئییلدیر. بـعضی‌لرین دئـدیگینه گؤره مئشینده یاشایان «درویشلی‌لر» طایفاسی اونون نسلیندندیر.

تاتار عمی

۱۳۴۶ ـ ینجی ایلده دۆنیادان گـئدن «مشه مـحمّدبدری» (تاتار عَمی) ساوادسیز اؤلاراق، آرا ـ سیرا ساتیریک شعرلر قوشاردی. بیر نمونه: رحمتلیک «مشه صادق عباسزاده» آدلی بیر کیشی جیبیندن خورما چیخاریب یئیه‌رک داوار اؤتارماغا گئدنده، تاتار عَمی‌یه شوخلوقجا بیر سؤز آتیر. بونو گؤرن تاتار عَمی ائله اؤرادا بوایکی بند ایله جواب وئریر:

جیبیوه قویموسان خورما
گؤزله داوارلاری وورما
گئدیب داش اؤستونده دورما
داوارلاری دؤیور گتیر

«تورپاقلیٛقدا» ۱ ییٛغیب تایا
قوٛل گوٚجونو ساخلایایا
گئچی‌نی داغیٛت «گئن چایا» ۲
قوٛیونلاری آییٛر گئتیر.

تاتار عمی رحمتلیک مشه میرزه‌علی علیوئردی ایله‌ده شعریله شوخلوقلار ائدردی. بوزمینه‌ده بیر حکایه سؤیله‌مک ایسته‌ییرم. مرحوم مشه میرزه‌علی عَمی بیر آل - وئرچی‌ایدی. مال - حیوان آل - وئریندن توتدو، خورجون، چووال، پالاس و پارچا کیمی شئیلرین آل - وئرینی ائدردی. بیر گوٚن خامنه بازاریٛندان بیر نئچه ایشلنمیش یوٛرقان - دؤشک آلیٛب، کَنده گئتیریر و صاباح اوٛنلاری ائششگه یوٚکله‌ییب، هئریس و تیل کندلرینده ساتیٛشا آپاراندا، تاتار عَمی بونو گؤروب، بیر شعر قوشور. او شعرین ایکی بندی بئله‌دیر:

ائششگه چاتیٛب میتیلی
گزیری هئریسی، تیلی
گلنده گتیره «گیلی» ۳
بازاردا ساتا میرزه‌علی

یولو گئدیر یانی - یانی
سایمایٛر سلطانی، خانی
آچیٛن او میتیل یورقانی
اوزانا، یاتا میرزه‌علی

۱- تورپاقلیٛق کندین یانیندا یئرآدیٛ‌دیر
۲- گئن چای داش اوستونون دالیٛسیندا یئرآدیٛ‌دیر.
۳- گیل بیرنوع تورپاقدیرکی، اونونلا آروادلار باش یویارلار.

مش حسینقلی بدری، مرحوم مشه میرحسین موسوی، مرحوم حاج محمد کریمی

مشه میرحسین موسوی

۱۳۶۱ ـ نجی

ایلده دونیادان گئدن رحمتلیک «مشه میر حسین موسوی» ده هردن بیر قوْشدوغو گولمه‌جه (لطیفه) شعرلریله اوْز دوْستلاری ایله هَنَک (شوخلوق) ائدردی. تأسوفله اوْنون قوْشدوقلاریندان مُکَمَّل بیر پارچا الیمیزه دوْلاشمادی بونا گوْره‌ده اوْندان شعر نمونه‌سی وئره بیلمه‌دیک. روحو شاد اوْلسون.

مشه ماشاءالله ـ عسکرزاده

مشه ماشاءاللّه عسکرزاده ده رحمتلیک مشه میرحسین آغا کیمی ساوادسیز اوْلسادا چوْخ آخیجی، گوْزه‌ل، لطیف، ساتیریک (گولمه‌لی ـ انتقادلی) شعرلر قوْشا بیلیر. قوْشدوغو طنز شعرلری اوْخویاندا اوْزو گولمه‌سه‌ده هامینی گولدورور.

بـو کـیتاب یـازیلارکن اۆنـدان ایسـتەنیلدی کـی، قۇشدوغو سۆزلرینین نئچه پارچاسینین بـو اثـرده چـاپ ائـدیلمەسینه اجازه وئرسین؛ آنجاق او بو اجازەنی بـیزه وئـرمەدی. بـیز بـو سکساندان یـۇخاری یـاشی اۆلان حۆرمتلیکیشی‌یه اۇزون و عـزّتلی عـۇمور آرزولا ییریق.

علی - عبدی

مئشینین چاغداش (معاصر) قلم صاحبلریندن بیری ده حۆرمتلی دۆستوموز علی - عبدی‌دیر بـو آخـیجی طـبعی اۆلان شـاعیریمیز، شعریمیزین غزل، طنز، قصیده وَ باشقا زمینەلرینده طبعینی سینابیر. اینشاءاله گلەجکده اۆنون شـعر کـیتابی‌نین چـاپ و نشـر اۆلمـاغینا شاهید اۆلاجاییق. بیز بو قارداشیمیزا داها آرتـیق بـاشاریلار، آیـدین گلەجک وَ اۇغورلار آرزولا ییریق.

مش حسین عباسزاده

ایندی کی، سۆز ذوق اهلیندن گئدیر، بو ایلده (۱۳۷۳) دۆنیـادان گئدن مش حسین عباسزاده‌دن‌ده سـۆز آچمـاق گـره‌کـدیر. بـو کـیشی جوانلیقدا هربیر عاشیق، هرسۆزو هانسی مجلسده اۆخوسایدی، ائشیدن کـیمی ازبـرله‌یردی. وهـردن بـیرشعرده قۇشـاردی. اۆنـون قـۇشدوغو شعرلردن ایکی پارچاسینی آشاغیدا وئریریک‌کی، اۆنلاری اۆز دۆسـتو اۆلان «حاج‌حسین کاظیمی» ـ یه قۇشموشدور. شعرلرده وزن و قافیه‌لرین سرراستلیغی گۆستریرکی، بوساوادسیز کندشاعیری بواینجه‌لیکلری شفاهی خلق ادبیّاتی‌و ائشیتدیکلریندن چۆخ گۆزل اۆیره‌نمیشدی. بونودا دئمه‌لییم کی، مش حسین عَمی بوسۆزلری دۆنه ـ دۆنه حاج حسین عَمی‌نین اۆزونه اۆخوموشدور:

یاز قورتاریب، پاییز فصلی اوْلاندا،
دوْلانا ـ دوْلانا بوباغاگَل، گَل،
یاواش ـ یاواش یارپاقلاری ییْغگینان،
دوْلدور چووالا، چات اولاغاگَل، گَل،

قایا[1] قاباغیْندا اکمیسن باغی،
باغیْن یوخاریْسی «پتکلیک»[2] داغی،
باغیْن اولوب توْلکولرین یایلاغی،
قوْوساندا گتمزلر قیْراغاگل، گل.

یاز اولاندا موْو باشلاریْن پئللردین
سئل سویویلا آرخلاریْنی لیللردین
بئل گوْتوروب دیبلرینی بئللردین
ایندیِ قددین دوْنوب کماناگل، گل.

صبحه کیمی باغدا «چَللک» چالاریْن
توْلکولرین قراریْنی آلاردیْن
هامیْسی‌نی مأیوس یولاسالاردیْن
ایندی باغیْن اولوب ویراناگل، گل.

حاج حسین کاظیْمی دیانتلی بیرکیشی‌دیر. چوخ واخت دستمـازلی اولار و یول گئده ـ گئده‌ده ذکر دئیه‌ر. بوناگوْره‌ده مش حسین عباسزاده دئییر:

۱ـ قایاقاباغی یئرآدی‌دیر.
۲ـ یئرآدی‌دیر

صبح آچیلیب داها دور وئرآدانی،
واخت کئچیر، قیلماق اولماز قضانی،
ایمدادا چاغیراق ایمام رضانی،
او چاتسین دادیوا حسین کاظیمی

دولانا ـ دولانا قیلیرسان نماز،
ائیلیرسن خدایلا رازیلا نیاز،
قیلاندا نامازی ائیله‌مه آواز
یاواشجا قیلگینان حسین کاظیمی.

مش عباس عباسزاده «میسکین»

مشینده شعر میدانینا قدم قویانلاردان بیری ده رحمتلیک «مش عبّاس عباسزاده» ایدی کی، شعرلرینده «مشسکین» تخلّص ائدردی. ۱۳۷۰ ـ ینجی ایلده ٦٦ یاشیندا دونیادان گئدن شاعیر مشسکین مشینده دوغولوب و آتاسی حاج احمد آلی بیرکیشی اولموشدور. اوکند مکتبینده قرآنی اوخوماغی اؤیره‌نیر آمما آرتیق علم اؤیره‌نمک اوچون بیر یول تاپابیلمیر. گنج چاغلاریندا تهراناگلیر و بیرجار اویان ـ بو یاندا ایشله‌دیکدن سونرا بیر بقّال دوکانی ییه‌سی اولور. سونرالار اورانی‌دا ساتیب، توخوجولوق ایشلرینه باخیردی. اوتکجه نئچه آی کند مکتبینده تحصیل آلماقدان باشقا، آیری یئرده درس اوخوموش اولماسادا، عشقی‌ایله استعدادی اَل ـ اَله وئره‌رک، بوکیشی‌دن بیر معلوماتلی انسان میداناگتیریر. مشینلیلرین تهرانداکی دینی هئیاَتی‌نین قوروجولاریندان و رَهبرلریندن بیری اولان بوکیشی، شریعت علملرینده درین مطالعه‌سی اولدوغو اوچون، دینی ییغینجاقلاردا بیرشریعت عالیمی کیمی دینی سورغولارا جواب وئره‌رک، قرآنی اؤزدیلیمیزده آچیقلایاردی. عؤمرونده حتی بیر دؤنه‌ده اولسون، شاعیرلر مجلسینده اشتراک ائتمه‌ین شاعیر، مختلف ساحه‌لرده، چوخلو شعرلر قوشموشدور. عؤمرونون سون ایللرینده ایلده بیر نئچه دؤنه ایکیمیز گؤروشوردوک. تأسفلرکی، او

گؤروشلرده داوام ائتمه‌دی و گؤروش قیامته قالدی. او قیرخ ایلدن آرتیق تهراندا یاشادیغی یادا، دۇغولدوغو یئری اونوتمادی و اۇرانی اۇزونه بیر مهربان آنا قوجاغی کیمی بیلدی. بونا گؤره‌ده شعرلریندن بیر حیصّه‌سینی غربتده یاشادیغینا و ائل ـ اۇبادان و آنا یوردوندان آیری دۆشدوگونه حصر ائتمیشدیرکی، ادبیّاتیمیزدا «حسرت شعرلرینه» آرتیریلمالیدیر. آشاغیدا اۇنون « نرمه‌سر » عنوانلی پوئماسیندان پارچالار گؤستره‌رک، بودئدیگیمی ثبوت ائتمک ایسته‌ییرم. شاعیر اۆره‌ک دَردلرینی اوشاقلیق و گنجلیک دؤورانینی کئچیردیگی کندین داغلارینا، دَره‌لرینه، تپه‌لرینه، داشلارینا و بولاقلارینا دئییر و بو دَردلشمک ایله اۆره‌گینی بوشالدیر.

نرمه‌سر[1]

گئنه دردیم تزه‌لندی
اؤلدو مین دانه نرمه‌سر!
گل طبیب اؤل، احتیاجیم-
واردی درمانه نرمه‌سر!
اۇشدو گؤوول قۇشو اۇشدو
اۇشدو، داغ ـ داشدان اۇتوشدو
رحیم بۇلاغیندا[2] دوشدو
گلدی جۇلانه نرمه‌سر!
آتلار چشمه‌سین[3] دؤلاندی
دؤلاندی اؤد تۇتوب یاندی
بۇلاق باشیندا دایاندی
اؤلدو پروانه نرمه‌سر!
بۇش قالیب بۇلاغین باشی،
آخیتدین گؤزومدن یاشی،
آتمیسان یاری ـ یۇلداشی،
بیر ـ بیر هایانه نرمه‌سر؟

---

۱ ـ کندین شمالیندا اوجا و اوستونده چۇخلو بۇلاقلاری، چمنلری اۇلان بیر یئردیر.
۲ ـ رحیم بۇلاغی نرمه‌سرده بیر بۇلاغین آدی‌دیر.
۳ ـ آتلارچشمه‌سی نرمه‌سرده بۇلاق آدی‌دیر.

چیخدیم باش آرخاجین[1] یولا
حسرتله باخدیم ساغ - سولا
چوخ ایسته‌دیم ایندی اولا
کئچن زمانه نرمه‌سر!

چوخ جوانلاری آلداتدین
بیر باخیشا آلیب - ساتدین
آخیردا داشلارین آتدین
اوُزاق مکانه نرمه‌سر

سؤزوم یوخدور باصفاسان
آما حئییف بی وفاسان
اوْزگه‌لرله آشناسان،
بیزله بیگانه نرمه‌سر!

نوْلدو گؤزه‌ل چمنلرین،
بوُلاغیندان اَمَه‌نلرین
سوسنین، یاسمنلرین،
دؤندو خزانه نرمه‌سر!
سنله کئچن بئش گونلریم
بیر - بیریندن خوش گونلریم
یئتیشدی قالمیش گونلریم
لاپ گون باتانه نرمه‌سر!

ایسته‌رم یاماجین، دوزون،
قیش گونونده قارین، بوُزون
چمنلرینده یارپیزین -
وارگئنه، یا نه، نرمه‌سر؟!

---

١ - «باش آرخاج» نرمه‌سرین باشیندا بیر آدی‌دیر.

گلنده باهارین، یازین،
مله‌شنده قوْیون، قوزون،
دریب بیر دسته یارپیزین
گؤندر بو یانه نرمه‌سر!

عطریوی یارپیزدان آلیم،
گوللریوی یادا سالیم
یاتمیش بختیمی چالخالیم،
بلکه اوْیانه نرمه‌سر!

الوان گوللرین بیچردیک
سرین سولاردان گئچردیک
افطار اوْلاندا ایچردیک
نه یانا ـ یانه نرمه‌سر!

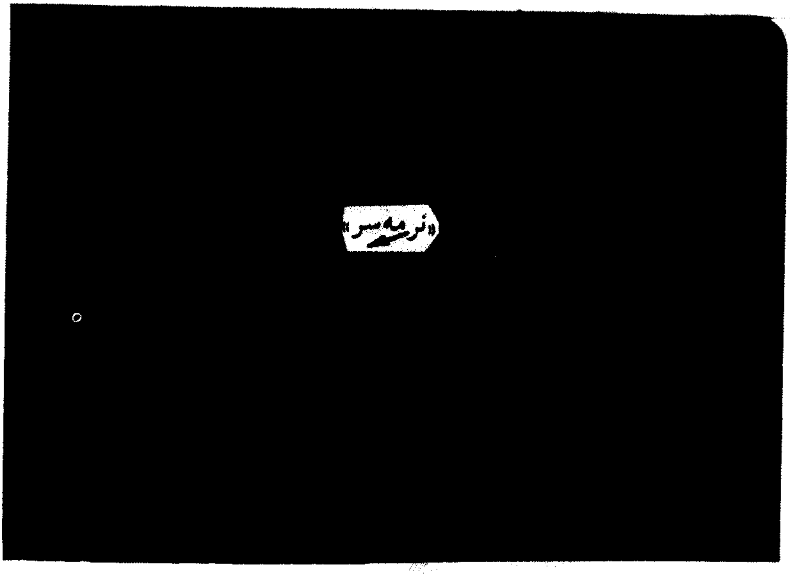

ایلان بوْروغو هر یوْلون
سیلدیریم قایا ساغ ـ سوْلون

حسـرتم مـینلر مـین کـؤلون ـ
شـیرین بـییانه نـرمه‌سر!

قـیزیل‌دوز[۱] ده سـؤ تـؤتماغا
چـاویشدا گـون یـؤباتماغا
گـئنه گـئدیرلر یـاتماغا ـ
بـاغا ـ بـؤستانه نـرمه‌سر؟

گـؤی بـؤلاغین[۲] هـاواسیندان
چـمنلرین صـفاسیندان
قـؤمرولارین نـواسـیندان
سـاخلا نـیشانه نـرمه‌سر!

۱ـ۲ـ مئشین کؤوشیننده یئر آدی‌دیرلار.

حسین ـ محمدخانی «گونئیلی»

الیـنیزده‌کـی کـیتابین مـؤلّفی اوْلان شـاعیر و یـازیچی حسـین ـ محمّدخانی «گونئیلی» ۱۳۳۴ ـ نجو ایلده همین اثرده سـؤزو گـئدن کندده اکینچی بیر عائیله‌ده دونیایا گلدی. دوْققوز یاشیندا مدرسه‌یه گؤنذریلدی. ایلک مکتبی مئشینده، اوْرتا مکتبی تهراندا بیتیردی. او، ایلک مکتبین دؤردونجو کلاسیندا اوْخودوغو چاغدان آنا دیلیمیزده شعر سؤیله‌مه‌گـه بـاشلادی. ائله او زمـاندان‌دا تـورکجه کـیتابلاری اوْخـوماغا داهـا آرتـیق چـالیشدی. اسـلامی انـقلابدان سـوْنرا، آنـا دیـلیمیزده بـؤراخـیلان مـطبوعات ایـله ایـلگی قـؤروب اوْنـلاری اوْخوماغا و یازدیغی شعرلر و مقاله‌لرین بیر حیصّه‌سینی اوْنلاردا نشر ائتمه‌یه سعی گؤستردی.یازماق و اوْخوماقلا یاناشی، آنا دیـلیمیزی علمی شکیلده اؤیره‌نمکدن‌ده غـافیل اوْلمـاییب، اوْن بـئش ایـلدن آرتـیق مـدّتده هـر بـیر الده ائتدیگی فـرصتده حـؤرمتلی عـالیملر رحـمتلیک اوسـتاد عـبدالکریم مـنظوری خـامنه و پـروفسور دکـتر

محمدتقی زهتابی‌نین درسلریندن، ها بئله تهران دانیشگاهیندا قوُرولان تورک دیلی ـ ادبیّاتی کلاسلاریندان اوْلدوقجا فایدالاندی.

او، ایندی‌یه کیمی اوُنلارجا جلد کیتاب یازمیش، توُپلامیش، تصحیح، تنظیم، تدوین ائتمیش و چاپا حاضیرلامیشدیر. همین اثرلردن بو گونه کیمی بئش آلتیسی چاپ و نشر اوْلموش قالانی هله‌لیک ایشیق اوزو گؤرمه‌میشدیر.

اوُزو هارادا اوْلسادا، اوره‌یی آتا ـ بابا یوُردوندا قالمیش شاعیر، «آنا یوُردوم گونئی» عنوانلی منظومه‌سی‌نین بعضی پارچالاریندا دونیایا گلدیگی کند و اوْرانین داغی ـ داشیلا، باغچا ـ باغی ایله بئله دانیشیر:

آنا یوُردوم، مئشین آدلی کندینده
داغلی ـ داشلی، شیرین ـ دادلی کندینده
یاخشی ـ یامان، دوْسلو ـ یادلی کندینده
نه قده‌رکی نفسیم‌وار، گؤزوم وار
اوْلسم‌ده‌کی، ائللرینه سؤزوم وار

❊ ❊ ❊

گؤزه‌ل کندیم اوُجا ـ اوُجا داغلارین
آرانلاردا یاشیل گئیه‌ن باغلارین
باغدا گولون، بوْستانلاردا تاغلارین
گئجه ـ گونوز اوْره‌ییمده سان وئریر
جسمیمه روح، داماریما قان وئریر

❊ ❊ ❊

«قیزیل گدیک[۱]»، گلیب سندن کئچنلر،
«سَرده خوُنو»[۲] بوُلاغیندان ایچنلر
یان ـ یؤره‌ده قالقانلاری بیچه‌نلر
حئییف قوْجالدیلار، اوْلوب گئتدیلر
سنین‌ده کی بوُروقلاین ایتدیلر

❊ ❊ ❊

«قیْزیل آرخاج[۳]»، کهلیکلرین قاقیلدیر؟
داشلار گلیر یاماجیندان تاقیلدیر؟
آته‌یینده بوُلاق سویو شاقیلدیر؟
توْرپاغیوین آل بویاسی قالیری؟
چوْبان گئنه سنده یاتاق سالیری؟

❊ ❊ ❊

گئنه چوْبان سنده سه‌گاه اوْخویار؟
گاه سوْرونو هایلاییب، گاه اوْخویار؟
گئنه چکیب اوره‌کدن آه، اوْخویار؟
گئنه قوُزو قوْیون گوْرور مله‌شیر؟
قاچیر کوْرنج توْز ـ توْرپاغا بله‌شیر؟

❊ ❊ ❊

«سرین بوُلاق»،[۴] نئچه ایلدیر آخیرسان؟
«سید کَمَر»[۵] قایاسینا باخیرسان،

---

۱ ـ میشوو داغلاریندا مشین داغلاری سایلان یئرلرده بیر گدیک‌دیر.
۲ ـ داغدا بیر یئر آدی‌دیر.
۳ ـ یوخاریدا سؤزو گئدن داغدا بیر آرخاجدیر.
۴ ـ سرین بولاقلی قوزئیده بیر بولاقدیر.
۵ ـ سرین بولاقلی قوزئیین یاخینلیغیندا بیر یئردیر و اورادا بؤیوک بیر قایا واردیر، او قایایا سیدکمر قایاسی دئیه‌رلر.

ساغدان سولا: عباسعلی بوبر، اومود آدلی تبریزلی دانشجو، ۱۳۷۷/۹/۳۰- ده وفات ائده‌ن پروفسور محمّدتقی - زهتابی، مهدی - رستم - محمّدخانی، جعفر- محمّدخانی، حسین - محمّدخانی «گونئیلی» (الینیزده اوْلان کیتابین مؤلّفی)، مشهد علی محمّدخانی (مؤلفین آتاسی)

میشوو سیرا داغلاریندا متشین کؤوشنی ترکیبینده اوْلان «زوْغالادره»-نین سککی‌لری آدلی یئرده سه‌شنبه گونو ۱۳۷۷/۲/۲۰

حسرتینده بیزلری‌ده یاخیرسان،
یار - یولداشی تئزگؤزوندن آتدین سن
کؤهنه دوْستو، تزه دوْستا ساتدین سن

❊ ❊ ❊

کئچن یایدا یوْلوم دوشدو باغلارا
فیکریم آشیب گئتدی کئچن چاغلارا
اوره‌ک یاندی، آهیم چیخدی داغلارا
گؤرجک اوْردا خزان یئلی اسیبدیر
چوخ آغاجی لاپ کؤکوندن کسیبدیر.

❊ ❊ ❊

چوْخ آغاجین اوُجا بوْیو بوکولوب،
دووارلارین داش ـ توْرپاغی توْکولوب،
قاپیلارین چرچیوه‌سی سؤکولوب،
چوْخ باغلاردا سوُ آرخلاری ایتیبدیر.
گول یئرینده چالی – تیکان بیتیبدیر.

***

باغ ـ باغچانین پوْزولماسی، سوْلماسی
دووارلارین بیر ـ بیر خراب اوْلماسی
سو آرخینا داش ـ توْرپاغین دوْلماسی
منه دئدی: هر گلیشه گئدیش وار
هر یوْققوشا دونیادا بیر ائنیش وار.

***

بئله بیلمه سنین دوُزون ایتیره‌م،
اوّره‌ییمده یادلیق کؤکو بیتیره‌م،
گؤرورسن‌سه، آیریلیرام، ایتیره‌م،

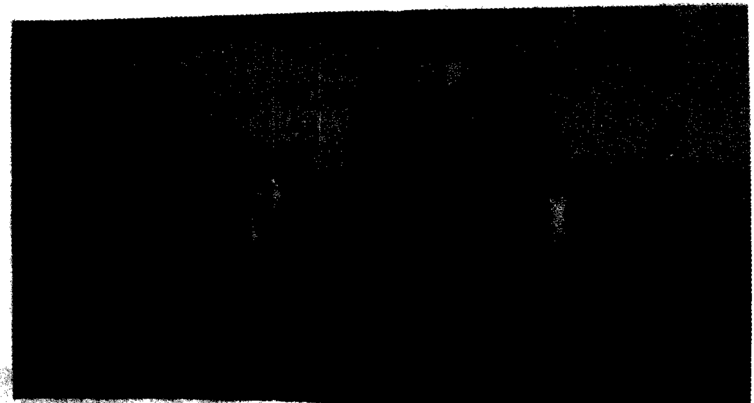

سولدان ساغا: سید مهدیزاده (پیمانکار)، مرحوم مش عباس ...، مرحوم سید حسن موسوی، حسین صبوری، قلی ملکی، محمد علی کاظمی، حسین محمدخانی، محمدحسین سلمانی

گلدین یولونو ((قیر – قوم)) الله یولو – ۱۳۴۷ –

هاردایامسا، اورەک سنه باغلی‌دیر
آیریلیقدان یارالی‌دیر، داغلی‌دیر

❊ ❊ ❊

«گؤی بولاغین»[۱] صفاسی‌وار، دادی وار
هر یئری‌نین اؤزو اوچون آدی وار
طبیعتدن غنی‌دیر، هر زادی وار
دؤشلرینده سوُلو ـ سوُلو گؤزەلر
یادا دوشجک ایستەک یاشین گؤز آلَر

❊ ❊ ❊

یاز اوْلاندا چمنلری پاریلدیر
بوُلاقلارین سوُیو شار ـ شار شاریلدیر
درەلرده سئله دؤنور خاریلدیر
سازاق دَییر سوُیودلرین باشینا
ماهنی چالیر توْرپاغینا، داشینا

❊ ❊ ❊

«قاباق تپه»[۲] گلیب سنده گَزَردیک
قارغا دوُزو[۳] ـ ن یاندیراردیق، اَزَدیک،
ائو ـ ائشیگی آغاراردیق، بَزَردیک
بایراملاردا گؤروشردیک، گوْلردیک
گؤروللردن غم ـ غصّەنی سیلردیک.

❊ ❊ ❊

یازدا چایین سوُیو داشقین گلَردی

---

۱ ـ گؤی بولاق کندین شمال ـ شرقینده بیر گؤزەلی، چمنلی، درەلی ـ تپەلی منطقەنین آدی‌دیر.
۲ ـ کندین قاباغیندا بیر بؤیوک تپەدیر.
۳ ـ بیر نوع سال‌دوزا بنزەین داشدیر کی، اوْددا یانسا گج اوْلار.

چایلاقلاری چۆمور ایله‌بَلَردی
آخا ـ آخا سسله‌نردی مَلَردی
بیزده سئله باخماق اوچون چیخاردیق
یارلیغانی ایته‌لردیک ییخاردیق

* * *

«گئرچک داشی[1]»، سنین نئچه یاشین وار؟
تۆرپاغا باتمیشسان، چاپیق باشین وار
اۏزون عۆمرون، آغ کیرپیگین، قاشین وار
سۆزو هاردان آچاجاقسان اۏزون دئ!
اورَه‌ییندە دالغالانیر سۆزون، دئ!

* * *

بۆیوک ننه‌م بیر گون ناغیل اوخودو
دئدی: قدیم اۏلوم ـ ایتیم یۆخودو
آداملارین عۆمورلری چۆخودو
گۆره‌یدین کی بیر گون اۏغول بئزیکدی،
آتاسی‌نین اۏلوم دۆنونو تیکدی.

* * *

آتاسینی آرخاسینا آلاردی
گتیرردی سنین یانان سالاردی،
آتا اۏردا کئجه‌یه دک قالاردی،
گئجه اۏنو بیر قوُرد گلیب یئیه‌ردی
قۏجا آتا اۏلوم دۆنو گئیه‌ردی.
گئرچک داشی ائله‌بیل کی، سۆزون وار

---

۱ ـ کندین قاباغینداکی قاباق تپه‌ده بیر داشیدی کی، آپاریب اۏنون اوستونده گئرچک اَزَردیلر. ازیلمیش گئرچکین یاغینی تۆتوب چیراقلاردا یاندیراردیلار.

اوٚره‌ییندە باغرین یاخار گؤزون وار
اوْتانیرسان، یاشی آخار گؤزون وار
یوْخسا قوُردا قوْجالاری سن وئردین؟
یوْخسا آدام یئیه‌ن قوُشا دن وئردین
اوْنا گؤره بئله اوزون قارادیر
چاپیلمیشسان، باشین ـ گؤزون یارادیر
او دونیادا باخ گؤر یئرین هارادیر؟
دئمه یوْخدور ائلین قصاص آلانی
ائل ساتانی یامان گونه سالانی

❊ ❊ ❊

ائله سؤیله یاخشی ـ پیسی قانسینلار!
یازیقلارا آغلاسینلار، یانسینلار!
بیر ـ بیرینده پیسی یاخشی سانسینلار!
بو دونیادا تیکان‌دا وار، گول‌ده وار
گؤزه‌للیکی آمما تکجه گولده وار

❊ ❊ ❊

بعضی دانیر ایمانینی، دینینی
آغیر یوک آلتینا وئریر چیگنینی
من دئییرم: قازما خلقین بئینینی
نه فرقی‌وار، کوٚل دئیینجه، گول دانیش،
قاشقاباغین یئره توْکمه، گول، دانیش!

❊ ❊ ❊

آللاها باخ بنده‌سینی اینجیتمه
قارغا کیمی گؤز چیخارتما، توک دیتمه
ائل ـ آرخانی اؤز ـ اؤزوندن چیوریتمه

بو دونیادا بیریاخشی، بیر پیس قالار
یاخشیلیقلا، سنین باشین اوُجالار

***

آنا یوُردوم آلینماز بیر قالاسان
دونیا بوْیو اوُجالاسان، قالاسان
نامردلردن قیصاصیمی آلاسان
آلچالداسان آجیلیغی اکه‌نی
اوُجالداسان ائل دردینی چکه‌نی

کئچمیشده گئیدیگیمیز پالتارلار

اؤلکه‌میزین بوْتون بؤلوکلری‌کیمی گونئی بؤلوگوه‌ائله‌جه‌ده مئشین کندی‌نین‌ده اؤزونه مخصوص پالتار فورماسی وار ایدی.

کیشیلرین گئیدیگی کؤینگین یاخاسی ایندیکی کؤینکلر کیمی اورتادان آچیلمیردی. بلکه کؤینگین سول چیگنینین قاباغیندان آشاغیا یاریلیردی. ایندیکی کؤینکلر کیمی نئچه دوْیمه‌لی یوخ، باشدا بیر دوْیمه‌سی واریدی کی، باغلانمالی یئری ده کؤینکده ده‌لینمز ایدی، بلکه قاتمادان یاخانین بوجاغینا آرتیئریلمیش، آراسیندان بیر دوْیمه کئچن «ایلگگ» آدلی بیر حلقه ایدی، دوْیمه‌نی او ده‌لیگه سالیب، یاخانی دوْیمه‌له‌یردیلر. بو فورمادا کؤینک بوْتون آیینلرده، یئرینی بو گوْنکو کؤینکلره وئرمیشسه‌ده، قوجا کیشی‌لردن اولان حاج محمد قلی عسکری‌نین آیینینده اؤز حیاتینا داوام ائدیر، دئمک بو آغ ساققال کیشی، بو فورمادا کؤینگین سونونجو طرفداری‌دیر.

کئچمیشده هر کیشی‌نین باشیندا بؤرک اولماق کیشیلیگین شرطی ساییلیردی. کیشیده بؤرک، آروادا لئچک (چَرقَد) شرافت نشانه‌سی ایدی. بؤرکه و لئچگه حؤرمتسیزلیک مقدّساتا و ناموسا حؤرمتسیزلیک کیمی ایدی. بونا گؤره‌ده هئچ واخت کیشینین بؤرکو باشیندان اسکیک اولمازدی.

اوغلانلارین دا چوخونون اۇزونه مخصوص بۆرکو اولوردو. بو بۆرکه «تَرلیک» دئیه‌ردیلر. ترلیک، بۆرک قده‌ر قالین اولمازدی، بیر قات توخونموش، آچیق قیرمیزی بویاسی اولاردی. بو بۆرک فورماسینین صفویه حۆکمدارلاری‌نین «قیزیلباش» اوردوسوندان قالماسی مۆمکوندور. رضا خان دۆورونه کیمی «کُت» عنوانلی بیر پالتاری گۆره‌ن اولمامیشدی. کیشیلر کۆینگین اۆستوندن «بۆزمه‌لی آرخالیق» آدلی بیر پالتار گئیه‌ردیلر. آرخالیغین قاباق طرفی کُت کیمی آچیق اولاردی، اونو دۆیمه و ایلگک ایله دۆیمه‌لردیلر. ها بئله بئللرینده «بَره‌ک» (شال) وقار وَ مَتانت نشانه‌سی ایدی. آنجاق رضا خانین ایسته‌گینه گۆره ژاندارملار و کندلرین دیل قانماز، تانری تانیماز کدخُدالاری بوتون ایران خلقلری‌نین محلّی و قومی دونـلارینی ده‌ییشدیردیگی زامـان بـو کـندده ده آرخالیقلاری و بۆرکلری گۆج ایله ده‌ییشدیریب، کُت گئیمک و «پَهلَوی بۆرکو» آدلی بـۆرکو بـاشا قویمـاغی خـالقا تکـلیف ائـله‌دیلر. کـیشیلره یئنی پـالتار فورماسینی قبول ائله‌مک اۆللر چتین اولسایدی دا، سونرالار اونو منیمسه‌دیلر وَ ایکی یۆز اللی ائولی کندده تکجه بیر کیشی هئچ واخت نه رضا خان تکلیف ائله‌ین بۆرکو باشینا قـویدو، نـه‌ده آیـنینه کُت گـئیدی. ۱۳۵۰-نجی ایـلده دۆنیادان گئدنده ده بئزدن توخونموش بۆزمه‌لی آرخالیق اینینده و «دۆرگـه» بۆرک -Dürgə börk باشیندا ایدی. اونون آدی حسین اسـلانی ایـدی‌کی، عموم اهالی ایچینده «آبا میسلیم» (Abamislim) عمی تانئینیردی.

آروادلار آیینلرینه بئز کۆینک، آیاقلارینا ایسه، ایندیکی دامنلره بنزه‌ین، آمـمـا چـوخ اوزون و گـئن اولان بۆزمـه‌لی (چـین‌دار) تومـمـان گـئیه‌ردیلر. چوخلاری باشلارینا باغلادیغی «چَرقَد»-یـن آلتـیندان اۆزلریـنه مـخصوص ترلیک‌ده قویاردیلار ترلیک باشدا ثابت قالماق اۆچـون بـیر «خـالتا[1]»-سـی واریدی. چَرقَدین اۆستوندن کند جولفالاری‌نین توخودوغو بـئز «مَـرفش»ده سالاردیلار. مرفش چادیرا کیمی «یاریم دایره» یوخ، دۆرد بوجـاقلی و مـربع

---

۱ ـ خالتا = بیر قاتما دیرکی، بیر اوجو بۆرکون بیر قیراغینـا تـیکیلیبدیر، آروادلار بـۆرکو باشا قویدوقدان سونرا اونو اۆز انگینین آلتیندان آپاریب، بۆرکون بو بیری قیـراغـینداکـی دۆیمه‌ده بَرکیده‌ر و بۆرک باشدان دوشمزدی.

شکیلینده اولاردی. مئشین مرفشلری شطرنجی دۆزولموش آغ ـ گؤی بویالی مربع شکیللی گۆللریله هر یئرده تانینیاردی. هر گۆلون ائنی ـ اوزونو تخميناً ۲ سانتی متر ایدی.

اؤلکه‌میزین بوتون یئرلری‌کیمی بورادا دا بۆزمه‌لی آرخالیق یئرینی کُت، بئز کؤینک یئرینی مُدِرن پارچالاردان تیکیلن بۆزمه‌لی دون (زوُبون) و بۆزمه‌لی تومان یئرینی شالوار توتموشدور.

حؤرمتلی اوخوجولار، سؤزوموزون بو قالان حیصّه‌سینده، کئچن صحیفه‌لرده سؤزو گئدن آبا میسلیم عَمی‌دن بیر آز داها دانیشماغی یئرلی گؤرورم.

آبا میسلیم عمی، نئجه کی درین دوشونجه‌لی، ائلینه، یوردونا باغلی بیر کیشی ایدی، اوشاقلیقدان دا هر نه گؤرموشدو، ائشیتمیشدی، ائله‌جه‌ده خاطیرینده ساخلامیشدی. بیر گۆن «قیزیل داش» دیبی آدلی کۆچه‌ده اوتوروب، دؤوره‌سینده اولان کیشیلره و اوشاقلارا کی، بیری‌ده من ایدیم، جوانلیق دؤوره‌سینین خاطیره‌لریندن سؤیله‌ییردی. نهایت سؤزلری‌نین آراسیندا بیر ماراقلی خاطیره‌ده سؤیله‌دی کی، ۱۳۴۸ ـ نجی گۆنش ایلیندن ایندییه‌کیمی من اونو اونوتمامیشام. ایندی او خاطیره‌نی او رحمتلیگین اؤز دیلیندن ائشیدیگیم کیمی ائشیده‌ک:

ـ تخميناً آلتمیش ایل بوندان قاباق یعنی ایگیرمی ـ ایگیرمی بئش یاشیم اولان زامانلاردا، بیر گۆن گؤردوک کی، آشاغی کندلیلرین[1] یاشلی کیشیلری چوخلو مال ـ داوار وَ آرواد ـ اوشاغی گؤتوروب، «مئشین چایی» ایله باش یوخاری گلیرلر. بئله گؤره‌ن مئشین اهلی، نه خبردیر دئیه سوروشدوقدا، اونلار دئدیلر:

ـ نه اوتورموشسوزا؟ گؤتورون، بالالارینیزی، قاچین داغلارا؛

۱ ـ اورمو گؤلونون قیراغیندا شرفخانا و اطرافینداکی کندلره مئشینده آشاغی کندلر دئیه‌رلر.

ائرمنی‌لرگلیر و مَمه یئیه‌ندن پَیه یئیه‌نه کیمی بیرینه رحم ائله‌مه‌ییرلر.
بونو ائشیدن مثشینلی‌لر: هانی ائرمنی‌لر و هاردان گلیرلر سوروشاندا، اونلار دئدیلر:
- بو گون بیر فوج عُثمانلی عَسگری «قورو یول » ایله اؤزلرینی شرفخانایا یئتیریب، دئدیلر:
- ائرمنی‌لر اورمو و اطرافیندا چوخلو گوناهسیز مسلمانلاری اؤلدوروب، کندلری یاندیردیقدان سونرا، بو گۆن اورمونون گمی بَره‌سیندن (گؤلمانخانا بره‌سیندن) گمی ایله یولا دۆشوبلر و آخشاما قَده‌ر شرفخانایا چاتاجاقلار مقصدلری‌ده گونئیده اؤلدورمک، یاندیرماق، چالیب، چاپماقدیر. بیزده بونو ائشیدن کیمی آرواد - اوشاغی و قوجالاری گؤتوروب، آرادان چیخارمیشیق، جوانلاردا الدن گلن قَده‌ر کندلری قوروماغا قالیبلار.
بونو ائشیدن مثشینلی‌لرده قورخویا دۆشوب، کندی بوشالتماغا جان آتیردیلار کی، ایکی نفر آتلی شرفخانادان بو کنده گلیب دئدیلر:
- داها قاچماق گره کمَز، آللاه ائرمنی‌لرین شَرّینی اؤزلرینه قایتاردی. عثمانلی عسگرلری گمی بَره‌سینده پوسقودا (کمینده) اوتورموشدولار ائرمنی‌لری گئیره‌ن گمی، گلیب «بَره وئردی[1]» اوندان سونرا ائرمنی‌لر گمی‌دن کؤرپویه چیخماق ایسته‌دیلر، آمما هر ائرمنی سیلاحلیسی کی گمی‌دن آیاغینی گؤرپویه قویدو، کؤرپونون یانلاریندا پوسقودا اولان عسگرلرین گۆلله‌سیله وورولوب، دریایا دۆشدو. بئله‌لیکله حتّیٰ بیری‌ده دیری قالمادی.
آبا میسلیم عَمی سؤزونون سونوندا دئدی: **آللاه** ساخلادی؛ یۆخسا، آللاه ائله‌مه‌سین ائرمنی سیلاحلیلاری‌نین آیاقلاری شرفخانایا چاتسایدی، سالماسدان تبریزه قَده‌ر هر کنده اللریندن گله‌نی

---

۱ - گمی بَره وئردی یعنی گمی بره‌سینده دایاندی.

ائله‌سه‌یدیلرده، بیر نفر قاباقلارینا چیخا بیلن تاپیلمازدی. چۆن او زامان نه قاجار دؤولتی طرفیندن گونئیده سیلاحلی عسگر وار ایدی، نه‌ده خالقین الینده تۆفنگ یا ائله بیر زاد تاپیلاردی.

ائولنمک دبلری

مئشینده بیری ائولنمک ایسته‌دیکده، اوّلجه اوْغلان طرفیندن بیر آرواده‌قیز ائوینه گئدر و بیر آز اوْیان ـ بوْیاندان دانیشدیقدان سوْنرا دئیه‌ر:

ـ گلمیشم دئیه‌م:

- بیزیم...ی (بورادا اوغلانئن آدئنی دئیەر) نؤکرلیگه قبول ائلەیین.

اۏنون جوابئندا، قیز آداملاری دئیەرلر:

گرەک مصلحتلشک؛ فیلان گۆن سیزه جواب وئرەریک:

نهایت او دوروب، گئدر. قیز آداملاری‌دا اؤز آرالاریندا مصلحتلشدیکدن سۏنرا، قیزی وئرمه‌لی اۏلسالار، اؤز راضیلیقلارینی اۏغلان ائوینه خبر وئررلر. بوندان سۏنرا بیر گنجه نئچه نفر کیشی بیر «کلّه قند» و شیرنی گؤتوروب قیز ائوینه گئدرلر. دانیشیقلار باشلانار و چۏخ واخت «کبین» و «باشلیق» قراری‌دا قویولار و قۏیولان قرارلارا هرایکی طرف راضیلاشدیقدان سۏنرا، بیر صلوات چئویریب، کلّه قندی سیندیرارلار. شیرنی یئییب، شیرین چای ایچیب! مبارک اۏلسون! دئدیکدن سۏنرا، دوروب گئدرلر و بو مراسیمه «شیرینی ایچمه» دئیەرلر. صاباح یا آیری بیر گۆن آروادلار بیر اۆزوکله قیز ائوینه گئدر و بیر بالاجا چالیب، اۏیناماقدان سۏنرا، اۆزوگو قیزین بارماغینا تاخیب گئدرلر. بوگۆنه «اۆزوک قویما» دئیەرلر. اۏندان سۏنرا مختلف بایراملار، چیلله گئجه‌سی و آخیر چرشنبه آخشامی قیز ائوینه شیرنی و آیری شئیلر آپارارلار. مثلا قوربان بایرامیندا بیر کیسه حنا، قوربانلیق اتی و بیر دۏنلوق یا چادیرالیق پارچا، چیله گئجه‌سی بیر قارپیزلا بیر پالتار یا پارلتارلیق پارچا، اۏروج بایرامیندا شیرنی و آیری بیرزاد و نۏروز بایرامینا نئچه گون قالمیش یعنی آخیر چرشنبه آخشامی شیرنی و آیری بایراملیقلار آپارارلار. هابئله آخیر چرشنبه آخشامی و بعضی بایراملاردا قیز ائویندن اۏغلان ائوینه «طاباق» گلر، بو طاباقلاردا شیرنی و آیری یئمه‌لیلردن باشقا، اۏغلانا مخصوص کؤینک، جوراب و دَسمال‌دا گؤرمک اۏلار. «آداخلی‌لیق» دۏرانی هرآرادان بیر اۏغلانی و یاخین آداملارینی قیز ائوینه قۏناق چاغیرارلار. تویا نئچه گون قالمیش قیزا گلین پالتاری تیکمک اوچون بیر سیرا پارچالار آلینیب، بیر قدەر شیرنی‌ایله قیز ائوینه آپارارلار. بو گۆنوز ایشی‌دیر و آروادلارین الیله اولمالیدیر. ائله‌جەده اورادا قاوال چالیب، اۏخویاراق پالتارلاری بیچرلر. بونا «پالتارآپارما» و «پالتار بیچمه»

دئیه‌رلر.

توی ایکی گئجه اولار. اوّل گئجه‌یه «خینا گئجه‌سی» (حنا گئجه‌سی) دئیه‌رلر. بو گئجه اوْغلان ائوینده ایکی طرفین کیشی‌لری شام یئدیکدن سوْنرا، اوْغلانا یاخین قوْهوم اوْلان کیشی‌لر اوْنـا سـاغدیش ـ سـوْلدوش دورارلار. یعنی اوّچ شمع یاندیریب، بیرینی اوْغلانا، بیرینی ساغ یـانیـندا دورانا، بیرینی‌ده سوْل یانیندا دورانا وئررلر. بورادا اوْغلانین دورمـاسینا «بگ دورما» و یانیندا کیلارین دورماسینا «ساغدیش، سوْلدوش دورما» دئیه‌رلر. ساغدیش، سولدوش دورما مراسیمی قیز ائوینده‌ده اوْلار. اورادا دا قیزین یاخین قوْهوملاری، اوْغلانین یانیندا دوران کیمی، قیزین یانیندا دورارلار و یاخشی‌سی بودورکی، ساغدیش ـ سوْلدوش دوران زامان هم گلین ـ کوره‌کن هم‌ده یانلاریندا کیلار، مجلسین او باشیندادورالارکـی، اوْزلری قبله‌یه ساری اولا. تویدا عاشیق اوْلسا، «بگ» دوردوغـو زامـان عاشیق بَگ تعریفینی باشلاییب، مخصوص اوْخوماقلار اوْخویار و تویدا اوْلانلاردا اوْنا پول وئره‌رک بگی تعریف‌له‌مه‌گینی خواهش ائدرلر.

اوْغلانین ساغدیشی گئجه تویدا اولانلارا صاباح گوْن اورتـا چـاغیْ ناهار وئرر. قیزین ساغدیشی، قیزا یاخین آروادلارا ناهار وئرروَگلین بزه‌ین گتیریب، گلینی بَزه‌تدیرر. اوْغلانین سوْلدوشو اوغلانی، قیزین سوْلدوشو ایسه قیزی و اونلارین یانیجا گئدنلری حاماما آپارار.

ایکینجی گئجه اوغلان ائویندن قیـز ائـوینه گـلین آپـارماغا گـلرلر. بوگلنلر اوْغلانا یاخین قوْهوم اوْلان کیشی و آروادلاردان اوْلمالیـدیلار. بورادا اوْغلانین آتاسی، او ساغ اوْلماسا بؤیوک قارداشی و یا اونلاریـن طرفیندن آیری بیر کیشی گلینین بئلینی باغلاماغا آروادلارین ایچینه گلر. او باغلایاجاغیْ بَره‌گی باغلامامیش،اوْنون ایکی اوجوندان توتوب، گـلینین باشیندان آشیریب، آیاقلاری‌نین آلتیندان کئچیررو دئیه‌ر:

«یئددی اوْغلان بیر قیز»، «یئددی اوْغلان بیر قیز» و یا:

آنام ـ باجیم قیز گلین،

ال ـ آیاغی دوْزگلین،

یئددی اۏغلان ایسته‌رم،
بیرجه دنه قیزگلین.

اۏندان سۏنرا «شالی» گلینین بئلینه باغلاییب، اۏنون باشینا قـویدوغو اؤز بـؤرکونو گـؤتوروب، گـئتمک ایسته‌دیکده بیر آز تئز آرادان چیخماسا، آروادلار اۏنو گلینین قاباغیندا اۏینادارلار. اودا مجبور اۏلاراق، آز دا اۏلسا، اۏینایار. بو مراسیمه «بئل باغلاما» دئیه‌رلر. آرتیرمالییام کی، گلین اۏغلان ائوینه چاتدیقدان سۏنرا، او بره‌گی آروادلارین ایچینده اۏغلانا آچدیرارلار. اۏغلان اۏنو آچماغا گئددنده چالیشمالیدیر کی، گلینین آیاغینی آیاقلاسین و بورادا «دیری باش» اۏلماسا، قیزین یانینا چاتدیقدا، قیز اۏنون آیاغینی آیاقلایاجاق و خالق ایچینده اۏلان ایناما گؤره، بئله اۏلسا، یعنی قیز اۏغلانین آیاغی‌نین اوستونه آیاق باسارسا، عؤمور بۏیو اۏغلانا دیل دئیه‌جکدیر (یعنی دیلی اوزون اۏلاجاقدیر).

نهایت گلینی قیز ائویندن چیخارتدیقدا، قیزین قارداشلاری و آیری یاخین قوهوملاریندان اۏلان گنجلر و اۏغلانلار یولو کسیب، گلینی آپارماغا مانع اۏلارلار. بورادا اۏغلان آداملاری اۏنلارین هربیرینه بیر کلّه قند وئرمه‌لیدیلر، یوخسا یول آچیلماز. یۏلون یاریسیندا اۏغلان ساغدیش ـ سۏلدوشو ایله گلینین قاباغینا گلیب، اونا آلما آتار، بونادا «آلما آتما» دئیه‌رلر. اۏغلان آلما آتاندان سۏنرا ائوینه دۏنوب، بیر اوجا یئره یا داما چیخار و گلین قاپیدان گیردیکده، جیبینده حاضیرلادیغی شیرنی و پوللاری اۏنون باشینا سوورار. نهایت صاباح سحرهرایکی طرفه قوهوم اۏلان آروادلار، اللرینده گؤز آیدینلیقلاریلا، گلینی گؤرمه‌یه گئدرلر. بو گۏن‌ده آخشاما کیمی چالیب اۏیناماق داوام ائدر. بیر گئجه کئچدیکدن سۏنرا، گلینین عائله‌سی ائوینده قوناقلیق ترتیب وئریلر، بۏتون اۏغلان و قیز آداملاری اورایا چاغریلارلار و بئله‌لیکله‌ده تۏی چال ـ چاغیرلاری سۏنا چاتار؛ آمما گلین ایله کۏره‌کنین یاخین قوهوملاری‌نین

هردن بیری یئنی قورولموش عائله‌نی شاما چاغیرار و بو

یۆل ایله اوْغلان ـ قیٛز یئنی قوْهوملاریلا تانیٛش اولارلار.بـو چـاغیٛـریشا «آیاق آچما» دئیەرلر.

* * *

آخیر چرشنه

مئشینده بهمن آیی‌نیٛن آخیٛـر چـرشنبه آخشـامیٛـندان بـاشلایاراق، اسـفندین سوْنونـا کـیمی، هـرچـرشنبه آخشـامی، گوْن بـاتاندان سـوْنرا، اوشـاقلار دامـلاردا، کوْچـه‌لرده اوْد یـاندیٛـرارلار و اوْنـا «بـوْهوْرلو» (Bohorlu) دئیەرلر. بعضی‌لری‌ده کـوْهنه پـالتار جیٛـریقلاری و بـاشقا پارچا کیمی زادلاردان توْپ کیمی بیرزاد دوْزەلده‌رک، اوْنو نفته باتیٛرار، و اونا اوْد وورروب، وار گوْجلریله گوْیه آتارلار و دوْشن کیمی یـئنه ده گوْتوروب گوْیه آتارلار. بونا «بوْهوْرلو آتما» دئیەرلر. آردیٛجیل اوْلاراق، بئش چرشنبه آخشامی‌نیٛن اوْلکی‌سی «یونگولبار» و آخیرئنجیٛسی چوْخ ماراقلی، شدّتلی و هیجانلی اولار. بـهمن آیـی‌نیٛـن سـوْنونجو چـرشنبه آخشامی بوْهوْرلوسونا «یالان بوْهورْلو»، آردیٛجاگلن یعنی اسفندین اوْل چرشنبه‌سی آخشامیٛندا کئچیریله‌نه «چیلله قاچدیٛ» و اسفندین سوْنونجو چرشنبه آخشامیٛنا آخیٛر چرشنبه دئیەرلر. هابئله ایلین آخیٛرینجی سه‌شنبه گوْنو (چرشنبه آخشامی) کیشیلر و اوْغلانلار چرشنبه بازاریٛنا گئده‌رلروْ. بایرام اوْچون بیر سیٛرا یئمه‌لیلرله بـایرامـلیٛـق وئـرمه‌لی زادلاری آلارلار. آخیٛر چرشنبه آخشامی ائولرین هامیٛسیندا شاما «پیلوو» پیٛشیریب یئیەر، اوْندان سوْنرا ایسـه بـازاردان آلدیٛـقلاری یـئمه‌لیلردن کوْرسـو اوْسـتونه قوْیولار و هرکس هرنه سئورسه، اوْندان یئیەر. آخیٛر چرشنبه آخشـامی کوْرسولرین چـوْخونون اوْسـتونده بـونلاری گـوْرمک اولار؛ نـوْخود،

کیشمیش، تبریز حالواسی، اورمو حالواسی، ساپادوْزولموش اَنجیر، راحتِ الحُلقوم، جَویز ـ بادام ایچی و سایره...

آخیْر چرشنبه آخشامیْ آتا ـ آنا و قارداش ائویندن اَرده اوْلان قیْز و باجی ائوینه «طاباق» آپاریْلار. او طاباقدا بونلار اوْلار: بیر پارچا چیت (چادیْرالیْق یا دوْنلوق)، بیر بوْشقاب پیْشمیش دوْیو، بیر بوْشقاب شیرنی و آخیْر چرشنبه بازاریْندان آلیْنمیش یئمه‌لیلردن، بیر قالیْب صابیْن و سایره. بومراسیم باجی و قارداش هر نه قدر قوجالسالاردا، داوام ائدر. یعنی بیر قوْجا و اونلارجا نَوه و نتیجه‌سی اوْلان قارداش، اونلارجا نوه ـ نتیجه‌سی اوْلان باجیْیا هرایل بو طاباغیْ گؤندرمه‌لیدیر.

آخیْر چرشنبه آخشامیْندا هئچ کس ائوده پیس سؤز دانیْشمامالیْدیر، چوْنکی مؤمکوندور «کیلید سالان» اوْلا. یعنی هرکس گلن ایلده آرزولاریْنا چاتاجاق ـ چاتمایاجاغیْنی سیْناماق اوْچون آخیْر چرشنبه آخشامیْ بیر «آچار» (کیلید) گؤتوروب، قوْنشولاریْن بیرینین باجاسی یا پنجره‌سینه یاخیْنلاشاراق اونلارین دانیْشیقلارینا قولاق آسار. دانیْشیقلار یاخشی سؤز و اومود وئریجی اوْلسا،کیلید سالان ایسته‌دیگینه چاتاجاغیْنا اینانار. یوْخسا آرزوسونا چاتماقدان اومودونواوْزر. بونودا دئمه‌لییَم کی،کیلید سالان «جولفا» قاپیْسیناگئدرسه، داهادایاخشی‌دیر، چونکی قدیمدن دئمیشلر «جولفا قاپیْسی دوْز دئیه‌ر». ایندی کی سؤز بئله گلدی، بوباره‌ده بیر حکایه سؤیله‌مک ایسته‌ییرم:

ـ یاشلیْلارین دئدیگینه گؤره، بیر زامان مئشینده بیر کدخدانی کدخدالیْقدان چیْخارتمیشدیلار، اوْنون آروادی اؤز باجیْسیلا بو قرارا گلیرلرکی، بو ایل آخیْر چرشنبه آخشامی کدخدالیْقدان چیْخاریْلمیش اری‌نین بیرداها کدخدا اوْلاجاق، اوْلمایاجاغیْنا کیلید سالالار. آرواد آخیْر چرشنبه آخشامی بیر کیلید گؤتوروب باجیْسی‌نین قاپیْسینا گلیر. ایکی باجی چوخ فیکیرلشدیکدن سوْنرا، یاخیْندا اوْلان بیر جولفانیْن ائوی‌نین باجاسیْنا یاخیْنلاشیرلار. جولفا کیشی‌نین عائله‌سی چای ایچیردی. ایکی باجی بیر ـ بیرینه دئییر:

- «اوّل ائشیتدیگیمیز سؤزو سالدیغیمیز کیلیدین جوابی‌کیمی قبول ائده‌جه‌ییک». و قولاق آسماغا اۆتوردوقدا، ائشیدیرلرکی، جولفانین آروادی قیزینا دئییر:

- «خاتین، گؤزلرین بَره‌لتمه، سماور قوپ - قورو قورویوبدور داها جیکگه‌سی‌ده یوخدور». بونو ائشیدن کدخدا آروادی باجیسینا دئییر:

- باجی دور، گئدک، جوابیمی آلدیم، بیرداها کیشی‌نین کدخدا اولاجاغینا اومود یوخدور، هرزامان خاتینا چای یئتیشرسه، بیزیم کیشی‌یه‌ده کدخدالیق یئتیشه‌جکدیر، و بئله‌ده اولور، یعنی او کیشی هئچ واخت داها کدخدا اولا بیلمیر!

* * *

قدیم زامانلار «بَره‌ک سالّاماق»دا آخیر چرشنبه آخشامی‌نین دبلریندن‌ایدی. اوغلانلارین هر بیری - بیر شال (بَره‌ک) گؤتوروب، قونشولارین دامیناچیخار و دامین باجاسیندان اونو ائوه سالّایاردیلار. ائوییه‌سی اونا یئمه‌لی یاگئیمه‌لی باغلامالیدی. ایندی قدیم داملارین «تاوانیندا» (سقفینده) اولان باجالار یوخدور و ایندیکی بنالارین باجالاری پنجره‌یه دؤنوبدور. پنجره‌دن‌ده شال سالّاماق اولماز. دئمک اولار بو دب یعنی شال سالّاماق آذربایجانین بیر چوخ یئرلرینده اولاردی و نتیجه کی، مرحوم «اوستاد شهریار»
«حیدربابا» منظومه‌سینده دئییر:

... بایرام ایدی، گئجه قوشو اوخوردو،
آداخلی قیزبگ جورابین توخوردو،
هرکس شالین بیر باجادان سوخوردو،
آی نه گؤزل قایدادی شال سالّاماق!
بگ شالینابایراملیغین باغلاماق.

شال ایسته‌دیم من ده ائوده آغلادیم،

بیر شال آلیب تئز بئلیمه باغلادیم
غلام گیله قاچدیم شالی ساللادیم،
فاطما خالامنه جوراب باغلادی،
خان ننه‌می یادا سالیب آغلادی.

* * *

محرّمده عَزا مراسیمی

مشینلی‌لر ده، بوتون شیعه‌لر کیمی، محرّم آیی‌نین ایلک اون گونونده مشینده «شاخسئی ـ واخسئی» دسته‌سی چیخارار، دسته ایله کوچه‌لری دولاناراق، بیر سیرا «شُعار»لار وئررلر. البته نوحه کتابلاری و نوحه‌خوانلار چوخالدیقجا بو شُعارلار یئرلرینی نوحه شعرلرینه وئریر و دسته‌نین هامیسینین یئرینه تئچه نوحه خوانین سسینی ائشیتمک اولور، داها دوغروسو نوحه و عزا مراسیملری‌ده گوتو ـ گوندن «مُدِرن له‌شیر» و سنّتی دوروموندان صنعتی دوروما کئچیر، آیری اصطلاحلا دئسه‌ک عزامراسیمی زامانلا آددیملاییر. آنجاق نوحه و نوحه خوانسیز کئچیریلن مراسیمده‌ده دسته ایکی بولونر و شعارلارین بیر پارچاسینی بیرطرف، بیر پارچاسینی‌دا بیر طرف نوبتی اولاراق، اوجاسسله دئیه‌ردی. شعارلاری صفلرین اوللرینده گئدن اوجا سسلی کیشی‌لردن بیری دئییشردی. همیشه ده قوجالارین یئری صفلرین قاباغیندا، گنجلرین و اوشاقلارین یئری صفین دالیسیندا اولوب و اولماقدادیر. دسته‌نین باشلانقیج شعاری «حسن وای ـ حسین وای» اولوردو، سونرا آشاغیداکی شعارلاردا دئییلیردی.

۱ ـ حسن آغام وای منیم،
حسین آغام وای منیم

۲ ـ حسن، حسین یاعلی،
یزیده لعنت گلی
۳ ـ حسن، حسین یا الله،
یزیده لعنت‌الله
۴ ـ غریب آغام وای منیم،
شهید آغام وای منیم
۵ ـ حسن، حسین ایپَکدیر
یزید قاراکؤپکدیر
۶ ـ حسینین باشی یوخدور یامحمد
مگر قارداشی یوخدور یامحمّد؟
۷ ـ آی ائشیغی سؤد کیمی
یزید گلیر ایت کیمی

عاشوراگوٚنو جماعت عاشورا نمازیندان کنده دؤندوکده

۸ ـ یزیده باخ، یزیده
بنزیر بیزیم بوْز ایته
۹ ـ گؤیلردن سس گلیر، حسین صداسی
انس، جنّ دئییر جانیْن فداسی
۱۰ ـ یزید مینیب آتیْنا
لعنت اوْنون ذاتیْنا
۱۱ ـ حسینه یئرلر آغلار، گؤیلر آغلار
وصیّ مصطفا پیغمبر آغلار

...

هابئله تکجه کیچیک اوشاقلاردان قورولان دسته‌لرده یوخاریْداگلن شعارلاردان باشقا بو شعارلاردا دئییله‌ر.

حسن، حسین گوٚلدسته
یزید دوٚشوب اَیدَسده
یزیدین باشی توْخماق
ایتین گؤتونه سوْخماق

آب ـ هوا وضعیّتی

الف ـ مئشین میشوو داغلاری یاماجلاریندا و نسبتاً اوجا یئرده یئرله‌شدیگی اوْچون آراندا یئرله‌شن کندلره گؤره قیشی تئز باشلانار و نسبتاً اوزون سوْره‌ر. ایلین چوخ آیلارئندا داغلارئندا قار گؤرمک اولار و چوخ واختلار آراندا‌کی کندلره یاغئش یاغاندا، یوخاری کندلره، او جمله‌دن مئشینه قار یاغار. قئشین چوخ گوْنلری هاواسی چَنلی ـ دومانلی، قارلی ـ کوْلکلی و بوزلو، قیرووولودور، آمما یایین هاواسی‌نین گؤزه‌للیگی، کؤشنین طراوتی و یاماجلاردان آخان بولاق سولاری‌نین شیریلتیسی، سازاق آغاجلارا ده‌یدیکجه یارپاقلاردا روحو اوخشایان و یاشایئش موسیقیسی اولان پیچیلتیلار، قیشین بوتون چتینلیکلرینی، سویوغونو، بوران ـ توفانینی یاددان چیخاردیر.

ب ـ بو کندین یئرلری‌نین یاریسی دئم، یاریسی‌دا سولودور. سولو زمی‌لری و باغ ـ بوستانلاری داغلاردان و تپه‌لرده‌ن آخان گؤز یاشیندان دورو بولاق سولاری و کندلیلرین یئر آلتیندا قازدیغی نئچه کهریزین

محمّد مهدوی قاپاقاباغیندا کهلیک اؤولاماقدا، ۱۳۷۲- قیش فصلی

سویو ایله سووارارلار. آنجاق بو سولار کئچمیشده زمیلرین هامیسینا چاتسایدی دا، ایلدن ایله کهریزلرین سولاری‌نین آزالماسینا گؤره ایندی چوخلو سولو زمیلرده دئم اولموشلار. قوجاکیشیلرین دئدیگینه گؤره کنددن آشاغیداکی کهریزلرین بیری‌نین سویو قدیم زامانلار او قده‌ر گوجلو چیخاردی کی، سویون خارئلتیسی‌نی نئچه یۆز متر اوزاقدان ائشیتمک اولوردو. بو سؤزه شاهید او کهریزدن آشاغیدا «بایئر» آدلانان بؤیوک بیر تپه‌نین بؤیورلرینده قالان سو آرخلاری‌نین یئری‌دیر. مثشینلی‌لر بو کهریزین قاباغینداکی چوخلو باغلاری سو واردیقدان سونرا، سویون آرتیغینی بایئر تپه‌سینین هم قوزئی یاماجلاریندان هم‌ده گۆنه‌وریندن آشیریب بایئرین ایچینده‌کی یئرلرده اکینچیلیک ائده‌ردیلر. تأسف اولسون کی، ایندی بو کهریز لاپ قاباغینداکی میوه باغلاری‌نی‌دا سووارا بیلمه‌ییر. آرتیرمالییام‌کی، بو کهریزین سویو گوجلو اولدوغوندا سسلنمه‌یینه گؤره «چاوئش» و چاویش کهریزی آدلانمیشدیر و ایندی‌ده سویون آزالماسینا باخمایاراق، چاویش کهریزی تانینیر.

ج ـ میشوو داغلاریلا اورمو گؤلونون اورتاسیندا یئرله‌شن کندلرین بیر سیراسی، او جمله‌دن مثشینده گئجه‌لر یئل داغلاردان دریایا طرف اَسرکی، بونا «مثه‌یئلی» دئیه‌رلر. گونوزلرده یئل دریادان داغا ساری اَسر. مثشینلی‌لر بو یئله «آغ یئل» دئیه‌رلر.

دورنالارین جنوبدان گلیب، شمالا ساری اوچماقلارینی گؤره‌نلر: قیش چیخماقدادیر، هاوالار خوشالاجاق و یاز گلمَکده‌دیر ـ دئیه‌رلر.

د ـ مثشین چایی‌نین سویو چوخ گوجلو اولمادیغی اوچون، هاوالار سویودوقدا دونماغا باشلایار و چای سویو کسیلر. اسفند آیئندا هاوالار قیزیشدیقجا بوزلارین دونو آچیلماغا باشلایارَ دونموش چای سویو قارشپه‌لری‌نین آلتیندا یولا دوشه‌ر.

ه ـ ایل «اَره‌زَن[۱]» یا «هئره‌واش[۲]» اولماسا، چای سویو اسفند آیی‌نین اون یئددینجی گوْنو کندین یانیندان آشاغی کئچر. آمما اَره‌زن اولسا او گوْنه قده‌ر کنده گلیب چاتماز، هئره واش‌دا اولسا، او گوْندن قاباق گلر.

و ـ آی و یا گوْنش «آغیل باغلاسا»، (دؤوره‌سینی هاله توتسا): گلَن گوْنلرده یاغیش (وَ قیش اولسا، قار) یاغاجاقدیر ـ دئیه‌رلر.

مشه جبار علی قره حسنی جوّی وضعیّتی و گله‌جگی‌نی بیلنلردن و بو باره‌ده دئدیکلری‌نین چوخو دوْز چیخان کیشیلردن بیری ایدی کی ۱۳۵۰ ـ ینجی ایلده یئتمیش یاشیندا وفات ائتدی. روحو شاد اولسون.

---

۱ ـ معمولی واختیندان دالییا قالان. مثلاً بو قویون اَره‌زن دوغوب، یعنی گؤزله دیگیمیز واختدان گئج دوغوب. یا بو بوستان اره‌زندیر، یعنی واختیندا قوهون، قارپیزی یئتیشمه‌میشدیر.

۲ ـ واختیندان تئز اولان بیزادا دئییلیر و اَره‌زن سؤزونون عکسینه‌دیر. مثلاً بو باغ هئره‌واش‌دیر یعنی میوه‌لر تئز یئتیشیب. یا ایل هئره واشدیر، یعنی هر زاد اؤز طبیعی واختیندان تئز اولور.

* * *

اوُشاق اویونلاری

مئشینده‌ده، آیری یئرلرکیمی چوْخلو اوشاق اوْیونلاری واریْدی کی، اوشاقلاریْن بوْش واختلارینی دوْلدوراردی، ایندی تیلویزیونون ائولره یوْل آچماسیْلا بو اوْیونلار اونودولماقدادیْر. بونلارین اوْزونه مخصوص شعارلاری‌دا واریْدی و سوْزسوز کئچیریلمزایدی. اوْنلاریْن نئچه‌سی‌نین آدیْنی چکه‌رک، آچیْقلامالاریْندان وازکئچیرم. ۱ ـ گیزلن پاچ، ۲ ـ قارا قازان قوْپ، ۳ ـ بابا ـ بابا، ۴ ـ جیزیْق داشی، ۵ ـ هَنقَره، ۶ ـ قئیقالاها ـ قئیقالا، ۷ ـ بئش داش، ۸ ـ قوْندوم، ۹ ـ ال ـ اله چوْبان گله، ۱۰ ـ آشیْق اوْیناماق، ۱۱ ـ جَویز و چَرده‌ک اوْیناماق، ۱۲ ـ قوسدو ـ قوسدو بامبیْلی، ۱۳ ـ خان توپو (خان گله)، ۱۴ ـ پئل ـ دسته.

* * *

اینامالار

کئچمیش زامانلاردان قالمیْش اینامالارین بیر چوْخو اونودولوب، آرادان قالدیْریلمیْشسادا، بیر سیْراسی ایندی‌ده وار گوْجو ایله ائل ایچینده قالماقدادیْر. حتی بعضیلری دین دوْنو گئیمیش و دین بوْیاسی‌دا گوْتورموشدور. مئشینده اوْلان اینامالارین بیر سیْراسینی سوْیله‌مک ایسته‌ییرم.

* * *

۱ ـ دوعایازدیرماق

بیر چۆخ خستەلیکلرین داوا ـ درمان ایله آرادان قـالدیـریلمـاسینی گؤره ـ گؤره، یئنه اوّچ ـ دؤرد کلمه یا حتی حرف و عدد یـازماق ایـله آغریٖنی توختادماغا چالیٖشانلار آز دئییللر. هلەده کاغیٖذا یازیٖلمیش اوّچ ـ دؤرد کلمەنی پیشیک توٚکوایله، «آغ سوپورگه»[۱] کوٚلو ایله یاندیٖـراراق، کوٚلونـو دؤرد یـوٚل آیـریٖجینـا تـؤکمک ایـله خستەلرین درمـانیٖـنی آختاریٖرلار، هلەده نئچه عربی سؤزو یاشیٖل پارچادا چیگینه تیکمک ایله جنّلری قوٚوورلار. خالقیٖن خرافه پرستلیگی‌نی گـؤرن دوعـا یـازانـلاردا فُرصتی غنیمت سایاراق، اوشاغی اولمایانلارا اوشاق دوعاسی، دئـیینگل کیشی‌لرین آغریٖنی باغلاماق دوعـاسـی و فـیلان قیـزی، فیٖـلان اوٚغـلانا وئرمگه محبّت دوعاسی یازماق عنوانی ایله خالقیٖن جیبینی سـؤیورلار. مئشینده گـؤرونمەسەده، ائشیتدیگیمه گـؤره حـتی بـعضی یـئرلرده بـو وضعیت اورایا چاتیٖب کی، آروادی ایله ساواشان کـیشی‌لرین گـؤزونده آروادیٖـنی گـؤزل و سـئویملی جـلوەلندیرمک اوٚچـون، آروادیٖـن امجکلرینی و گؤبگی‌نین دؤرەسینی ده یازیرلار!

* * *

۱ـ آغ سوٚپورگەنی، پیشیک توکو و شدّاد، نمرود، فرعون و سایرەنین آدیٖلا یاندیٖرماقدا، بئله بیر حکایه وار:

ابراهیم پیغمبری اودا آتاندا، هئچ بیتگی اوّلده اود آلمادی آنجاق آغ سوٚپورگه اود آلدی.

۲ ـ اوشاغا قیرخ ساخلاماق

تَزه دوْغولموش اوشاغی قیرخی چیْخمامیش یعنی دوْغولدوغوندان قیرخ گوْن اولمامیش، ائشیگه چیْخارماق یاخشی دئییل و اوْنون اوْلدوغو ائوه‌ده هرکس گیره‌بیلمز، یعنی او آدام کی، هله اوشاغی یاخیْندان گوْرمه‌ییب، اوشاق اوْلان ائوه گیرمک ایسته‌سه، گره‌ک قاپیْدا دایانا و اوشاغیْ اوْنون اوْستونه گتیره‌لر، یوْخسا اوشاق جینلی ـ دوعالی اوْلار. هابئله اوشاغی تک قوْیمازلار، «قیرخلی اوشاق» تک قالسا، جینلر اوْنو اوْز اوشاقلاریْلا دَییشرلر. هابئله تزه دوْغموش آروادا اوْن گوْنه کیمی قیرخلی اوشاق کیمی گله‌نین اوْستونه چیْخمالی‌دیر، یوْخسا اوْنو چیلله باسار و بو اوْن گوْنده پیشیگی قوْواندادا «پیشدی» دئمه‌مه‌لیدیر، چوْن سوْدو قاچار و یاخشی بودورکی، پیشیک قوْوماق گره‌ک اولسا، بو ایشی آیری آدام گوْره. آمما «نفاس» غُسلوندان سوْنرا گله‌نین اوْستونه چیْخماق گره‌ک دئییل، پیشیگی‌ده قوْوابیلر.

* * *

۳ ـ ال آروادی!

یئنی دوْغموش آروادی «نفاس» غُسلونو ائله‌مه‌ینجه، تک قوْیماق اولماز، چوْن «ال آروادی» گلیب، جیگرینی چیْخاریب، آپارار، سویا چَکَه‌ر، و آروادیْن اؤلومونه سبب اوْلار.

ال آروادیْنی هرکس گوْرَرسه، اوْنو توتاراق پالتاریْنا بیر ایگنه یا سانجاق باتیْرسا، او داها قاچیْب گئده‌بیلمز و اوْنو ساخلایان هردردین درمانیْنی اوْندان سوْروشابیلر و اودا دئیه‌ر. ال آروادیْ ائوایشی

گؤرمکده‌ده ال ـ آیاقلی و دیری باش اولار، هرنه قده‌ر سانجاق یا ایگنه اؤنون یاخاسیندادیر اؤنو ایشلتمک اؤلار، آمما بیری سانجاغی چیخارتسا، او غیب اؤلار، البته او اؤزو ایگنه یا سانجاغا ال وورابیلمز.

اؤ ایشلریندن خصوصیله «جهره. آییرمکده» الیندن یاخشی ایش چیخار، یعنی آروادین اؤن گؤنده آییردیگی پامبیغی ال آروادی بیر گؤنده آییره‌بیلر.

* * *

٤ ـ گئجه دیرناق توتماق

گئجه‌لرین هامیسیندا و گؤنوزلرین شنبه گؤنو دیرناق توتماق لاپ پیس ایشلردن‌دیر. شنبه گؤنو دیرناق توتماق حاقدابئله بیر سؤزوار:

«شنبه گؤنو دؤغوز (دونقوز) دؤغوزلوغوایله تؤکونو یئره سالماز».

هابئله گئجه دیرناق توتماق و گؤنوز ناغیل دئمک حاقدا بئله بیر سؤز وار:

گئجه دیرناق توتانلار !
گؤنوز ناغیل دئیه‌نلر !
آلبت بوراگلرسیز .
ایستی کؤسؤو یئیه‌رسیز .

* * *

٥ ـ جمعه، چرشنبه آخشامی جهره

اَییرمک

چرشنبه آخشامی هـرکس جـهره تۆولاسـا، آغـزیٔ آیـیلَر. جـمعه آخشامی‌دا یومنو پـیس اولار. آنجـاق جـمعه آخشـامی یۆن و گۆزەم اٰییرمک چوخ‌دا پیس اولماز.

بـو اینـام قـدیم زامـانلاردان داوام ائـدیردی، آمـمـا یۆن اَییرَن آروادلاردان بیری بیر گۆن بو قانونو پوزاراق چرشنبه آخشامیٔ جهره‌ایله یۆن اَییردی، آمما نه ضررین چکدی، نه‌ده آغزی اه‌ییلدی. اۏندان سۏنرا آیریلاری‌دا بوایشی گۏردولر، یئنه هئچ کسه بیرزاد اۏلمادی، بوناگۏره‌ده بوقانون بۏتونلوکله پۏزولدو و بو طیلیسم بیر یۏللوق سیٔندی.

* * *

٦ ـ کؤرپه اوشاغین دیش چیخارماغی

کـؤرپه اوشـاغی دیش چیٔخـارینجا ائشـشگه‌میندیرمک اۏلـماز، چۆنکـی دیشـلری، ائششک دیشـی کـیمی، بـؤیوک چـیٔخـارلار. و یـاخشی‌سی بـودورکی، اۏنـو دیش چیٔخـارمامیش بـیر کـؤرپه قـوزویا میندیره‌لر. چۆن بئله ائله‌سه‌لر، اۏنون دیشلری، قوزو دیشی کیمی، اینجه و گؤزه‌ل اۏلار.

اوشاق اۏست انگیندن دیش چیٔخارتسا «روزو»سو آز، آلت انگیندن چیٔخارتسا، روزوسو بۏل اولار. هابئله دیشلری آرالی آدامین روزوسـو بۏل اولار.

* * *

۷ـ آروادلارین یئریکله‌مه‌سی

یئریکله‌ین آروادین کؤنلو هرنه یئمه‌لی ایسترسه، گره‌ک اوْنا وئریله، چوْنکی ایسته‌دیگی زادی یئمه‌سه، دوْغاجاغی اوشاغین گؤزلری «چئر» اوْلار. هابئله یئریکله‌ین آرواد هرکسدن هرنه آلیب یئسه، دوْغاجاغی اوشاق هم اخلاقدا هم ده یاراشیقدا «تیکه‌یه» چکه‌جکدیر، یعنی تیکه وئرن آداما بنزه‌یه‌جکدیر. بونا گؤره آروادلارا تاپشیرارلارکی، آغیزلاری دادسیز اوْلاندا، هرکسدن تیکه آلیب یئمه‌سینلر.

* * *

۸ـ گون دالیسی خوروزون بانلاماسی

خوْروزون گوْن باتاندان «دان یئری» آغاراناکیمی بانلاماغا حاققی یوْخدور؛ بانلاسا، باشینی کسه‌رلر. البته بو بانلاماقلارین دوْشه‌ر ـ دوْشمه‌زی‌ده اولار. مثلا تویوق بانلاسا، اوْنو کسمه‌میش بیر کتاب آچدیرارلار؛ گؤره‌لر، ضرره بانلاسا، تئز باشینی کسه‌لر، خئیر، بانلاسا ساخلاماغین عیبی یوْخدور.

* * *

۹ ـ سؤیود و ایگده آغاجی

ایمکان قَدەر حَیطده سؤیود و ایگده آغاجی اکیلمه‌مه‌لیدیر، چوْنکی ضَرری‌وار. هابئله ایگده آغاجی بوداغئنداان ال آغاجی گؤتورن چوْبان، ناخیرچی، جوْتجو و مسافرین ایشی راست گلمز. بونودا آرتئریم کی، ال آغاجی هرآغاجدان اؤلورسا، گره ک گؤتوره‌نین قاریشی‌ایله اوْچ قاریش، آلتـی قـاریش، دوقـقوز قـاریش و... اؤلمویـا چـون اؤزو اوآغـاجلا اؤلدورولر. یاخشی بودورکی، او دؤرد قاریش یا یئددی قاریش اولا کی، قاریشلا اؤلچنده بوجورگله:

۱ ـ ال آغاجی، ۲ ـ بئل آغاجی، ۳ ـ ییه سین اؤلدورن آغاج، ۴ ـ ال آغاجی، ۵ ـ بئل آغاجی، ٦ ـ ییه سینی اؤلدورن آغاج ۷ ـ ال آغاجی...

یعنی دؤرد و یا یئددی قاریش اولسا اوْنو گؤتوره‌نین الینین آغاجی و یاردیمی‌دیر، ایکی و یا بئش قاریش اولسا پیسلیگی ایـله یـاخشی‌لیـغی بیردیر. اوْچ، آلتی و یـا دوْقـقوز قـاریش اولسـا او آغـاجلا یـییه‌سی‌نی اؤلدوره‌رلر.

* * *

۱۰ ـ محرم و صفر آییندا تویوق باسدیرماق

بوایکی آیدا جوْجه چیْخارماق اوْچون «کوْرت» گلمیش توْیوغون آلتیْنایومورتا قوْیماق اؤلماز، هم ضرری وار،هـم ده کـی هـئچ جوْجـه چیْخماز و یومورتـالار «لاق» اؤلار. هـابئله ایـل بـاشا ـ بـاش اؤجـاغی کورآدام (سونسوزآدام) توْیوق باسدیْرا بـیلمز، چوْن جوْجـه چیْخمـاز.

بۆیلو آرواد و اۆنون اری‌ده تۆیوق باسدیٛرا بیلمز، چۆن یا یومورتالارلاق اۆلار، یادا باسدیٛرانین اوشاغی ساغ ـ سلامت دۆغولماز.

* * *

۱۱ ـ بایرام چیمی گۆیه‌رتمک

گله‌جکده اوشاغی اۆلان آرواد یا کیشی «بایرام چیمی» گۆیه‌رتمه‌مه‌لیدیر، چۆن‌کی، یا چیم کئچل اۆلار، یعنی آرا ـ سیٛرا گۆیه‌ره‌ر، یادا اۆز اوشاغی ساغ ـ سلامت دۆنیایا گلمز، چۆن دئیه‌رلر:

چیم، گۆیه‌رتدیگی آداما دئیه‌رکی:

یا سن گۆیه‌ر، یادا من! و ایکیسیندن بیری گۆیه‌ره‌ر.

* * *

۱۲ ـ آغیر بیر زاد و ایستی سویو یئره آتماق

آغیر بیر زادی و ایستی سویو «بسم‌الله» دئمه‌میش یئره آتماق جینلرین اۆلمه‌یینه و یانماغینا سبب اۆلار؛ نتیجه‌ده ایسه او آدام اۆزو و یا اوشاغی «جینلی» اولار.

* * *

۱۳ ـ گئجه ائو سۆپورمک

گۆن باتاتدان سۆنرا ائو سۆپورمه‌گین زیانی وار و یاخشی‌سی بودورکی، ائوی سحر تئزدن سۆپوره‌لر. چۆن آخشام و گۆن دالیسی ائو سۆپورمک ، ائشیقلیغین دالیسینجا «آشغال» آتماق، ایشیقلیغی ائودن قوْوماق و ائوین قارانلیق قالماغینی ایسته‌مکدیر. ها بئله ائودن چیْخانین قاییتماماغینی ایسته‌مه‌سه‌لر، اوْنون دالیجا «زیبیل» و یا بیر قارا چوْلمک آتارلار، آمما قاییتماسینی ایسته‌دیکلری مسافرین دالیجا سو آتارلار. چۆن سو آیدینلیقدیر.

* * *

۱۴ ـ سۆپورگه‌نی ترسه قویماق

سۆپورگه‌نی باش ـ آیاق قوْیماغین ضرری وار و قوْیولان ائودن «اوْلو» چیْخار و یا یاخین آداملاریندان بیری اوْلر.

سۆپورگه‌نی ترسه قوْیماغین یئددی ائولی ـ قوْنشویادا ضرری وار و بو باره‌ده دئیه‌رلر:

مئشینده بیر اوْلو یویان واریدی‌کی، ایشسیز قالماماق اوْچون همیشه سۆپورگه‌نی ترسه قویاردی!

* * *

۱۵ ـ سۆپورگه ایله آدام وورماق

«سۆپورگه ایله آدام وورمازلار» چۆنکی، سۆپورگه ایـله وورولان آدام اؤلر؛ بیری‌ده یادیندان چیخسا و سۆپورگه ایله بیرینی وورسا، گره‌ک سۆپورگه‌دن بیر چۆب قیریب یئره آتسین!

* * *

۱۶ ـ جمعه آخشامی ساققیز چئینه‌مک

جُمعه آخشامی گۆن باتاندان سـۆنرا، سـاققیز چـئینه‌مک اؤلو اتـی یئمک کیمی‌دیر، بو ایشدن چکینمک گره‌کدیر.

* * *

۱۷ ـ مینجیق چیخارماق

هــر ایـل نـئچه گۆن قـاباقدان بـاشلایاراق «صـفر» آیـی‌نین سـۆن چرشنبه‌سینه کیمی، هر آرواد بیر مینجیق، یاسانجاق، یا اۆزوک، یا آیری بیر زاد گتیریب، ائولرین بیریننده حاضیرلانان بیر «کۆپه»یه (آغـزی گـئن کۆزه‌یه) سالار و ربیع الاوّل آیی‌نین دۆققوزونجو گۆنو او کۆپه مینجیق

سالان آروادلار بیر یئره توپلاشاراق، سالدیقلارینی بو مراسیم ایله چیخارارلار:

ـ آروادلارین بیری قاوال چالار، بیری‌ده مختلف بایاتی، ماهنی، و شعرلر اوخویار. بو حالدا بیر آرواد او کوزه‌نی کؤینگینین آلتینا قویار، الینی اؤز یاخاسیندان کوزه‌یه سوخار و الینه گلن میـنجیقلاردان بیرینی چیخاردار. آروادلارین هامیسی اونون چیخاردیغینا باخارلار، میـنجیغین ییه‌سی اونو آلار و اونون چیخاریلدیغی زامان اوخونان بایاتی، قوشما، ماهنی و آیری شعری قاباقدان قلبینده توتدوغو «فال» و آرزونون جوابی‌کیمی قبول ائدر. یعنی اوخونان سؤز گؤزل و اومود وئریجی اولسا، اودا امیدوار اولار، یوخسا «قاراگونونو قابلایار».

* * *

۱۸ ـ چیلله باسماق

دوغدوغو گوندن یئددی گون اولمامیش بیر آرواد اؤزو کیمی تزه دوغموش (یئدی گونو قورتارمامیش) آروادین یانینا گتمه‌یه حقلی دئییلدیر، چونکی او آروادی و یا ایکیسینی‌ده چیلله باسار، یعنی اوندان سونرا داها «بویلو» (حامله) اولماز. بئله بیر ایشین قاباغینی آلماق اوچون، بو ایکی آرواد بیر ـ بیریله گوروشمه‌یه مجبور اولسالاردا، بیر ـ بیریله اوز ـ اوزه گلمه‌لیدیرلر. و چیلله باسان آروادین باشینا «چیلله تاسی» توکولمه‌سه چیلله‌سی کسیلمز. ها بئله بیر قیرخلی اوشاغی بیر آیری قیرخلینین اوستونه آپارسالار، آپاریلان اوشاغین چیلله‌سی یئرده کی اوشاغی باسار. بوناگوره بونلاردا، آروادلار کیمی اوز ـ اوزه آپاریلمالیدیلار. چیلله باسمیش اوشاق یا دیل آچماز یا دا آیاق توتماز و یا هر ایکی‌سی باشینا

گلر. بو چیللەنین سێندیرماغی‌نین نئچه یۆلو وار:
الف ـ چیلله باسمیش اوشاغی او بیری اوشاغین آتاسی‌نین قێچلاری‌نین آراسیندان کئچیره‌لر.
ب ـ او کیشی یاخیندا اۆلماسا، شالوارینی تاپیب، بیر آدام اونون «خێزا»لاریندان توتاراق، آشاغی ساللایار و اوشاغی شالوارین ایکی قێچی‌نین آراسیندان کئچیره‌رلر.
ج ـ چیلله اوشاغین آیاغینی باسمیش اۆلسا، اوشاغی آپاریب، یۆل اۆستونده اۆتورداراق، آیاقلاری‌نین ایکی باش بارماغی‌نی بیر ـ بیرینه چیده‌یه‌رلر و بیر بیچاق یا قئیچی اۆنون یانینا قۆیاراق، قێراقدا دایانارلار. یۆلدان کئچنلرین بیری، اۆنو گۆرن کیمی، پیچاق یا قئیچینی گۆتوروب او اوشاغین باش بارماقلارینی بیر ـ بیرینه باغلایان قاتمانی کسه‌ر و بئله‌لیکله‌ده اۆنون چیلله‌سی کسیلر.

* * *

۱۹ ـ امجک گلنده

آروادلارین امجگی گلنده (برکی‌یه‌رک آغرییاندا) اونا یاگره‌ک قورد الی (اۆلدورولموش قوردون الی کی، بو ایشه گۆره بعضی ائولرده ساخلانیلار) یا دا قوربان الی (مکّه‌ده حاجیلارین کسدیگی قوربانلارین ساغ، قاباق قێچی‌کی، بو ایشه گۆره مکّه‌دن گتیرَرلر) وورارلار، بونلاردا الده اولماسا، «آراز» چاییندان کئچمیش آدامین‌دا باشماغی اولار، آنجاق بو اوّچوندن هر هانسی‌نی ووراندا، گلمیسن ـ قاییت، گلمسین ـ قاییت دئمه‌لیدیلر.

* * *

۲۰ ـ توْیوق جیٛغیلداتماق

گلین آپاران زامان گلینین آتا ـ آناسی اؤز ائویندن گلینه بیر توْیوق‌دا وئررلر. او توْیوق گلین‌له گئدن آروادلارین بیرینین قوجاغیندا اوْلار. اوتوْیوغو ائودن چیٛخارکاندا جیٛغیلداتمالیدیلار، یوْخسا گلینین اوشاغی آز اوْلار و یا اصلاً اوْلماز.

* * *

۲۱ ـ آغاجلارین باش یئره قویماسی

غدیر بایرامی گئجه‌سی بیر نئچه دقیقه‌لیک آغاجلار باشلارینی یئره قوْیار و کؤکلرینی گؤیه قالدیرارلار. و هر کس بئله بیر وضعیتی گؤره بیلسه، داها دوْغروسو هر کسین گؤزونه گؤروکسه، هر زادا الینی وواراق، اوْنون قیٛزیل اوْلماسینی ایسته‌سه، او زاد قیٛزیل اوْلار.

* * *

۲۲ ـ گؤی اؤسگورمه‌نین علاجی

اوشاقلارین «گؤی اؤسگورمه» (سیاه سرفه) توتمالاری‌نین قاباغینی آلماق اوٚچون اوْنو «کوٚللوک»دن کئچیرمک گره‌کدیر. بئله کی، بیر اوجا

«کول تایاسی»نین آلتینی «توْنل» کیمی دلمه‌لی و اوشاقلاری اوْچ دؤنه اؤنون آلتیندان کئچیرمه‌لیدیلر.

* * *

۲۳ ـ زیگیل سیلمک

اوشاغین اینده چیخان زیگیلی ایکی یوْل ایله سیلمک و آرادان آپارماق اوْلار.

الف ـ آیدس سوْپورگه‌سیله گره‌ک اوْنو سوْپوره‌لر.

ب ـ بیر پارچا آغ جیگری زیگیله سوْرتدوکدن سوْنرا، اوْنو بیر سو آرخی‌نین قیراغیندا قویلایالار.

* * *

۲۴ ـ چؤمچه خاتین

یاغیش یاغماسا «چؤمچه خاتین» چیخارماق گره‌ک اوْلور بو مراسیم بئله‌دیر: چؤمچه دئییلن بؤیوک بیر آغاج قاشیغین اوْستونه بیر پارچا اؤرتوب، اوشاقلار اونو قاپی ـ قاپی دولاندیریب بو سؤزو دئیه‌رلر:

ـ چؤمچه خاتین نه ایستر؟

آللاهدان یاغیش ایستر.

بونو اشیدن قونشولارین بؤرجودورکی، هر بیری نئچه دامجی سو گتیریب، چؤمچه‌یه توْکه‌لرکی، یاغیشین یاغماسینا سبب اولا.

* * *

۲۵ ـ گئجه یوخو دئمک

گئجه یوخو دئمک چوخ پیس اۏلار، ایستر یاخشی یوخو اۏلسون، ایسترسه پیس یوخو. بیر زامان دئمه‌گه مجبور اۏلسادا، اۏلجه بئله دئمه‌لیدیر. «چیْراغا دئییرم»، یوخوداگؤردوم کی،...

* * *

۲۶ ـ دووشان گؤرمک

هر کسین اۏزو سحر تئزدن دۏوشان اۏزونه ساتاشسا، او گۆن ایشی راست‌گلمز. «گر» آدامین اۏزوده دۏوشان اۏزو حۏکموندەدیر. (گر آدام او آدامدیر کی، باشی‌نین قاباغی‌نین آلنینا چاتان یئری‌نین بیر طرفی‌نین تۆکلری‌نین یاتیمی آشاغیدان یوخاری اۏلا).

* * *

۲۷ ـ گلین بئلی باغلاماق

گلین آپاراندا اۏنون بئلی بَرک باغلانمالیدیر، یۏخسا بخت ائوینده چۏخ قاب ـ قاشیق سینْدیرار.

* * *

۲۸ ـ گلین آیاغی آیاقلاماق

کۆره‌کن گلینین بئلی‌نی آچاندا، اۏنـون آیـاغینی‌دا آیـاقلامالیدیر، یۏخساگلین «دیلی اوزون» اۏلار.

* * *

۲۹ ـ نظرله‌مک

بیری ـ بیرینی نظرله‌سه، گره‌ک اۏنا اۆزه‌رلیک یاندیرالار. نظرله‌ین آدام بللی اۏلسا، گیزلیجه اۏنون باشماغی‌نین دابـانیندان، یـا پـالتاری‌نین ساپیندان و یا بیر بالاجا پـارچـاسیندان الده ائـده‌رک، اۆزه‌رلیک‌له بـیر لیکده یاندیرارلار و یاندیراراق، بو سؤزلری دئیه‌رلر:

ـ بد نظر، یامان گؤز چاتلاسین، چیخسین، دوشسون یئره.

اۆزه‌رلیکسن هاواسان،
هر بیر دردە داواسان،
درد قاپیدان گلنده،
سن باجادان قۏواسان.

نظر ده یمیشه یاندیریلمالی اوْزه‌رلیک گره‌ک ائله اوْزه‌رلیک اوْلا کی، نه اذان سسی، نه‌ده خوروز سسی ائشیتمیش اولا. دئمک، گره‌ک بیر یئردن دریله کی، کنددن اوزاق اوْلا، نه کندین اَذانی‌نین سسی، نه‌ده خوْروزلارین سسی اوْرایا چاتمامیش اوْلا. یوْخسا اوْزلیگین «کسه‌ری» (اثر و مثبت نتیجه‌سی) اوْلماز.

* * *

۳۰ـ اولکر وورار

یایا اوْن یئددی گوْن قالاندا سحر «دان یئری» آغاراندان گوْن چیخانا کیمی نه قوْیون سوْروسونو، نه‌ده مال ناخیرینی «گوْنه‌ور» یئرده ساخلاماق یاخشی دئییل، چوْنکی اوْلکر وورار و حیوانین گوْن توتان یانی‌نین دریسی یانار.

* * *

۳۱ـ چیل یاسین سویو

نوْروز بایرامیندا، ایل تحویل اوْلمادان اوّل کندین کیشی‌لریندن بیر عدّه مسجده ییغیشار و بیر «تشت» سو حاضیرلاییب قوْیارلار. قرآن اوْخوماق باجاران کیشی‌لر، اوْزلری تشته ساری یاسین سوره‌سینی اوْخویار و تشته ساری پوفله‌یرلر. کیشی‌لرین سایی قیرخ نفردن آز اولسا، هر بیری ایکی یا شاید نئچه دوْنه او سوره‌نی اوْخومالیدیر، تا آزی قیرخ

یاسین اؤخونموش اؤلا، سؤنرا او سودان کَند اهالیسی «تبرّوک» اوّچون اثولرینه آپارارلار. بو سودان اثوه و حیوانا سپیلسه برکتلی ائدر و ختسه‌لره شفا وئره‌ر.

* * *

۳۲ ـ اؤلوم خبری گلمیش آدامین ساغ گلمه‌سی

غربتده اؤلان آدامیْن اؤلوم خبری عـائله‌سینه چـاتسا، سـؤنرا اؤلوم یالان اؤلاراق، او آدام ساغلیْقلا اثوینه دؤنسه، اؤنو کوّچـه قـاپیْسـینداان ایچری آپارمازلار و داملارا چیْخارداراق، داملاریلا اثوینه آپارارلار.

* * *

۳۳ ـ توت آغاجینی یاندیرماق

توت آغاجی اؤدونونو هر کس یـاندیرمامالیدیر، اؤنـو یـاگـره‌ک وئره‌لر مسجده و مسجدده یاندیرالار و یا سیّد آداما وئره‌لر و سید آدام یاندیرا. چوّن توت آغاجی آغاجلارین «سیّدی»دیر.

* * *

۳۴ ـ آیین هلالینا باخماق

آی یئنی لشدیکدن نئچه گۆنه کیمی هر کسین اۆزو اوْنا ساتاشسا و یا اوْزو بیله ـ بیله اونا باخسا، دۆنوب بیر آدامین اۆزونه باخمالیدیر، او اوّلجه گره‌ک سویا و یاگؤی گؤیه‌ره‌نتی‌یه باخا، اوْندان سوْنرا بیر آدمیْن یا آداملارین اۆزونه، یوْخسا اۆزونه باخیْلمیش آدام یوْل یئرییه ـ یئرییه تئز ـ تئز ـ یئره ییخیلار.

* * *

۳۵ ـ دیشلیک پیشیرمک

کؤرپه اوشاق دیش چیخاراندا اوْنا دیشلیک پیشیره‌رلر یعنی بیر آز ـ بوغدا ایله نوخودو پیشیردیکدن سوْنرا بادام ـ جویز ایچی و سایره ... ده اونا آرتیراراق، قاپیْ ـ قوْنشویا و قوْهوملارا پایلایارلار. اوْنلارین‌دا وظیفه‌سی اوْنو آلیب، «آللاه روزو سونو بوْل ائله‌سین» دئییب، عوضینده او اوشاغا بیر یئمه‌لی یاگئیمه‌لی و یا اوْیناتمالی زادگؤندرمکدیر. دیشلیک پیشیرمگین «یومنو» یاخشی اولار.

* * *

۳۶ ـ جوان آتا ـ آنانین اوشاغی

جوان آتا ـ آنانین دۆنیایاگتیردیگی اوشاق هۆشلو و چوْخ بیلن اوْلار

و قوْجا آتا ـ آنانین اوشاغی هوْشسوز و دیل قانماز. بوناگؤره‌ده اوشاقلار ایچینده بیر سؤز وارکی، اوْنو اوجادان دئدیکجه گؤوه‌نرلر، او سؤز بودور:

من ننه‌مین ایلکیسی‌یم،
آغزی قارا توْلکوسویم.

* * *

۳۷ـ خدیره جال

ایسلامی روایتلرده سؤزو گئدن «دجّال» بو کنده «خدیره جال» (خدیره جَل) تانینیر.

خالق بونا ایناتمیشلارکی، آخر زامانلاردا یعنی اون ایکینجی امامین گلمه‌گیندن قاباق خدیره جال گله‌جکدیر. خدیره‌جال اؤزونو امام تانیتدیرماقلا خالقی آلدادیب، دیندن چیْخاراجاقدیر. و دئیه‌رلرکی:

ـ خدیره جالین ائششگینین پالانی یئرتیقدیر. او هر گوْن اوْتوروب، اوْنو یاماییرو بیر نئچه ایگنه‌لیک یئری قالاندا آخشام اوْلور، آخشاماکیمی گؤزلرینی ائششگین پالانینا زیلله‌میش خدیره‌جال بو قصدیله‌کی ایش آزالدی؛ ایندی یوْرغونام، داها یاتیم، صاباح قالانینی‌دا تیکیب، اوْنو ائششگین بئلینه قویاراق، خوُروج ائده‌رم ـ دئییب یاتیر، آمما صاباح یئریندن دوراندا، یئنه بوْتون تیکدیکلرینی سؤکولموش گؤرور و یئنه تیکمه‌یه باشلاییر. قورتارانا یاخین یئنه یاتمالی واخت اولور. ـ یئنه قالانینی صاباح تیکه‌رم دئیه، یاتیر و بو ایش اؤزون سوْره‌لر داوام ائدیب و ائده‌جکدیر. نهایت بیر گوْن خدیره‌جال بئزیکیب، اؤز ـ اؤزونه دئیه‌جک:

- پالانی تیکیب قورتارماسام، الدن سالان دئییلم و بئله‌ده ائده‌ر، تیکیب قورتاران کیمی‌ده اوْنو ائششگین بئلینه قوْیاراق، مینیب یوْلا دوْشه‌ر. ائششگین هر توْکو بیر ساز چالار و ائشیدنلری ائولردن چیْخارار. یوْللارا توْکولن تَزه‌کلری خورما یا بنزه‌ین و توْکلریندن روحو اوخشایان موسیقی سسلری چیْخان ائششک، خالقی اؤز دالیجا چکه‌ر. و بئله لیکله او دالیسیجا گئدنلری جهنمه آپارار. اوْنون گلمه زامانی هئچ کسه بَللی دئییل و اونا آلدانماقدان قوْرخان آدام همیشه ائوینده «کئشیر» (یئرکوْکو) توْخومو ساخلامالیدیر. چوْن‌کی بئله بیر واختدا کئشیر توْخومونو هر یئره، حتیٰ فرش اوْستونه‌ده سپسه‌لر، او دقیقه‌ده گؤیه‌ره‌ر، نتیجه‌ده بو ماراقلی ایشه باشلاری قاریشاراق دجّال اوْرادان اوُزاخلاشار و اوْنلار اوْنون دالیسیجا دوْشمه‌زلر. ها بئله یاخشیدیرکی، انسان توتدوغو دیرناقلارینی بیر کهنه پارچا و یا کاغیذ آراسینا قویاراق اوْتوردوغو اوتاغین قاپیسینین باشینداکی دَلیک ـ دئشیکلره سوْخسون، چوْن خدیره جالین ائششگینین توْکلرینین سسی اونلارا چاتدیقدا، اونلار حیوان بوینوزو کیمی هر یاندان چیخیب، قاپینی توتارلار و ائوده اوْتورانین ائشیگه چیْخاراق خدیره جالین دالیجا جهنمه گئتمه‌یینه مانع اولارلار.

* * *

۳۸ـ جَویز آغاجی‌نین دیبینده یاتماق

جَویز آغاجی‌نین دیبینده یاتان آدامی جینلر ووروب «دَلی» (Dəli) ائدرلر و دَلی اوْلماق دا بعضیلرده اوْته‌ری و بعضیلرده اوزون سوْره‌ر.

۳۹ـ پاییز گیره‌نده بینه پیشیرمک

پاییزین ایلک یاغیشی یاغمامیش بینه پیشیرمک یاخشی دئییل، چۆن بینه پیشیریلسه، یاغیش یاغماز و یا لازیم اولان واختیندا یاغماز.

٤٠ ـقبیره یاغیش یاغماق

یئنی قازیلمیش قبیره یاغیش یاغسا، اوندان سونرا داها یاغیش یاغماز، پس بیری اؤلنده، گره‌ک اوْنو تئز باسدیرالارکی، قبیرینه یاغیش یاغمایا، خصوصیله یاغینلیق گۆنلرده اؤلونون قویلاماسیندا تله‌سمک لازیمدیر.

٤١ اؤشاق گؤبگی کسمک

اؤشاق دونیایا گلنده اوْنون گؤبگینی کسه‌ره‌ک هر یئر گلدی و یا زیبیل قابینا آتماز لار. اؤشاق قیز اؤلسا، گؤبگینی تندیرین کۆوله‌سینه سالارلار و دئیه‌رلرکی: قیزین گؤبگی کۆوله‌یه سالینسا، قیز ائو ایشی گؤره‌ن و همه‌شه ائوه باغلی بیر قادین اؤلار، اؤغلانین گؤبگینی باغ-

باغچایا و اکینچیلیک زمیلرینه آتارلار و ایـنانیرلارکی، گـؤبگی بـاغ-بـاغچایا و یـا اکـینچیلیک زمـیسینه آتـیلان اؤغـلان، بـاغدارلیـغا و اکینچیلیگه رغبت گؤسترەن بیر کیشی اولار. حتی بیر کیشی معیّن بیر بـاغ و یـاژمییه آرتـیق گـئت‌گـل ائـلەسه و یـا اورادا چـوْخ ایشـلەسه، دئیەرلر: «گؤبگینی اورادا قویلاییبلار».

۴۲ اوُشاق داماغی گؤتورمک

دونیایا گلن اوشاغین آغزینا امجک سالمامیش کربلا تُـربتیندن اولان بیر ناماز مؤهورو تاپیب اوندان بیر آز تورپاق قـاشییب، بـارماق باشیندا اونون داماغینا وورارلار. و دئیەرلرکی: آغزی کربلا تربتی ایله آچیلان اوشاق دوغرو دانیشان و آغزی تمیز (پیس سؤز دانـیشمایان) بیر آدام اولار.

۴۳ ایتین اولاماسی

گـؤیدن بـلا کـئچندە ایت اوُلایـار. ایت اوُلامـاقلا آللاهـدان ایستەیرکی، بلانی هر کیمه نـازل ائـدەرسه ده، اؤنـون یـییەسینه نـازل ائتمەسین.

مشینده اسکی وَ یئنی چکی داشلاری

بوکند ده چکی داشی واحدی کیلو یوخ، « پوْ نزا» (Ponza) ایدی. آشاغیداکی جدولده «باتمان»، «پوْنزا» و «کیلو»- نون = علاقه‌سی گؤستریلیر.

خالوار (خروار)= ۸۰۰ پوْنزا	=۵۰۰ کیلو
یاریم خالوار= ۴۰۰ پوْنزا	=۲۵۰ کیلو
باتمان = ۱۶ پوْنزا	= ۱۰ کیلو
یاریم باتمان = ۸ پوْنزا	= ۵ کیلو
بیر چَره‌ک (چارک)= ۴ پوْنزا	= ۲/۵ کیلو
بیر سییه (Siyə) ۲ پوْنزا	= ۱/۲۵۰ کیلو
پوْنزا = ۱ پوْنزا	= ۰/۶۲۵ کیلو
هفدیره‌م = $\frac{۱}{۲}$ پوْنزا	= ۰/۳۱۲۵ کیلو
دیره‌م = $\frac{۱}{۴}$ پوْنزا	= ۰/۱۵۶۲۵ کیلو
باتمان یاریم = ۲۴ پوْنزا	= ۱۵ کیلو
باتمان چره‌ک = ۲۰ پوْنزا	= ۱۲/۵ کیلو
باتمان سییه = ۱۸ پوْنزا	= ۱۱/۲۵۰ کیلو
باتمان پوْنزا= ۱۷ پوْنزا	= ۱۰/۶۲۵ کیلو
اوچ چره‌ک = ۱۲ پوْنزا	= ۷/۵ کیلو

ائلدارليق

هر کيم اؤزايشلريندن علاوه، ائل ايشلرينده ده بير وظيفه داشييا بيلسه، اوْنا «ائلدار» دئيه‌رلر. قوْروقجو، ناخيرچی، دَللک و.... ائلدار سايیلارلار.

قوْروقجو کندين کؤشني‌نين اکينلرينی و اوْتلاقلارينی اوْتاريلماقدان قوْرومالی ايدی. قوْنشو کندلرين مال- حئيوان سوْرولرينی کؤوشنين هئچ بير يئرينه هئچ واخت و کندين مال- حئيوانينی قوْروق پوْزولاناکيمی، قوْروق ساخلانيلان يئرلره کئچمه‌يه قوْيمازدی.قوْروقجو، قوْروق قانونلارينا باخمايان هر بير شخصين مال- حئيوانينی دوُستاق ائتمه‌يه و جريمه آلينجا بوُراخماماغا حقلی ايدی

باغ- بوْستانی‌دا گوْنوزلر اوْغرو- اَيری‌دن قوْروماق قوْروقجونون بوْينونايدی. قوْروقجونون اُمک حقّی ائل طرفيندن اؤده‌نمه‌لی و ايلده هر ائودن ۱۶ پوْنزا يعنی بير باتمان = ۱۰ کيلو بوُغدا ايدی.

کندين اينک- اؤکوز سوْرولرينی اوْتاران ناخيرچی دا جوْت اؤکوزونون بيرينه ياريم باتمان و جوْته قوْشولمايان ماللارين يعنی اينک، دانا، بوُغا، بيزووون بيرينه ايلده بير باتمان بوُغدا آلاردی.

دللک کيشی‌لر ايله اوْغلانلارين باشلارينی قيْرخماقدان علاوه، يارا باغلاياردی، ديش چکَردی، توْيدا- ياسدا،زيارته گئده‌نلرين مجلسلرينده حاضير اوْلاردی.

همين مجلسلرين قوْناقلارينی چاغيراردی. گَلَن قوْناقلارا يئر

گؤسترمکدن تۆتدو، تۆیدا شیرینی پایلاماغا کیمی اۆنون بۆینونا ایدی.

او دا ایل باشیندا هر «ما خدا» (باش قیٛرخدیران)- دان یاریم باتمان بۆغدا، هر تۆیدان دا بیر کؤینکلیک یا بیر جۆت جوراب و بیر دسمال آلاردی.

اربابلیق دؤورو

مئیشن‌ده اؤلکه میزین باشقا کندلری کیمی ۱۳۴۳ ایله کیمی ارباب- رعیتلیک نظامی ایله اداره اؤلوردو. ارباب اؤزو کند ده اؤلماسایدی دا، اؤنون قارا کؤلگه‌سی اؤلان مۆباشیر و کدخدالار اللریندن گله‌نی کندلیلره اسیرگه‌مه‌ییردیلر. اکینچی جان قیمتینه باشا گلمیش تاخیلینی، اَربابدان اجازه اؤلماییـنجا ائوینه آپارا بیلمزیدی. اکدیگینی بیچیپ، گتیریب کندین یانینداکی خرمن یئرینه ییٛغمالیدی. بیچین تۆکندیکدن سونرا خرمن یئرینه تؤکدوگو کؤلَشلری اؤکوز گۆجو ایله سۆرونن «جارجار» ایله دؤیوب نارینلاداردی. دؤیولموش خرمنی بیر یئره ییٛغیب یاریم کرّه شکیلینده «خۆیان» آدلی بیر تپه‌جیک دۆزه‌لده‌ر و ارباب یا مۆباشیری نین «سۆووروق إذنی» وئرمه‌یینه یول گؤزله‌یردی. سۆووروق اِذنیندن سونرا خرمن سۆورولوب، دُنی سامانیندان آیریلدیقدا، اربابین آدامی تختدن قایریلمیش «دَج» آدلی دامغاسی ایله خرمنده حاضیر اؤلاردی. دجی نئچه یئردن تاخیلین اۆستونه باسیب، دامغالایاردی.

اَربابین «بَهره»- سی گؤتورولونجه، اکینچی اؤزو او یاندا قالسین، حئیوانی و یا حتی یئل‌ده تاخیلین دَجینی پوْزسایدی، ارباب و یا موُباشیر و کدخدا: بوُندان اوْغورلامیشسان،- دئیه، یازیق اکینچی‌نین گوْنونو گؤی اسگی‌یه توُتاردی.

نهایت موُباشیر وَ یا ایلین اوّلیندن کنده آیاق باسمامیش وَ هئچ بیر زحمته قاتلاشمامیش ارباب گلیب، تاخیلی اؤزو ایله رعیتین آراسیندا بؤلندن سوْنرا، کندلی اؤز پاییني ائوینه آپارا بیلردی.

مئشینین تهرانداکی هیئتلری

مئشینلی‌لرین ده چوْخو بیر چوْخ باشقا آذربایجانلیلار کیمی بیر تیکه چؤره‌ک آردیجا یوُرد- یوُوالارینی آتیب، آیری شهرلر و ولایتلره کؤچموشلر. بئله کی، بو کنددن تهرانا کؤچنلرین سایی، کندده قالانلارین ساییندان قات- قات آرتیقدیر. تهرانین اؤزونده و اطرافینداکی شهرلر و شَهَرجیکلرده یاشایان مئشینلی‌لرین چوْخو آل- وئر و تجارت ایشلریله مشغول اوْلاراق، بیر آزی دا فابریکا ایشجیسی‌دیلر.

بیلدیگیمیزکیمی تهران (هـ.ش.) اوْن دؤردونجو عصرین ایکینجی یاریسینین اوّللرینه (۱۳۵۰ نجی ایللره) قدر ایندیکی کیمی اوُجسوز-بوُجاقسیز بیر شهر دئییلدی. هابئله تهراندا یاشایان مئشینلی‌لرین سایی‌دا ایندیکیندن چوْخ- چوْخ آزیدی. اوْنلار هر هفته جمعه گوْنو، ۱۳۴۱ - نجی ایلده تَمَل داشینی قوْیدوقلاری هیئتین اجلاسلاریندا حاضیر اوْلور، دینی احکام و معارف

اؤیره‌نمکله باناشی بیر - بیریله گؤروشوردولر. سؤنرالار تهرانین بؤیومه‌سی و هیئت اعضاسی‌نین چوْخالماسی، هیئتین ایکی یئره بؤلونمه‌سینه سبب اؤلدو. بئله کی تهرانین شرق منطقه سینده «نارمک»- ده یاشایان مئشینلی‌لر ۱۳۵۵- نجی ایلده همین منطقه ده بیر مسجد دوْزه‌لدیب، هفته لیک اجلاسلارینی و باشقا دینی- اجتماعی مراسیملرینی اؤرادا کئچیرمه‌یی یئرلی گؤردولر. بئش ایل اؤندان سؤنرا یعنی ۱۳۶۰- نجی ایلده تهرانین غربینده یعنی «قدس شهرینده» (قلعه حسنخاندا) یاشایان مئشینلی‌لرده یاشادیقلاری شهرده باشقا بیر مسجد تأسیس ائتدیلر. هم نارمکده‌کی مسجدی، هم ده قدس شهرینده‌کی مسجدی تیکمکده، نه تکجه نارمک و قدس شهرینده یاشایان مئشینلی‌لر، بلکه تهران و تهران اطرافیندا یاشایان مئشینلی‌لرین چوخو الدن گلەن قدەر یاردیم ائتمیشدیر؛ بوْنلاردان علاوه کندده یاشایانلاردان دا مالی یاردیم ائده‌نلر اؤلموشدور.

۱۳۶۵- نجی ایلده قدس شهرینده‌کی هیئتین قاباغا دوشمه‌سی ایله مئشینلی‌لر اؤچون بیر «قرض‌الحسنه» صاندیغی ایشه باشلادی. بو صاندیغا پوْل کئچیره‌نلر و پوْل بوْرج آلانلار مئشینلی عائله‌لردیرلر.

مئشینلی‌لرین تهرانین نارمک منطقه سینده و قدس شهرینده تیکدیکلری مسجدلرین عنوانلاری بئله‌دیر:

۱- نارمک، دوْغو فرجام خیابانی، ۱۵ مترلیک ولیّ‌عصر خیابانی، شهید رحمتی کوچه سی، «موسی‌بن جعفر علیه‌السلام مسجدی».

۲- قدس شهری، شهید عالَمی خیابانی، قدس خیابانی، حُرّ کوْچه‌سی «قمربنی هاشم مسجدی».

حکیملیک (طبابت)

ایـــــندیکی حکـــــیملر و داوا- درمـــــانلار اؤلمـــــایاندا، کـیچیک‌یارالارین قـانینی کسمک اۆچـون اؤنـلارا ائششک پـئهینی باسماق عادی بیر ایش‌ایـدی. البـته بـو ایش تکـجه مـشینده دئییل، باشقا یـئرلرده ده گـؤرونوردو. بـؤنا گـؤره ده بـؤیوک شـاعیر «میرزه عـلی‌معجز» بـیر شـعرینده مسـلمانلارین دۆنـیا مـدنیّتیندن گـئری قالماسینی پیسله‌یه‌رک بئله دئییر:

....

دؤندو بیر قصره طرف، عرض ائیله‌دی یا سَیّدی!
اُمتین باشین یاریر، قانین کسیر سرگین ایله.

یارالارین قانینی کسمک اۆچون اؤنلارا آرپا اؤنو دا باساردیلار.

گؤز قاریشاندا[۱] بیر نؤع جوهر (بؤیا) ایله «گؤز شافی» آدلی بیر درمان دۆزه‌لده‌ر، پـامبیق ایـله گـؤزه سـیْخاردیلار . هـابئله آغـریقلی گؤزلره «گؤز اؤتو» آدلی بیر درمان دا دۆزه‌لده‌رک، سۆرمه کیمی میلچه ایله گؤزه چکردیلر.

---

۱ -بیر نوع گؤز خسته‌لیگی دیر.

آغرییان قوُلاغا«چوُبوق» توٚستوسووَ یا سیگارت توٚسوسو وئره‌ردیلر.

بوٚغازی گلـه‌ن اوُشاغین (لوٚزه‌لری شیشه‌ن اوُشاغین) بوٚغازینی توٚختاتماق اوٚچون بالیق قوُلاغینی سوُیا باتیریب، بیر داشا سوٚرتر، اوٚنون یوٚنولوب داشا یاخیلانینی سیئیریب، بوٚغازا چکَردیلر؛ ویا اوٚنو دیسکیندیره‌ردیلر؛ بعنی بیر قاشیق یا باشقا بیر زادی اوٚد اوستونده قیئزدیرار، خسته‌نین خبری اوٚلمادان، اوٚنو بیر آندا بوٚغازین شیشه‌ن یئرلرینه ووُروب چکَردیلر.

بوٚغازی و یا سینه‌سی آغرییان آداما «تنبه‌کی» سوُیو ایچیره‌ردیلر.

باش آغرییاندا، «ختمی گوٚلو» آدلی بیتگی‌نین گوٚلونو سوُدا ایسلادیب، خسته نین آلنینا باغلایاردیلار.

قیئچلاری آغرییان آدام یاز فصلینده قیئچلارینا «بابازهر» قوٚیاردی. بابازهر چوٚخ کیچیک و زَهَرلی بیر بیتگی‌دیر. اوٚنو دؤیه‌ره‌ک نئچه دقیقه‌لیگه آغرییان یئره باغلایاردیلار. نئچه ساعتدن سوٚنرا بابازهر باغلانان یئره بؤیوک بیر «سوُلوق» (تاول) چیئخاردی. دئییله‌نلره گؤره، بدنین آغریسی او سوٚلوغون سوُیو ایله بدندن چیئخاردی. آرتیرمالییامکی، سوُلوغون یئری‌نین یاراسی یانیق یاراسی کیمی چوٚخ چتین بیتردی.

قیئزیل گوٚل آچیلان فصلده «حَجَم آلماق» (حَجَمت) عادی بیر ایش ایدی.

بیری‌نین بدنیئین بیر یئرینه یئل گلنده (یعنی بیر شئیه حساسیت تاپیب آغرییاندا» یا رَنگی دَییشنده) اوٚرانی اوٚلگوج و یا

تیغ ایله چیژتاردیلار . همین آغرییان یئرین بۆیاسی آغا چالسایدی، آغ یئلی قیشرمیزییا چالسایدی، قیژیل یئل گلیبدیر دئیه‌ردیلر.

سۆیوق ووُرموش آداما یارپیزی دمله‌ییب ایچیره‌ردیلر.

ساری یارایا «پَرپینه» آدلی بیتگی‌نین سۆیونو سۆرتمکله معالجه ائده‌ردیلر.

چیبانین تئز دئشیلمه‌یینی ایسته‌ینلر، اؤنا اؤد اوستونده پیشمیش سۆغان، یا دۆیولموش «مَویزتۆخومو»، یا دا قوُورولموش اؤنویاغ ایله دۆزه‌لمیش «یاغلی‌خمیره» آدلی بیر درمان باغلایاردیلار.

قارین کۆپه‌ره‌ک سانجیلاناندا، «خۆجا باشی» آدلی بیتگی‌نین تۆخومونو قند ایله دۆیوب، سانجیلانان آداما یالاداردیلار. خۆجاباشی تۆخومو یئرینه بعضاً نارنج قابیغی‌دا ایشله‌نردی.

دیشلرینه قوُرد دۆشن آدام، آغزینا «قوُش اوُزومو» توستوسو وئرمه‌لیدی. بئله‌کی قوُش‌اوُزومو کۆللارینی یاندیراراق، آچیق آغزینی اؤنون تۆستوسونون قاباغینا تُوتاردی. دئییله‌نلره گؤره بئله ائله‌ینده، دیشلرده اؤلان چوُخ نارین قوُردلار اؤلوب، آغیزدان یئره تۆکولردی.

بعضی یارالاری بیتیرمکده، «قیلیج اؤتو» آدلی آجی و قۆخوسو پیس اؤلان بیر بیتگی‌نی دۆیوب یارایا باغلایاردیلار.

سینیق- چیخیق عضو باغلانمامیش شیشسه‌یدی، اؤ شیشی یاتیرماق اوُچون، «چیله‌داغ» کۆتویونو قۆیروق ایله دۆیوب، اوُرایا باغلایاردیلار.

نظر دەیمیشه اۆزەرلیک یاندیراردیلار.

آغیرایاپیشماق ایله گۆبه‌گی دۆشن آدامین گۆبه‌گینی گۆتورمک اۆچون، بیر تزه وَ سوُ گۆرمه‌میش کۆزەنین آغزینی اۆنون گۆبه‌گی‌نین اۆستونه قۆیاراق، معین بیر یۆل ایله بوُرماقلا گۆبه‌گی «گۆتوره‌ردیلر» (یئرینه سالاردیلار). البته بو ایش هر آدامین الیندن گَلمزدی و سیثیق-چیثیق باغلاماق کیمی، بۆنو دا باجاران آدام لازیم‌ایدی.

«سارلیق» گتیره‌نه خۆروز سوُیو یئدیره‌ردیلر.

معده‌سی ایشله‌مه‌ین بادام یاغی ایچمه‌لیدی.

معده‌سی آغریان آدام «شیرین بییان» کۆتوگو دَمله‌ییب ایچمه‌لیدی.

ال- آیاغا «ساودا» (بیر نوع دری خسته‌لیگی) دۆشنده، «شَته‌ره» آدلی بیتگی‌نی دۆیوب، ساودا دۆشن یئره باغلایاردیلار.

یانقیسی (عَطَشی) اولان آدام «شۆوەرەن» تۆخومونو سوُیا تۆکوب ایچمه‌لیدی.

بدنی سپه‌ن اۆشاغا «گۆی‌تیکان» «گۆلونو دمله‌ییب ایچیره‌ردیلر.

آچیقلامالی سؤزلر

آ ـ ا

اؤیرنجی: درس و ایش اؤیره‌نن

ایپلیک: بئز توخومالی ساپ

اؤرکن: شؤتوک، اوشاق قونداغینا سارینار

ایش: دزگـاهدا بـویو چکـیلمیش، آمما توخونمامیش بئز یا آیری بیر زاد

اؤققک: ؟

آغیز دادسیز اولماق: یئریکله‌مک

اوخـوجو: کتـاب یـا آیـری زادی اوخویان

آرخالانماق: اؤزونه آرخا بیلمک

اؤن: قاباق

اوخشاما: تعریف وتوصیف

ایلگی: رابطه

اؤرنک: نمونه

اولاراق: اولا ـ اولا

اؤده‌مک: لازیم قدر وئرمک، ادا ائله‌مک

اوباشدان: صبح اذانیندان قاباق

اؤلوملو: مؤمکون

اویمایان: مناسیب اولمایان

اسیرگه‌مک: قیزیرقانماق، مضـایقه ائتمک

اونودماق: یاددان چیخارتماق

آتالار سؤزلری: آتـالاردان قـالما حکمتلی سؤزلر

ب

بره: دایمـانمالی یـئر، مـقرّ، گـمی بره‌سی

بئز: کرباس

باتی: مغرب، گون باتان

بینه: چغندر

بَلَدیّه: شهرداری

بورلوغان: گِردباد

بؤلگه: بخش

بان: سس

بَری: بویانا، بو طرفه

بَره ک: شال، قدیم بئله باغلار دیلار

پ

پَتَک دیوه‌سی: نظم ایله بیر ـ بیرینین اوْستونه دوْزولموش آری پَتَکلری

پیچاق ساپی: پیچاق توتاغی

ت

تینگ: جوان آغاج (نهال)

تاخیل: غلّه

تاوان: سَقف

تیکینتی ایشلری: امور ساختمانی

توولو: خیلی تابیده شده

تانری: تاری، الله

ج

جَویز: گردکان

جَهره: ایپ و ساپ اَییرن ماشین

چ

چَرتمَک: بیر نوع یئریندن چیخماق یوموشادارلار

چَللَک: سطل، دولچا

چیرپ آغاجی: اونونلا بَرکیمیش پامبیق وسایره‌نی چیرپاراق

چُوغون: دوْیون

چئر: اَیری گوْز

د

دوروم: وضعیت

دەنیز: دریا

دَیَر: قیمت

دوْغو: گوْن چیخان طرف

دیدرگین: خانه بدوش

دوُیغو: احساس

داغارجیق: خیک

ز

زیروه: داغین لاپ اوجا یئری
زنگین: غنی

س

سۆی آدی: فامیل، خانوادگی آد
ساتیش: فروش
سئغینماق: پناه توتماق
ساری‌وز: رنگی ساری چالان
ساواش: جنگ
سۆرگون: تبعید
سئچگیلر: انتخابات
سئیین: کاسه، ساخسی کاسه

ق

قَزیل: کئچی تۆکو
قابان: ارکک دوغوز
قوزئی: شمال، گۆن توتماز یئر
قونسول: کۆنسول
قات: برابر، طبقه، مرتبه
قوزا: کۆلون اۆستونده آچیلمیش پامبیق
قاتما: یوغون ساپ
قول چکمک: امضالاماق
قوروماق: گۆزله‌مک
قیناماق: ملامت ائتمک

ک

کۆروک: بیر نوع یئل ووران
کۆده: نئچه ایل سۆرولمه‌میش یئر
کرکی: بیر نوع قازما
کۆک: ریشه

گ

گیلیف: اۆستو اۆرتولو آرخ
گئبید: ؟
گۆزه‌م: قوزو تۆکو
گۆنئی: جنوب، گۆنه‌ور یئره‌ده دئییله‌ر
گۆنش ایلی: شمسی ایل (سال شمسی)
گۆنه‌ور: گۆن چوخ دوشن یئر
گۆز زیلله‌مک: دقّتله گۆزو بیر یئره تیکمک
گۆزه: بولاق، بولاقلی چمن

ل

لؤکه پامیق: آتیلمامیش پامبیق

یومورتا

لاق یومورتـا: ایـچی قـوروموش

م

معاصیر: چاغداش، همزمان

مدنیّت: فرهنگ، معارف

ماهنی: ترانه

منلیک: شخصیّت

منیمسه‌مک: اؤزونه آلماق

مدنیّت هؤجومو: تهاجم فرهنگی

ن

ناو: کیچیک دره، درّه

ناخیٔر: مال سؤروسو

و

وئریلیش: برنامه

وارلیق: موجودیّت

وازکئچمک: اؤتری سووو‌شماق

واخت: وقت، زامان

ی

یانلیش: اشتباه

یئریک: ویار

یاشاییٔش: زندگانلیق

یال: اوزون و اَیری ـ بورروغو آز اولان تّپه

یؤکسک: اوجا

یاشلی: مُسِنّ

بئل تَـپجگی: تخمیناً ۳۰ سانتی‌متر اوزونلوغو، ۷ـ۸ سانتی متر ائـنی، آراسی ده‌لینمیش بیر آغاجدیرکی، او ده لیکدن بـئلین سـاپینا (دسـته‌سینه) سالاردیلار و یئر بئلله‌ینده آیاغی اونون اؤستونه قویوب، یئره وورماقلا بئل چیگنینه کیمی یئره باتاردی.

بازیٔ: ایکی دره‌نین آراسیندا و اونلارین اوزونوندا اوزانمیش تّپه

تخت آلتی: کندین آشاغی محلّه‌سینده کؤچه آدی دیر. اورانین تـخت

آلتی آدلانماسی بارەدە دئیەرلر:

قدیم زامانلاردا کنددە «حاج نایب» آدلی بیر کیشی‌دن باشقا هئچ کسدە ساعت یوخ ایدی، بوناگؤرە هر کس سو توتانداگئدیب حاج نایبین قاپیسینی دؤیوب، ساعت سوروشاردی. گئجە واختلاری ساعت سورو شانلارین قاپی دؤیمەسینی و او. سسلریلە قونشولارینین یوخودان اویانماسینی گؤرەن حاج نایب، ائوینین یانیندان کئچن کۆچەنین اۆستونون بیر آزینی دام کیمی باسیریب، یای گئجەلریندە اوتاغینین کۆچەیە آچیلان پنجرەسیندن کئچیب گلیب، باسیردیغی یئرین اۆستوندە یاتاردی. بئلەلیکلە سویا گئدنلر کۆچەدن یاواشجا حاجینی چاغیریب، واختلارینی اؤیرەنردیلر. حاج نایبین یاتدیغی یئرە حاج نایبین تختی و او کۆچەیە «تخت آلتی» دئیەردیلر. ایندی تختدن نشانە قالماسادا، کۆچە بو آدی ساخلاییبدیر.

تۆپان: آغاجدان دۆزەلمیش مثلث شکیللی بیر وسیلەدیر. اونو اؤکوزلرە باغلاییب، دولاندیرماقلا، سۆرولوب، اکیلمیش زمیدە اولان کیچیک آلچاق - اوجالاری دۆزەلدرلر.

تورپاقلیق: کندین یاخینلیغیندا بیر یئردیرکی، لازیم اولان تورپاغی اورادان گؤتورەرلر.

تیکەیە چکمک: آروادلار یئریکلەین زامان کؤنلو چوخ ایستەین یئمەلینی هر کسدن آلیب یئیەرسە، خالق ایچیندە دئیەرلرکی، او آروادین اوشاغی یا اخلاقدا، یا دا یاراشیقدا یئمەلی (تیکە) وئرن آداما بنزەیەجکدیر.

تویوق باسیرماق: «کۆرک» تویوغو جوجە چیخارماق اۆچون یومورتالارین اۆستوندە یاتیرماغا تویوق باسیرماق دئیەرلر.

جئیریق: کند نجّارلاری دۆزەلدن بیر دستگاه ایدی کی، اونونلا پامبیغی چیگیددن آییراردیلار.

جار - جار: اؤکوزلە خرمن دؤین وسیلەایدی‌کی، ایکی میلی و هر میلین‌دە نئچە دمیر دیشی اولاردی، جار - جاری اؤکوزلرلە کۆلشلرین اۆستوندە دۆلاندیردیقجا دیشلری کۆلشلری دؤغراییب، سامانا چئویرەردی. سونرا دؤیولموش سامانلاری سوووروب، دنی ساماندان آییراردیلار.

چیگیدلی: چیگیدلری آیریلمامیش پامبیق (وش پنبه).

چیده‌مک: نئچه زادی بیر-بیری‌نین یانینا دوزوب، (حصیر پرده کیمی) قاتما ایله اونلاری بیر ـ بیرینه باغلاماغا چیده‌مک دئیه‌رلر، مثلاً آناسی قیزین ساچلارینی چیده‌دی.

خارئلدایان قویو: قایاکهریزینین قویولاریندان دیرکی، یانیندان کئچنلر سویون خارئلتیسینی اوردان ائشیدرلر.

خَشه: تخمیناً ۵۰ کیلو سامان توتان چووال کیمی بیر شئی‌دیر و قاتمادان توخونار.

خوُیـان: دؤیولموش خرمنی سووورماق اوچون یاریم کُره (نیم کُـره) شکیلینده بیر ییغین ائله‌یرلرکی، او ییغینا خوُیان دئیه‌رلر.

خیئزا: شالوارین یوخاریسینداکی «کؤبه» دیرکی، ایچیندن «شالوار باغی» کئچه‌ر.

دؤلاق: تخمیناً ۱۵ سانتی‌متر ائنی، ۷۰ سانتی متر اوزونـلوغو اولان و آروادلارین توخودوغو بیر زاد دیرکی، چوبانلار اونو قیچلاری‌نین توپوقدان یوخاریسینا دولایارلار. دولاق هم جوٚر ـ جوٚنون (جوٚجوٚ = حشره) پـالتار آلتیندان بدنه یئریمه‌سینین قاباغینی آلار، هم‌ده سویوقدان ساخلایار.

دیزه: تخمیناً مین ایل بوندان قاباق یازیلمیش «دیوان لُغات تُرک» کتابیندا هر اوجا یئره دیزه دئییلیر. ایندی ایسه اوجا دیوارلی داوار سـالینان یـئرلره ایشله‌نیر. بو سؤز فارس دیلینه کئچدیکدن سونرا «دژ» شکیلینه دوٚشوبدور.

زینقیروولو قـویو: عثمان کهریزینین قویولاریندان‌دیر. ندنسه اونا داش سالاندا، زینقیرووکیمی سسله‌نر.

عمّامه‌لی قایا: کـندین شمـالینداکـی «نـرمه‌سر» آدلی تـپه‌نین شمـالی شَرَفه‌سینده اوجا بیر داشدیرکی، اوزاقدان باخاندا باشینا عمّامه قویموش آداما بنزه‌یر و ائل ایچینده اولان اینانما (اعتقادا) گؤره، او بیر آدام ایـدی، آللاه یولوندان چیخدیغینا گؤره آللاه اونو داش ائله‌ییبدیر.

قاداق: قئیچینین ایکی تیغه‌سینی بیر ـ بیرینه باغلایان محوره دئییلیر. ها بئله بیری چوخ دانیشارسا، و یا سیر سؤز ساخلایا بیلمه‌یه‌رسه دئیه‌رلر: اونون

دیلینین قاداغی بوشدور.

کَلَفجه: جهره‌دن، ایریلمیش ایپی اونونلا آچیب، کَلَف ائله‌یه‌رلر.

گَر آدام: هر آدام کی، باشینین آلنینا چاتان یئری‌نین بیر طرفی‌نین توکلری یوخارییا دؤنموشسه، اونا «گَر» دئیه‌رلر.

مؤلچو: گؤزه سؤرمه چکمه‌یه، سؤموکدن یونولموش بیر وسیله‌دیر.

مَکیک: مخصوص قرقره‌یه ساپ ساریدیقدان سونرا، قرقره‌نی اونون آراسیندا یئرلشدیریب، بئز، عابا و خشه توخویاندا، قرقره‌سینده‌کی ساپی اونونلا آرقاچ (ارقچ) کئچیره‌رلر.

ناو: ده‌ییرمانی ایشلتمه‌یه اوجا یئردن اورایا گلن سو آغاجدان قازیلمیش بیر لوله‌ایله گله‌ردی کی، اونا ناو (نوو) دئیه‌ردیلر.

ناجاق: بیر نوع آغاج، آت و سایره‌نی چاپان وسیله‌دیر کی، درویشلرین الینده‌کی تبره بنزه‌ری واردیر. بو ساحه‌ده قدیم زامانلار مشینده یاشامیش «دَمیر زهرا» تانینان بیر آروادین، نئچه جوان قیزین دیلیجه قوشدوغو بیر پارچا شعری اوخویاق.

خلف چشمه‌سینده قورموشدوق اوْجاق،
عَبدالعلی گلدی، الینده «ناجاق»،
دئدیک توتسا، بیزی بوردا چاپاجاق،
آل آتدیق، چؤلمه‌گی گؤتورک، قاچاق،
اوْجاق داشی چَرتدی، چؤلمک توکولدو،
اوْنون توستوسوندن گؤزلر سؤکولدو.

هانا: چووال، خورجون و پالاس توخوماق اوچون اوزادیلمیش ایش.

اوخوجولارا بیر نئچه سؤز

حؤرمتلی اوخوجولار:

الینیزده‌کی اثر بیر کندین کئچمیشی و ایندیسی باره‌ده قیسسادا اولسا، بیر سیرا معلوماتی اوخوجولارا چاتدیریر. سؤز یوخ‌کی، بیر اؤلکه‌ده اولان تاریخی، مدنی، انسانی، سیاسی، اقتصادی و اعتقادی موضوعلارین هامیسی دا اؤلماسا، بیر چوخونو بیر کیچیک کندده ده گؤرمک مؤمکوندور. بونونلا بئله، بیر کند باره ده نئچه قات بوندان آرتیق دانیشماق چتین بیر ایش دئییلدیر. بَس بو ساحه‌ده گئنیش سؤز آچماغا یول وئرمه‌ین، بیلیکلریمیزین آزلیغی یوخ، چاپ و نشر ایشلری‌نین آغیرلیغی‌دیر. انشاءاله کی گله‌جکده بوندان آرتیق و درین معلوماتی حؤرمتلی اوخوجولارا تقدیم ائده‌ک.

کتابین قایناقلاری:

۱ـ اوشاقلیق ویئنی یئتمه‌لیک دؤورانیمدا «مئشینده» یاشایاراق، تجربه ائتدیکلریم و اؤیره‌ندیکلریم.

۲ـ سؤن واختلاردا هر دؤنه کنده گئدنده، چوخلو یاشلی آداملار، مخصوصاً حؤرمتلی آتا-آناملا قونوشوب، وئردیگیم سؤرغولارا آلدیغیم جوابلار.

۳ـ آذربایجان و گونئیه عاید چاپ و نشر اولان اثرلر و خریطه‌لر.

۴ـ او شخصلرله کی، مصاحبه آپارمیشام، بعضی‌نین آدی کتابین بعضی

یازیلاریندا گلمیشدیر، آنجاق اونلار هامیسی دئییلدیر، آشاغیدا آدلاری چکیلن کیشلرده ده‌یرلی معلوماتلار وئرمیشلر. مشه محمد علی ابوالحسنی، مش حسین سلمانی، مشه نقی عبّاسی، مشه ماشاءاله عسکرزاده، اسد محمّدخانی، مشه سلمان بدری، نقی صفرعلی نژاد، مشه نقی محمودی، مرحوم مش حسین عباسزاده و مش ابراهیم فریادی.

۵- آشاغیدا آدلاری گلن دوستلار تمنّاسیز اولاراق، کتابدا گئدن شکیللری وئرمیشلر.

احمد میرزایی، جعفر محمدخانی، محمد و صمد مهدوی، کریم کاظمی، محمدتقی و داود رحیمدوخت، محسن بدری، جبارعلی نوروزاده، رضا ابوالحسنی، ابوالفضل اصغرزاده، مهدی سیاحی، محمدتقی عباسزاده، رستم محمدخانی، سید جلال و سید عباس موسوی، محمدتقی شعبانی، حمید مرشدی، جلیل و کریم حنفی.

بئله‌لیکله حؤرمتلی معلومات وئره‌نلر و شکیللری اؤز همیشرلیلرینه اتحاف ائدن دوستلاردان قدیردانلیق ائده‌رک، هامیسینا اؤزون عؤمور و اوغورلار آرزولاییرام.

حؤرمتلی اوخوجولار و عزیز همیشرلیلر کتابدا اولان عیبلری منه بیلدیرمکله اؤز ملّی، هنری، علمی و مدنی بورجلارینی اؤده‌ییب منی اؤزلر بندن منّتدار ائده‌جکلر.

حسین م. گؤننیلی

مؤلف شخصی کتابخاناسیندا

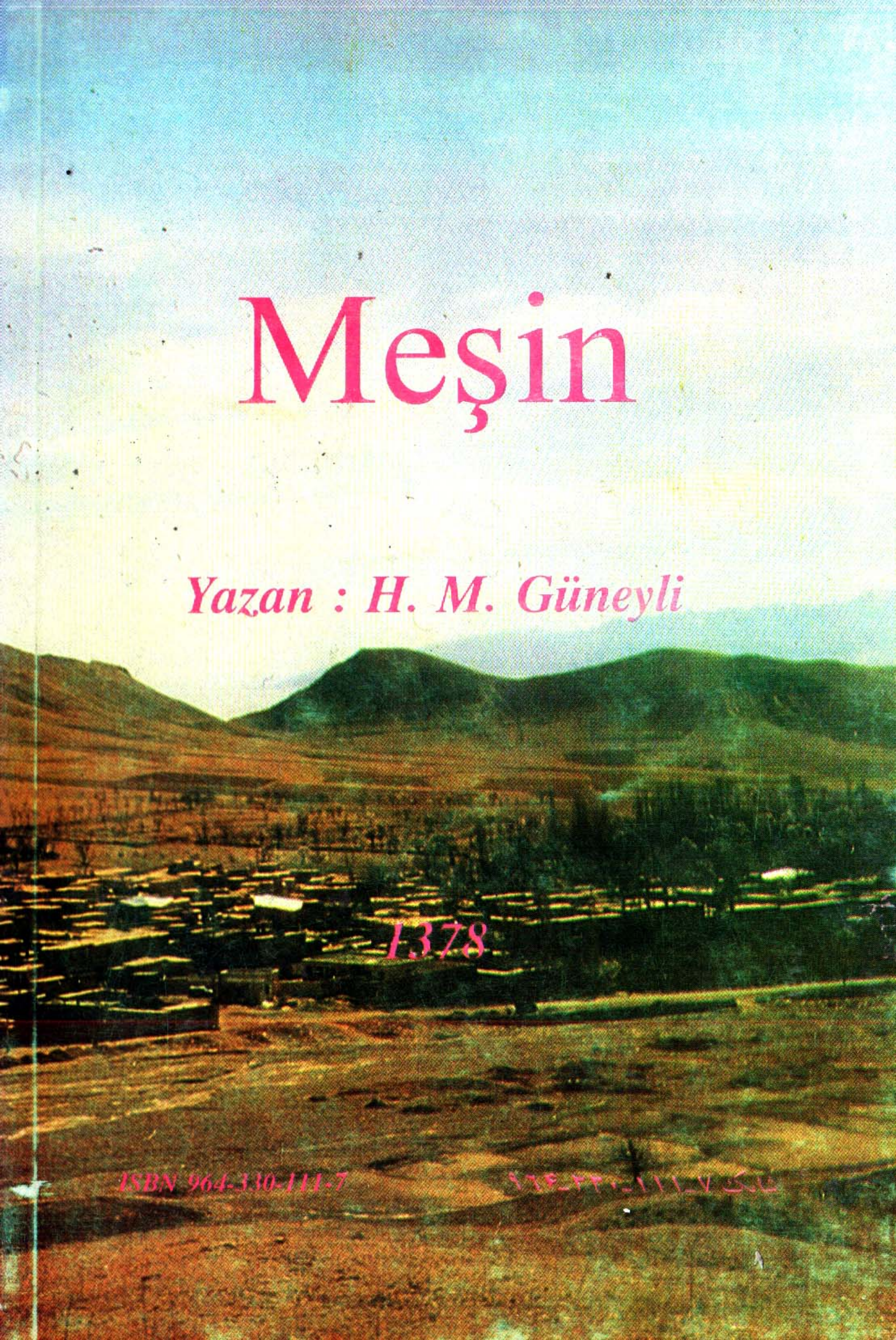

Meşin

Yazan : H. M. Güneyli

1378

ISBN 964-330-111-7

شابک ۹۶۴-۳۳۰-۱۱۱-۷